Slovenski železniški leksikon

- AB 42 = Autoblinda AB 42. Italijanski oklepni avtomobil, ki je lahko vozil po cesti ali železnici. Njegova značilnost je bila, da je imel enega šoferja za naprej in enega za nazaj. Za naprej je imel šest prestav, za nazaj pa štiri. Nekaj teh avtomobilov je bilo tudi pri nas. Obstajale so še izvedbe AB 40, AB 41 in AB 43. Proizvajalec: Fiat- Ansaldo.
- abciger = snemalnik (ger.). Z njim se npr. snema zobnik z osi. Razne izvedbe: mehanske, hidravlične itd.
- aberveznik = človek, ki ne zna nič in se spozna na nič; nesposobnež.
- abkant preša = naprava za krivljenje pločevine (ger.); delavniški sleng.
- AC = oznaka za izmenični tok (ang.).
- acetilen = plin, ki ga dobimo iz reakcije med kalcijevim karbidom CaC_2 in vodo. Skupaj s kisikom da močen in svetel plamen. Uporabljamo ga za ravnanje, varjenje in rezanje navadno železnih predmetov pa tudi kot svetilni medij pri ročnih in drugih železniških svetilkah; zgodovina.
- adhezija = sprijem (lat.).
- adhezijska masa, teža = delež celotne mase lokomotive, ki odpade na pogonska kolesa.
- AD MASS Ljubljana = trenutni naziv železničarskega atletskega društva (prej tudi ŽAK Ljubljana).
- aerotrain = francoski vlak na zračni blazini, ki je sredi sedemdesetih let prejšnjega stoletja brez težav dosegel hitrost 420 km/h. Francoske železnice so se zbale konkurence in so projekt blokirale. Vlak oziroma vagon se je gibal po betonskem profilu v obliki okoli obrnjene črke T. Testna proga je bila zgrajena par metrov nad tlemi v bližini Bordeauxa in deloma še stoji.
- ajmar, ajmer = vedro (ger.).
- ajmoht = obara (ger.). Pogosta malica, ki so jo železničarji prinesli s seboj na »šiht«, saj tedaj še ni bilo »obratov družbene prehrane«.
- ajnšpric šoba = vbrizgovalna šoba. Važen del diesel pa v novejšem času tudi drugih motorjev. Preko nje se vbrizgava gorivo v zgorevni prostor motorja.
- ajzenpon = železnica (Eisenbahn, ger.).
- ajzenponar = železničar, narečno (v osnovi ger.)
- akerman (Ackermann) pipa = na zračnih vodih. Na železniških vozilih sta po dve spredaj in po dve zadaj (ger.).
- aksa = os (lat.).
- aktovka = torba za prenašanje spisov in aktov; navadno za A4 format. Nekoč so železničarji hodili na »šiht« z veliko torbo, v kateri je bila malica, domov grede pa je bila v njej še kaka kilca ali dve premoga. Pomagali so si pač kakor so vedeli in znali. Pogovorno je bila ta aktovka »kuzla«; od kod in čemu ta naziv, ni znano.
- akumulator = naprava za shranjevanje (električne) energije (lat.).
- akumulatorska lokomotiva = namenjena prvenstveno premiku tam, kjer je nevarnost eksplozije. Glej LBV. V tem primeru gre za akumulacijo toplote oziroma energije preko pare.
Prave akumulatorske (električne) lokomotive pa pri nas vozijo turiste po Postojnski jami.
- akumulatorski voziček, električen = bil namenjen prevozu raznih tovorov po železniških postajah. Izdelovali so jih v Zagrebu (Rade Končar).
- alarm = naprava, ki z zvočnim ali svetlobnim signalom sporoča, da je nekaj narobe oziroma opozarja na nevarnost (iz francoščine: a l' arme = v prevodu: k orožju).
- Alstom = multinacionalka, ki je proizvajala tudi železniške lokomotive; prej Alsthom.
- alternator = naprava za proizvodnjo izmeničnega električnega toka.

- aluminij = material, ki se vedno pogosteje uporablja v strojegradnji. Legiran se trdnostno približuje jeklu, le precej lažji je in korozijsko obstojnejši.
- ambus = nakovalo (ger.).
- amortizer = naprava za blaženje sunkov pri vožnji (fra.).
- Andrejev križ = oznaka nezavarovanega, navadno cestnega prehoda preko železnice. Sestavljata ga dve beli in rdeče obrobljeni letvi v obliki položene črke X s priostrenimi konci. Zadnje čase je dodan še prometni znak STOP.
- Ansaldo = italijanska tovarna, ki je izdelovala tudi železniške lokomotive.
- antifriz = tekočina proti zmrzovanju (ang.).
- aparat = naprava (lat.).
- armatura = trak nelegiranega železa, ki služi kot ojačitev v zavornjakih. Siva litina je krhka, železo pa obdrži svojo žilavost tudi po litju in preprečuje, da bi kak kos zavornjaka padel na tirnico ob kakem trku ali podobno in povzročil iztirjenje.
- armaturna plošča = nadzorna plošča v strojevodski kabini.
- ašempehar = pepelnik (ger.).
- atmosfera = bila nekoč zelo priročna enota za tlak (kg / cm^2).
- augenmas = ocena po občutku (ger.).
- ausglajzanje = iztirjenje (ger.).
- auspuh = izpušna cev pri motorjih z notranjim zgorevanjem (ger.).
- autovlak = namenjen prevozu avtomobilov.
- avtostop = naprava, ki samodejno zavre vlak, če prevozi signal, ki prepoveduje nadaljevanje vožnje. Kratica: ASN
- axa = os (lat.).
- **B - Zug** = oznaka vlakovne kompozicije, ki jo je skonstruiral Ferdinand Porsche pred Prvo svetovno vojno za prevoz razstavljenih težkih topov po železnici ali po cesti. Imela je »lokomotivo« z bencinskim motorjem (okoli 100 KS) in nanj priključenim generatorjem, ki je poganjal elektromotorje na posameznih oseh kompozicije. Sestavljena znamenita havbica 305 mm (sokonstruktor podmaršal Tomše iz Poljšice pri Podnartu) je npr. tehtala okoli 100 ton.
- bandaž = kolesni obroč, ki se ga s segretjem nasadi na železniško kolo (ang.). Bandaži se skoraj ne uporabljajo več. Njihov avtor je Josef Ressel.
- bandažarna = obrat za nasajanje kolesnih obročev. V Šiški je bila na skrajnem jugozahodu Livarne, vendar je bila kmalu opuščena. Kasneje je bila tam čistilnica in brusilnica.
- banja = podolgovata posoda za tekočine.
- barva = je predvsem protikorozijska zaščita, lahko pa ima tudi estetsko funkcijo.
- barva Slovenskih železnic = trenutno modra in tako so najnovejše kompozicije (Stadlerji) modre barve v kombinaciji z belo. Pred tem so bile Gomulke in Siemensi pretežno rdeče barve, električne lokomotive so bile nekoč rumeno – zelene, kasneje rdeče itd. Skratka – barvanje voznega parka je precej dinamično in seveda v neposredni povezavi s politično usmeritvijo trenutnega vodstva na Kolodvorski.
- barva, železniška = bila nekoč posebna barva, ki je bila namenjena predvsem zaščiti lesa pred gnitjem, saj so bili železniški vagoni napravljeni v veliki meri iz lesa. In tako je bil ves vozni park, predvsem tovorni, rdeče – rjave barve.
- barvna skala = sestavljena iz odtenkov raznih barv. Navadno ima vsak proizvajalec svojo.
- bat = osnovni element parnega stroja. Nanj neposredno deluje para s svojim tlakom.
- baterija = več galvanskih ali akumulatorskih členov navadno vezanih zaporedno, da se doseže potrebna napetost. (Iz ang.: bat = netopir. Te živali se rade tiščijo skupaj).
- baterija, mešalna = namenjena npr. mešanju tople in mrzle vode na vodovodnih pipah.
- batnica = jeklen drog navadno okroglega preseka, ki pri parnih strojih prenaša silo bata na ojnico, ta pa preko ekscentra na kolo.
- batni obročki, obroč = namenjen boljšemu tesnjenju med batom in ohišjem stroja oziroma motorja.

- beksl, beksel = kretnica; menjava (ger.), menjava smeri vožnje. Znan tudi kot veksel. Na Idrijski železnici je bil veksel nad Strugom. Kmalu ga je nadomestil polkrožni leseni most, ki je močno povečal prepustnost proge.
- bela kovina = zlitina bakra (Cu) in kositra (Sn), ki ima odlične ležajne lastnosti. Osnova drsnih ležajev. Livarna bele kovine je bila nekoč tudi v sklopu Livarne v Šiški in sicer na severni strani, kjer so bile kasneje pisarne.
- bencin = gorivo za motorje z notranjim zgorevanjem.
- bentonit, bentonitna glina = vezivo kremenčevega peska v livarstvu.
- benzen, bencol = brezbarvna, lahko vnetljiva tekočina; industrijsko topilo. C_6H_6. Uporabljal se je kot gorivo v prvih motorjih z notranjim zgorevanjem (Deutz, Montania itd.).
- Besednjak, Angel = narodni heroj (1914 – 1941). Zaposlen kot strojni ključavničar v železniških delavnicah v Mariboru; sicer pa Primorec iz Branika.
- bicikel = dvokolo; nekoč pogost delovni pripomoček npr. kretničarjev na železniških postajah. Kretnice so marsikje premikali ročno, od prometnega urada pa so bile navadno precej oddaljene. Avtor takih biciklov, kot jih poznamo danes, je Janez Puh. V svojih tovarnah v Grazu (Avstrija) jih je izdeloval nekaj sto tisoč letno.
- bič = neobhoden rekvizit voznikov konjskih vpreg (Pfrede Feldbahn).
- bife = naziv za vagon, v katerem strežejo pijačo pa tudi hrano. Interen naziv.
- Bilten JKŽ = glasilo Jamarskega kluba Železničar iz Ljubljane. Prva številka je izšla leta 1963.
- blinker = utripajoča luč; smernik (tujka).
- boben, drgalni = namenjen raziglanju in čiščenju armatur za zavornjake. Precej glasna naprava, zato je imela v Šiški svojo hišico.
- Bogić, Mladen = legendaren nekdanji ravnatelj Železniškega muzeja v Šiški v Ljubljani.
- Bohinjska proga = imenovana tudi Transalpina. Je del najkrajše in precej zavite povezave med Prago in Trstom (717 km). Zgrajena je bila leta 1906 in imela pomembno vlogo med prvo svetovno vojno pri oskrbovanju Soške fronte z vsem potrebnim vojnim materialom. Nulti kilometer ima v Št. Vidu na Glini pri Celovcu. Od tod do Trsta je čez Kras 207 km (po Sloveniji 133 km). Državno mejo z Italijo prečka pri Repentabru. Od Krepelj do Sežane je bila zato po vojni zgrajena dobrih 6 km dolga obvozna proga.
- Bohinjski feldban = bil zgrajen med Prvo svetovno vojno med Bohinjsko Bistrico in planino Blato v Ukancu (15 km). Od tod naprej so bile čez Komno, mimo Krnskega jezera v Lepeno speljane žičnice. Vagončke so prvotno vlekli konji, kasneje, ko je krme in konj zmanjkalo, pa male električne lokomotivice firme Ganz, Budimpešta (10 vozil). Že pred vojno je bila zgrajena ozkotirna železniška proga, ki je služila gradnji Bohinjskega predora. Vodila je od kamnoloma pod hotelom Bellevue nad Bohinjskim jezerom do tunela v Bohinjski Bistrici (parna vleka), po dokončanju tunela pa podrta. Trasa je bila par let kasneje deloma uporabljena za vojaški feldban. Glej še: OŽP Bohinjska Bistrica – Ukanc.
- Bohinjski predor = je najdaljši železniški predor na ozemlju Slovenije. Prvotno je bil dolg 6 339 metrov, po razstrelitvi severnega portala ob koncu druge svetovne vojne pa le še 6 327,3 metra. Moral bi imeti dve enotirni predorski cevi, oddaljeni 30 metrov. Sedaj je enoceven in dvotiren. Skozi predor je trenutno položen le en tir. Težave z visokimi vodami zaradi zanemarjenih hidrotehničnih naprav na Planini za Črno goro.
- bolcen = sornik (ger.).
- Borovniški železniški viadukt = premostil borovniško dolino (dolžina 561 m, višina 38 m). Največji gradbeni objekt na Južni železnici. Zaradi osuševanja barja so hrastovi piloti pogledali iz vode in začeli gniti tako, da je bila hitrost na mostu ob začetku druge svetovne vojne omejena le še na 5 km/h. Zaradi slabe hidroizolacije je precej propadla tudi opeka v stebrih mostu in tako tudi njegova nosilnost. Tedaj je bil star že skoraj 100 let. Med vojno precej poškodovan, po vojni podrt; ostal je samo en steber pa še ta ne v celoti. Viadukt je imel dve etaži. Projektiral ga je genialni inženir Karel Ghega, zgled pa so mu bili rimski aquedukti (vodovodni zidani mostovi). Že v času gradnje in še nekaj desetletij kasneje je veljal za največji zidani premostitveni objekt v Evropi. Glej še: Klodič Maks in viadukt, železniški.

- bormašina = vrtalni stroj (ger.).
- Borsig = ljudsko poimenovanje največjih parnih lokomotiv. Sicer pa je to naziv ene od tovarn, kjer so proizvajali take lokomotive. Izdelanih je bilo na tisoče parnih lokomotiv raznih konstrukcij, ohranjenih jih je nekaj sto po raznih muzejih, vozna pa je le še komaj kakšna.
- bosanka = eden od tipov vezane plošče, ki je odporna na vlago. Sicer pa ima naziv bosanka več pomenov.
- bošpumpa = visokotlačna naprava za vbrizgavanje goriva v diesel motorje. Izdelek firme Bosch. Delavniški sleng.
- bovden = navadno jeklena žica v upogljivi zaščitni cevi za prenos nateznih ali tlačnih sil npr. pri zavorah, dvižnih mehanizmih itd. Poimenovanje po izumitelju.
- Brate, Tadej = železniški strokovnjak (1947 – 2022). Napisal je več knjig, med drugim tudi imenitno knjigo Gozdne železnice na Slovenskem.
- breda = naziv prvih električnih (italijanskih) lokomotiv na naših tirih; ser. 361. Konstruktor: Ernesto Breda (1852 – 1918). Izdelanih okoli 500 lokomotiv. Zanimiva konstrukcija.
- bremza = zavora (ger.).
- bremzar = zavirač (ger.).
- bremzati = zavirati (ger.: bremsen).
- bremzberg = navadno samotežna tirna spuščalka; lahko tudi dvigalka oziroma vzpenjača (ob Divjem Jezeru, Idrija).
- bremzklotze = zavornjak (ger.)
- brener = keramičen gorilec na karbidnih lučeh. Gorilci se ločijo po pretokih plina na časovno enoto. Podobno velja za brenerje na varilnih aparatih. Tam zgoreva acetilen skupaj s čistim kisikom in je zato temperatura plamena občutno višja.
- brisalec, dežni = naprava za odstranjevanje dežnih kapljic z čelnega stekla na lokomotivi. Navadno so to metlice, obstajajo pa tudi druge izvedbe, recimo s hitrovrtečimi se krožniki oziroma ploščami.
- brisalec, tirni = namenjen čiščenju tirov pred kolesi. Navadno so to zelo preproste metlice.
- britvica = tanka, zelo ostra kovinska ploščica namenjena prvenstveno britju.
- brižitka = interni naziv v CD Moste za francoske lokomotive firme Alsthom, ser. 363. Narejene so bile za železnice v Maroku, pristale pa pri nas. Njihova oblika nekoliko asociira na v svojem času bujno francosko igralko Brigitte Bardot. Od tod naziv.
- bron = navadno zlitina bakra (Cu) in kositra (Sn) + dodatkov, ki ima v določenih razmerjih odlične mazalne lastnosti. Zaradi velike žilavosti se je nekoč uporabljal predvsem za izdelavo zvonov in topov, kasneje pa še za ležajne blazinice drsnih ležajev in armatur – ventilov, pip itd. V novejšem času so se pojavile še nove ležajne zlitine na osnovi nekaterih drugih kovin (Al, Pb itd.).
- bruno = lesen, masiven konstrukcijski element. Gre navadno za leseno deblo, obtesano ali obžagano samo z dveh strani.
- brusilka, kotna = ročno orodje za brušenje in rezanje (električna, pnevmatska itd.).
- brušenje = pogost postopek obdelave.
- brzič = hitri odklopnik (delavniški sleng).
- brzinomer = naprava za merjenje hitrosti z beleženjem ali brez njega. Pri nas so bile v uporabi pretežno naprave firm Hasler in Deuta na mehanski osnovi, danes pa se v te namene uporabljajo tahografi raznih izvedb, večinoma elektronski. Beležijo tudi stojne čase.
- brzovlak = pospešeni vlak, ki se ustavlja samo na važnejših postajah. Vsak postanek namreč »požre« vsaj pet minut potovalnega časa.
- budnik = naprava, ki s pritiskom strojevodje na tipko vsakih nekaj sekund preverja budnost oziroma sposobnost strojevodje za vožnjo.
- cajt = čas (ger.).
- cajtng, cajteng = časopis (ger.).
- cager = kazalec (ger.).

- Cecconi, Giacomo = odličen furlanski gradbenik (1833 – 1910). Sodeloval pri gradnji Borovniškega viadukta, mnogih progovnih odsekov, postaj itd. Zgradil je tudi Bohinjski tunel. Po izgradnji tunela se je odselil nazaj v Italijo, v rodni Pielungo.
- cekar = navadno pletena manjša košara z dvema ročajema, namenjena transportu manjših predmetov in hrane.
- cekarček = mali cekar.
- celtna = zavesa (ger.).
- Centralne delavnice = eden od zgodovinskih nazivov železniških delavnic v Sloveniji. Direktor je bil v Mostah, podjetja pa: CD Moste, CD Šiška, CD Dobova, CD Ptuj, CD Maribor, CD Divača in delovišča: Jesenice, Nova Gorica, Zalog, Koper in Novo Mesto.
- cepišče = mesto, kjer se železniška proga razcepi v dve ali več smeri (npr. Prešnica).
- cesta = utrjena, relativno gladka površina, po kateri se odvija cestni promet. Med Prvo svetovno vojno so marsikje po cestah položili t.i. Feldbahne – ozkotirne železnice. Vagončke so sprva vlekli konji, kasneje pa male lokomotivice. Tudi pri nas jih je bilo kar nekaj.
- cestna železnica = slovenski izraz za tramvaj. Se praktično več ne uporablja.
- cev = valjast votel predmet. Večinoma služi za transport tekočin, je pa tudi odličen konstrukcijski element.
- cev, brezšivna = izdelana po posebnem postopku npr. manessmann cev.
- cev, debelostenska = namenjena večjim tlakom.
- cevar = delavec, ki se ukvarja z obdelavo in montažo cevi. Važen poklic pri parni vleki.
- cevarna = obrat za obdelavo cevi (rezanje, širjenje, oženje, struženje navojev itd.). Neobhodna pri vzdrževanju parnih lokomotiv.
- cicek = naziv ozkotirnega lesenega vagončka (Loka pri Žusmu).
- cickar = zavirač (Loka pri Žusmu).
- cilinder = valjast, votel strojni element.
- cilinder, hidravlični = naprava, ki izkorišča hidrostatični tlak npr. za dvig ali stiskanje.
- cilinder, parni = osnovni element vsakega batnega parnega stroja.
- cilinder, pnevmatski = naprava, ki deluje na stisnjen zrak ali kak drug plin.
- cimbimbek = lokalni naziv za akumulatorsko premikalko v usnjarni v Šoštanju. Izdelana je bila v Grazu.
- cin = kositer (Sn). Večinoma se uporablja za spajkanje in v živilski industriji. Nekoč neobhoden pri izdelavi drsnih ležajev (bela kovina).
- cinšpula = vžigalna tuljava pri motorjih z notranjim zgorevanjem (ger.).
- cink = kovina, ki se v pretežni meri uporablja kot protikrozijska zaščita zlasti železa in železnih konstrukcij (Zn).
- cinkanje, galvansko = postopek protikorozijske zaščite železnih, pa tudi drugih predmetov z galvanizacijo.
- cinkanje, potopno = postopek protikorozijske zaščite železnih predmetov v cinkovi kopeli.
- cisterna = posoda za shranjevanje tekočin.
- cisterna, železniška = namenjena prevozu tekočin po železnici.
- ciza = voziček za prevoz lažjih bremen z dvema kolesoma na isti osi in ročajem.
- CO_2 postopek = način izdelave livarskih kalupov in jeder. Vezivo livarskega peska je v tem primeru vodno steklo. Izdelano formo, kalup ali jedro se prepiha s CO_2, s katerim vodno steklo reagira. Zelo trdne forme. Take forme oziroma kalupi se uporabljajo tudi pri termitskem varjenju tirnic.
- cokla = več pomenov; sicer pa posebno oblikovan predmet, ki se prilega tiru in železniškemu kolesu za preprečevanje uteka železniških vozil.
- colenga, colnga = plača, plačilo (ger.).
- cota = izrabljena npr. cunja, obleka.
- cug = vlak (ger.).
- cunja = kos izrabljenega blaga.
- cvajtakter = dvotaktni motor (ger.).

- cvek = žebelj (ger.?); tudi naziv za pogosto oceno v šoli.
- cviljenje = značilen zvok železniških čeljustnih zavor, ki gre nekaterim hudo na živce, drugim pa je prijetna muzika. Nastane med trenjem zavornjakov, ki so pretežno izdelani iz sive litine in jeklenih železniških koles. Glej še: Škripanje.
- cvinga = skoba, spona (ger.).
- čas = pomemben faktor na železnici.
- čekrk = naziv za tirno spuščalko v Bosni. Takih spuščalk je bilo tam kar nekaj.
- čep = navadno lesen, koničen kos lesa, s katerim se zapre (začepi) npr. okrogla luknja v sodu. Pijan ko čep – nekoč pogosto stanje železniških uslužbencev; na vseh nivojih.
- čep, ležajni = skrajni konec osi vsake železniške dvojice. Nekoč je bil čep sestavni del drsnega ležaja, dandanašnji pa se na čep nasadi kotalni ležaj.
- čepica, železniška = je značilno pokrivalo železniških uslužbencev, ki so se tako že na daleč razlikovali od ostalih udeležencev v železniškem prometu. Zlasti značilno je rdeče pokrivalo prometnikov oziroma postajanačelnikov.
- čevelj = zaščita za noge v vseh vremenskih pogojih. Omogoča pa tudi boljši stik s podlago; rebrasta guma na podplatu npr.
- čevelj, kabelski = posebno oblikovan kovinski element, ki se s posebni kleščami namesti na konec žice oziroma pletenice. Omogoča npr. dobro prevodnost, predvsem pa enostavno montažo.
- čevelj, zavorni = direktni prevod iz shoe (ang.). Dejansko gre za zavornjak. Nekateri tako imenujejo tudi nosilec zavornjaka in zmeda je popolna.
- čik = cigareta (pogovorno).
- čistilec, tirni = rotacijska naprava za čiščenje industrijskih tirov. Nameščena je na traktor za interni premik. Nekaj smo jih namestili na traktorje, katerih podvozje je bilo izdelano v Šiški.
- črpalka = naprava za transport navadno tekočin.
- črpalka, batna = najstarejša izvedba. Potrebni tlak ustvarja bat.
- črpalka, difuzijska = naprava za ustvarjanje visokih podtlakov. Je brez rotacijskih delov.
- črpalka, hidravlična, centrifugalna = naprava, ki z vrtenjem rotorja ustvarja dovolj visok delovni tlak; lahko tudi več stopenjska. Relativno nizki tlaki in veliki pretoki medija.
- črpalka, hidravlična, zobniška = naprava za ustvarjanje visokih tlakov za hidravlične stroje. Relativno majhni pretoki.
- črpalka, Teslina = imenovana po izumitelju Nikoli Tesli. Zelo redka. Nima lopatic, le lamele, ki so tesno skupaj.
- čutara = manjša priročna posoda za tekočine, navadno vodo.
- čuvaj, železniški = železniški uslužbenec, ki je skrbel, da ni prišlo do poškodovanja železniških naprav iz takega ali drugačnega vzroka. Dnevno je pregledoval svoj del železniške proge in odstranjeval padlo vejevje, kamenje, odpadle dele železniških vozil itd. ter opozarjal na morebitne druge nevarnosti.
- čuvajnica, železniška = objekt ob železniški progi, v katerem so navadno precej na tesnem stanovali železniški čuvaji z družinami. Vsaka čuvajnica je imela svojo številko. Razporejene so bile precej na gosto, tudi na pol kilometra in manj. Načeloma se je videlo od ene čuvajnice do druge. Povezane so bile sprva s telegrafom, kasneje s telefonom. Z leti so izgubile svojo funkcijo. Nekatere so se spremenile v vikende, večinoma pa so zapuščene ali pa so jih podrli.
Nemara najznamenitejša čuvajnica pri nas je bila nad samostanom Bistra in je imela številko 365A. V njej je bil v družini z osmimi otroki rojen izjemen arhitekt in urbanist Janez (Ivan) Jager (1871 – 1959). Ta je ustvarjal večinoma v ZDA, v Minneapolisu, Minnesota. Za to mesto je izdelal tudi urbanistični plan. Tam je družbo delal starejšemu bratu Francu (1869 – 1941), ki je bil po poklicu sicer duhovnik, veliko pa se je ukvarjal s čebelarstvom. S čebelami je krpal svojo večno finančno luknjo. Franc (Frencis) je položil temelje Katedri za čebelarstvo na univerzi v Minneapolisu, ZDA. Jagri so se že kmalu (leta 1874) preselili v čuvajnico 712 (451) pri Ivanjem selu, da so imeli otroci bliže do šole (v tem primeru na Uncu).
- Ćiro = glej: Zobate železnice.
- dahpapa = strešna lepenka (ger.).

- DC = oznaka za enosmerni tok (ang.).
- Deutz C XIV = oznaka ozkotirne zelo razširjene lokomotivice na tekoče gorivo (bencol). Izdelane so bile tik ali pa med Prvo svetovno vojno. Pri nas so tri vozile po Idriji, še ena, slabše ohranjena, je v Muzeju rudarstva v Velenju.
- Desiro = uradni naziv elektromotornih garnitur Siemens ser. 312. V bistvu gre za tramvaje s precej neposrečeno konstrukcijo. Problem je vstop in izstop na postajah v loku.
- deska = ploščat, ne prav debel, podolgovat kos lesa z vzporednimi stranicami.
- diesel motor = zelo pogost pogonski agregat na tekoče gorivo z notranjim zgorevanjem s širokim razponom moči. Največji so ladijski diesel motorji. Navadno imajo še kompresorje.
- diesel motor z žarilno glavo = starejša izvedba diesel motorja. Ni imel žarilne svečke. To funkcijo je opravljala žarilna glava, ko jo je bilo treba pred zagonom motorja kako minuto ogrevati z odprtim plamenom.
- diferencijal = naprava, ki omogoča, da se kolesa na isti pogonski osi vrtijo različno hitro, kar je zelo pomembno pri vožnji cestnih vozil skozi ovinke. Pri železniških vozilih isto funkcijo opravljajo konusi na železniških kolesih. Ta so stružena z naklonom 1 : 20 in 1 : 10 proti zunanjemu robu.
- dihtenga = tesnilo (ger.).
- dila = glej: Deska (tujka ?).
- dilatacija = spoj, ki omogoča širjenje in krčenje konstrukcij zaradi temperaturnih sprememb.
- dim = okrajšava za dimne pline.
- dimni plini = oznaka za rezultate zgorevanja. Navadno gre za CO_2 in H_2O paro, poleg pa je lahko še marsikaj. Zelo pogoste so saje, pri kurjenju s premogom na parnih lokomotivah so v njih še večji ali manjši kosi pepela itd.
- dimnica = prostor med parnim kotlom in dimnikom pri parnih lokomotivah.
- dimnik = takorekoč razpoznavni simbol parnih lokomotiv. Razne oblike. Skrbi za odvod dimnih plinov s kurišča.
- dimnikar = skrbi za brezhibnost dimniških naprav, ometa saje itd.
- dinamo = naprava za proizvodnjo enosmernega električnega toka.
- direkcija = pogovorni naziv upravne stavbe Slovenskih železnic. Arhitekt: Josip Costaperaria.
- Direkcija železnic Ljubljana = eden od nazivov Slovenskih železnic okoli leta 1956.
- Direkcija za železnice Ljubljana = naziv uprave slovenskih železnic po Drugi svetovni vojni. Pogovorno je bila to zgolj Direkcija. Hišna znamenitost je bilo potniško dvigalo t.i. roženkranc. Kabine so se na eni strani ena za drugo dvigale, na drugi pa so potovale navzdol. Naprava je bila z navadnimi dvigali nadomeščena v osemdesetih letih prejšnjega stoletja. Cel kompleks Direkcije je bil zgrajen menda leta 1923.
- disk = kolut (tujka). Navadno je mišljen kot zavorni kolut.
- disk, zavorni = del konstrukcije zavore, ki se vedno pogosteje uporablja; tudi na železnici. Ulit je iz sive litine s povišanim C (3,8 %). V bistvu gre navadno za dva diska, vmesni prostor pa ima rebra za boljše hlajenje. Pri nas so jih množično ulivali (ali jih še ?) v železarni v Štorah, obdelovali pa v Jesenicah na Dolenjskem.
Zavorne obloge na diskih so kompoziti. Take zavore načeloma ne cvilijo več.
- dispečer, vlakovni = delavec, ki ureja oziroma vodi promet na določenem delu proge.
- displej = prikazovalnik (tujka).
- Divaški lok = bil zgrajen leta 1987 in omogoča direktno vožnjo vlakov iz Kopra proti Sežani in obratno.
- DMG = okrajšava za dieselmotorno (potniško) garnituro.
- Dobovski lok = povezava na Sotelsko progo med železniško postajo Dobova in Vukovim selom oziroma Donjim Krajem na Hrvaškem. Dolg bi bil dva kilometra.
- Dolenjska železnica = povezuje Ljubljano preko Novega mesta, Črnomlja in Metlike s Karlovcem. Gradnja: od 1892 do 1914. V igri je bilo več variant, ena tudi po dolini Krke. Najprej je bil zgrajen krak Ljubljana - Grosuplje - Kočevje, šele nato so jo gradili naprej proti Novemu mestu in Straži. Dolžina proge od Ljubljane do Metlike je 125 km, do Karlovca pa je še okoli 30

kilometrov. Domovna postaja Dolenjske proge je bila prvotno v Šiški, zato je bila preko Zelene jame v Ljubljani do Šiške speljana par kilometrov dolga delavniška proga preko Bežigrada. Promet preko postaje Ljubljana namreč pred prvo svetovno vojno ni bil mogoč, ker je bila Južna železnica za časa Avstro-Ogrske v privatni lasti.
- domovna postaja = navadno končna postaja neke železniške proge, kjer so garažirane lokomotive in vagoni.
- doprega = lokomotiva na sklepu vlaka, ki ga potiska.
- **dp ventil** = uravnava tlak zavore glede na osni pritisk oziroma naloženost vagona.
- drat = žica (ger.).
- dratpiršna = žična krtača (ger.).
- Dravlje = predel Ljubljane, kjer je bil med Prvo svetovno vojno vojaški kolodvor. Danes je tam LPP, razni bloki, Aleja....
- drejponk = stružnica (ger.; Orig.: Drehbank).
- drešajba, drehšajba = okretnica (ger.).
- drezina, derezina = vozilo za pregled proge. Razne izvedbe. Orig.: Dreisine (tujka). Veliko so jih naredili v TAM – u oziroma Borisu Kidriču v Mariboru in v MIN – u v Nišu v Srbiji.; razni tipi, razne izvedbe.
- drog = raven, v prerezu pogosto okrogel predmet, ki se uporablja kot nosilec, opornik ali orodje.
- drogovje, krmilno = običajno na parnih lokomotivah.
- drogovje, pogonsko = zelo pogosto na skoraj vseh parnih lokomotivah.
- drogovje, spojno = pogosto pri parnih lokomotivah.
- drogovje, zavorno = povezava npr. med čeljustnimi zavorami in glavnim zavornim cilindrom.
- drsalka = del odjemnika toka, ki je v kontaktu z vozno mrežo. Material: sinter z grafitom, podoben kot se uporablja za izdelavo krtačk pri kolektorskih motorjih.
- drsni ležaji = nekoč edini tip ležajev. Dandanašnji so v uporabi le še tam, kjer so velike obremenitve – recimo kot aksialni ležaji pri kaplanovih turbinah ali ležaji kolenčastih gredi. Tudi na železnici so vedno redkejši. Izpodrivajo jih kroglični, sodčkasti in valjčni ležaji.
- drvarnica = lopa za shranjevanje drv za kurjavo. Neobhodna pri vsaki železniški čuvajnici, tako kot vodnjak oziroma cisterna za vodo.
- durhcug = prepih (ger.).
- dušilnost = lastnost materiala, da duši vibracije, ki so posledica delovanja npr. stroja ali naprave.
- dvigalka = naprava za dvig železniških vozil v delavnicah. Navadno imajo navojno vreteno, ki je v nekaterih izvedbah obremenjeno na tlak (izdelek PVVS v Šiški), v drugih na nateg (francoske dvigalke v CD Moste). Obstajajo tudi dvigalke z zobatim drogom, hidravlične dvigalke, dvigalke na komprimiran zrak v obliki blazin itd.
- **dvigalo, konzolno =** navadno pritrjeno na steno delavnic. Za manjše obremenitve. Preobremenjeno je nevarno.
- dvigalo, mostno = nameščeno navadno pod stropom delavniških hal. Žerjavovodja je prvotno imel kabino na dvigalu, dandanašnji pa se jih upravlja z radijskimi komandami s tal, kar je veliko varneje. Nosilnost do nekaj deset ton.
- dvigalo, osebno, hidravlično = je vedno bolj pogosto na železniških postajah.
- dvigalo portalno, stabilno = stoji na južni strani Vozovne delavnice v Šiški. Menda je k nam prišlo med Drugo svetovno vojno iz Vidma v Italiji. Omogoča smo dvig in spust težkih bremen.
- dvigalo, portalno, prevozno = naprava v obliki vrat (lat.: porta: vrata). Tako dvigalo stoji ob Livarni v Šiški. Uporabljalo se je predvsem za prekladanje kolesnih dvojic. Nekoč se je lahko premikalo tudi naprej in nazaj, potem pa so ga na tire kar privarili. Ostal je le premik mačka levo – desno. Taka dvigala pa se zlasti uporabljajo v pristaniščih za pretovor kontejnerjev.
- dvigalo, železniško = naprava, prirejena za železniške potrebe. Nekoč je bil pogon ročen, kasneje so si pomagali s paro, danes pa jih poganjajo motorji z notranjim zgorevanjem. Pretežno se uporabljajo pri odstranjevanju posledic železniških nesreč.

- dvotaktni motor = enostaven motor z notranjim zgorevanjem. Pri enem obratu gredi za 360° se zgodi vžig, izpuh in sesanje plinske mešanice. Bat potuje najprej navzdol potem pa navzgor. Sledi ponoven vžig itd. Ne prav dober izkoristek.
- Đura, Đurica = dizelelektrična lokomotiva ser. 642 in 643; narejena po francoski licenci v Slavonskemu Brodu.
- Đuro Đaković = narodni heroj, po katerem se je imenovala znana tovarna tudi železniških vozil v Slavonskem Brodu.
- ekran = zaslon.
- eksplozija kotla = značilna za parne lokomotive. Če je vode v kotlu premalo, se le ta pregreje in trdnostno oslabi, kar privede do eksplozije. Se je zgodilo; tudi v Ljubljani, v Tivoliju. Kotel je poletel nekaj deset metrov daleč.
- ejektor = naprava, ki se uporablja za ustvarjanje podtlaka, ta pa za črpanje npr. tekočin (lat.). Deluje lahko na kinetično energijo različnih medijev tako vode, tekočin, zraka, plinov ali pare in nima gibljivih delov. Sestavni del t.i. avionskih WC – jev.
- elastika = navadno raztegljiv gumijasti trak ali obroč (tujka).
- elastičen = raztegljiv, gibčen, prožen.
- **elektromehanik** = mojster za popravila elektromehaničnih naprav. In teh je bilo včasih na železnici veliko.
- elektroda, oplaščena = namenjena elektro-uporovnemu varjenju. Se uporablja vedno redkeje.
- elektro-napajalna postaja = naprava, ki oskrbuje vozno mrežo z električno energijo. Pretvarja jo iz napetosti električnega prenosnega omrežja na naših železniških 3000 V in iz izmenične na enosmerno napetost.
- ENP = okrajšava za elektro-napajalno postajo.
- EMG = okrajšava za elektromotorno (potniško) garnituro.
- ETH, Zurich = elitna tehnična visokošolska ustanova v Švici (Eidgenossiche Technische Hochschule Zurich). Tu je poleg Oskarja Smrekerja študiralo tudi 21 nobelovcev. Eden od njih je bil tudi Albert Einstein.
- Etzel Karl = sloviti projektant kovinskega železniškega mostu v Mariboru (1812 – 1865). Otvoritve ni dočakal.
- fajercajh = vžigalnik (ger.).
- falot = pridanič.
- fakin = nosač v pristanišču. Na plečih so prenašali tovore z ladij na vozove oziroma železniške vagone in obratno.
- fals = oznaka tovornega vagona za prevoz razsutega tovora npr. železove rude itd. z mehanizmom za hitro praznjenje.
- fazenprifer = indikator električnega toka (ger.).
- feder = vzmet (ger.).
- fehtanje = prosjačenje (ger.).
- feldban = poljska železnica. Orig.: Feldbahn (ger.). Mnogo jih je bilo položenih med Prvo svetovno vojno, večinoma kar po obstoječih cestah. Vagončke so sprva vlekli konji, ko je teh in krme zmanjkalo pa male lokomotivice na tekoče gorivo ali elektriko. Idrijski feldban je bil skupaj s krakom preko Črnega vrha do Poncale (slov.: Pod Kalom) pri Lokvah na Banjščah dolg okoli 100 km, bohinjska elektrificirana ozkotirna železniška proga med Bohinjsko Bistrico in planino Blato v Ukancu pa 15 km. Feldban je bil baje položen tudi med Škofjo Loko in Hotavljami (20 km). Tirni material je bil po vojni večinoma uporabljen pri gradnji hiš.
- feldbahn, standardni vagon = bil platonar z dvema podstavnima vozičkoma, ki sta imela po dve osi. Ko je konj in krme zmanjkalo, so jim prigrajevali male motorčke na enega od podstavnih voziček ov. Ti so preko verige poganjali eno od osi, ta pa zopet preko verige drugo os.. Prvotno je imel vsak voziček svojega zavirača. Strojevodja je sedel na boku vagončka pravokotno na os vožnje tako, da je enako dobro videl tako naprej kot tudi nazaj. Na posamezen vagonček so lahko naložili do 2,5 t tovora. Za primerjavo: na običajen voz s konjsko vprego so lahko naložili le 500 kg!
- feltna = kolesni obroč (ger.).

- fergazar, frgazar = uplinjač pri motorjih z notranjim zgorevanjem (ger.).
- ferštandkostn = nekoliko šaljiv naziv za glavo (ger.).
- fertailer, frtailer = razdelilna kapa za električen vžig pri motorjih z notranjim zgorevanjem (ger.).
- fičfirič = nesposobnež; nekdo, ki v življenju ni nič dosegel; širokoustnež.
- film = zelo tanek sloj nečesa (tujka).
- **finomehanik** = mojster za popravila občutljivih mehanskih aparatur.
- fijat = interni naziv za Fiatove motorne potniške garniture ser. 813. Zastarele. Predvsem so imele preozka vstopna vrata.
- firbec = radovednež.
- firtakter = štiritaktni motor (ger.).
- firenga, firunga = vodilo (ger.).
- flahajzen, flohajzen = ploščato železno (ger.).
- flahštele = ploščato mesto na železniških kolesih (ger.). Rezultat podrsanja kolesa po tirnici pri zaviranju. Posledica: Tok, tok, tok ob vrtenju kolesa pri vožnji. Včasih je bilo tovrstnih poškodb precej, sedaj pa imajo vlaki protiblokirne naprave in se nekoč pogosti tok, tok, tok le še redko sliši.
- flek = madež (ger.).
- fleksarca = kotna brusilka. Delavniški sleng.
- fleksibilnost = prilagodljivost (tujka).
- flika = krpa, zaplata.
- Flirt = naziv Stadlerjevih potniških garnitur. Serija 610 ima diesel motorje, serija 510 pa je povsem električna in lahko vozi tudi po sosednjih deželah – Hrvaški, Italiji in Avstriji, kjer imajo drugačno napetost in frekvenco (AC 25 kV / 50 Hz oziroma 15 kV / 16,7 Hz).
- Fondovi bloki = železničarska soseska za Bežigradom v Ljubljani na severni strani štadiona.
- forlauf = vožnja naprej (ger.).
- formanje = postopek izdelave livarskih kalupov.
- formanje, ročno = postopek ročne izdelave livarskih kalupov. Nabijanje oziroma zgoščevanje livarskega peska je lahko ročno ali s posebnim pnevmatskim »štamfarjem«.
- **formanje, strojno** = postopek izdelave livarskih kalupov s posebnimi stroji. Za zgoščevanje livarskega peska in doseganje primerne trdnosti forme se uporablja vibriranje, lahko pa tudi zračni sunek (strelni stroj – t.i. šicmašina).
- Foromat 10 = okoli tono in pol težak robusten pnevmatski stroj vzhodno-nemške proizvodnje za izdelavo livarskih form z vibriranjem (obstajajo tudi lažji in težji). V Šiški smo jih imeli v proizvodnji osem, prav toliko pa jih je bilo v rezervi, popravilu ali remontu; od tega trije Foromat 20. Glavni proizvod Livarne: Zavornjaki; dobrih 200 000 kosov letno v najboljših časih.
- fosfor = eden od temeljnih elementov v litini za zavornjake. Nekoč ga je bilo v njej 0,5 %, kasneje 1,0 %. Več ga je, višji je torni količnik in zavornjaki pri zaviranju tudi manj iskrijo. Za Matošo (zagrebška lokomotiva) smo ulivali zavornjake s 4 % fosforja.
- fotofonica = naprava, ki je spreminjala zvok v svetlobni signal in obratno. Pri nas je bila s temi napravami, ki jih je menda izumil Bell že konec 19. stoletja, opremljena celotna italijanska obrabna linija, imenovana tudi Vallo Alpino. Če so te naprave uporabljali tudi na železnici, ni znano.
- francoz = ključ z nastavljivim zevom. Nekoliko spominja na črko F. Menda je doma iz Francije.
- frejlauf = prosti tek (ger.).
- freza, snežna = namenjena strojnemu čiščenju tirov skozi snežne zamete.
- furman = voznik konjske vprege (ger.). To je bil nekoč kar pogost poklic, ker je bila vleka s konji tudi na železnici kar razširjena (Pferde Feldbahn).
- furnir = tanka rezina lesa.
- furnir, okrasni = tanka rezina lesa, ki se nalepi npr. na kos pohištva in tako polepša izgled sicer manjvrednega, napokanega ali celo grčavega lesa.
- futer, futr = hrana; polnilo (ger.).
- gabarit = svetli profil (tujka).

- gajžla = bič (ger.?). Neobhoden pripomoček konjevodcev med Prvo svetovno vojno na » Pferde Feldbahn – ih ».
- galerija = mostovž ali gank; na eno stran odprt prostor oziroma tunel. (Iz ang.: Gallery). Ravnokar je bila obnovljena galerija v Soteski v Bohinju.
- GANZ = znamenita firma iz Budimpešte, ki je, med drugim, izdelovala tudi lokomotive. 10 njihovih električnih lokomotivic je vozilo med Prvo svetovno vojno tudi med Bohinjsko Bistrico in Ukancem v Bohinju.
- gas = plin; tudi pedal za uravnavanje dovoda goriva v motorje z notranjim zgorevanjem (ger.).
- gasilska četa = v času parne vleke je bila obvezna enota v vsaki kurilnici. V Šiški je bil celo gasilski dom s stolpom za sušenje gasilskih cevi, ki je svojo glavno vlogo odigral med osamosvojitveno vojno. Mejili smo namreč na vojaško remontno delavnico in je bil s tega stolpa odličen pregled nad dogajanjem pri sosedih. Pred par leti so stolp, potem pa še dom, podrli.
- gašperček = manjša, navadno litoželezna peč, s katero so bili opremljeni nekateri službeni vagoni. Od kod naziv, ni znano.
- gedore = set natikalnih ključev. Naziv je po tovarni, ki jih je nekoč prva izdelovala.
- generator = naprava za proizvodnjo elektrike za potrebe železniških vozil (lat.). Sprva se je elektriko potrebovalo zgolj za razsvetljavo. V času parne vleke je lokomotivske generatorje poganjala para preko gonila z grafitnimi lamelami. Vagoni so imeli svoje generatorje, ki so bili gnani preko jermenskega prenosa s kolesnih dvojic.
- generator, parni = naprava, ki je proizvajala paro za gretje potniških vagonov. Starejši vagoni so imeli namreč samo parno gretje. Tako napravo je imela recimo lokomotiva 661 (kenedi).
- Ghega, Carl = avstrijski matematik in genialen gradbeni inženir (1802 – 1860). Oče je bil menda albanskega rodu, mati pa Istranka. S šestnajstimi leti je na univerzi v Padovi pridobil diplomo inženirja, s sedemnajstimi pa doktorat iz matematike. Projektant in graditelj Južne železnice Dunaj – Trst. Sokonstruktor lokomotiv za vožnjo čez Semmering. Osebno je pripeljal prvo lokomotivo v Celje.
- gip = klasičen lesen ozkotirni tovorni vagon za tehnični les do dolžine 8 m.
- glajz = tir (ger.), proga.
- glava tirnice = zgornji del tirnice s tekalno površino. Pri tirnicah z oznako S 49 je glava široka 65 mm zato je v tem primeru, pa tudi sicer, tirna širina, to je razdalja med glavama tirnic, 1435 mm v premi, med simetralama na tekalni površini nove tirnice pa 1500 mm.
- gobica = v bistvu priključna doza, nameščena ob tiru; navadno pred in za železniškem prehodom, ki je zavarovan z zapornicami. Ulita je iz sive litine, ker je ta odporna na korozijo in zato ne potrebuje kake posebne nege. Interen naziv. V Šiški smo jih množično ulivali, obdelovali in kompletirali.
- Golnik = znana bolnica za pljučne bolezni na Gorenjskem. Deloma so jo zgradili tudi železničarji. Glej še: Pljučna obolenja.
- gomulka = legendarna, zelo priljubljena poljska potniška garnitura imenovana po tedanjemu poljskemu predsedniku ob času nabave. Gomulke so vozile od leta 1964 do 2013. Na njih je bilo opravljenih nekaj deset izboljšav; zadnje tik pred izločitvijo iz prometa.
- Gorenjska proga = bila zgrajena pred dobrimi 150 leti med Ljubljano (Šiška) in Trbižem (leta 1870). Dolga je okroglih 100 km. Odsek od Jesenic do državne meje z Italijo je bil ukinjen in nato deloma razdrt leta 1966. Železniški most v Gozd - Martuljku je bil razmontiran in prestavljen na Koprsko progo, v Podpeč. Po večjem delu trase omenjenega odseka je sedaj speljana kolesarska steza.
- gorilec, oljni = naprava, ki zagotavlja varen sežig npr. kurilnega olja v pečeh za centralno kurjavo itd. V uporabi so bili tudi na parnih lokomotivah: pri nas skoraj ne.
- gorilec, plinski = podoben oljnemu gorilcu. Glej zgoraj.
- gramoz = drobno kamenje.
- gozdna železnica = je bila bolj ali manj provizorij. Ko so gozd posekali, so jo prestavili drugam. Razne tirne širine, razne nosilnosti, množica različnih tipov lokomotiv in vagonov. Pri nas jih je bilo kar nekaj. Okrajšava GŽ.

- gred = palici podoben del stroja navadno okroglega preseka za prenašanje vrtilnega gibanja.
- gred, kolenčasta = običajna v motorjih z notranjim zgorevanjem pa tudi pri parnih strojih.
- gred, odmična = sestavni del vsakega motorja z notranjim zgorevanjem. Krmili sesalne in izpušne ventile.
- gred, votla = na železnici vedno bolj pogosta, ker omogoča pregled z ultrazvokom brez izvezave.
- greda, tirna = navadno napravljena iz tolčenca, ki blaži vibracije, ki nastanejo ob vožnjah vlakov.
- gretje, električno = običajno na potniških vlakih. Enostavna regulacija.
- gretje, parno = bilo nekoč običajno v potniških vagonih, ko je bila še parna vleka.
- grod, ogrodje = jekleno podvozje železniških vozil. Nanj je pritrjen npr. motor, menjalnik, vzmetenje itd.
- grodelj = surovo železo. Osnovna surovina za izdelavo zavornjakov in raznih strojnih delov iz sive litine.
- GSM – R = zamenjava za RDZ od leta 2021 dalje.
- gumb = nastavek, ki spominja na gumb na oblačilih. Električno ali mehansko omogoča vklop ali izklop naprav ali postrojenj; več pomenov.
- gumb, železniški = nekoč so bili na železniških uniformah tudi posebno oblikovani gumbi z reliefom krilatega kolesa.
- guma = nadvse uporaben material, neobhoden na mnogih področjih. Uspešno blaži razne vibracije.
- GŽ = okrajšava za gozdno železnico.
- GŽ **Bricljeva gora**, vzhodno od mejnega prehoda Gruškovje = bila dolga okoli dva kilometra in imela okoli 300 metrov dolgo tirno spuščalko. Samotežna. Delovala med letoma 1920 in 1930.
- GŽ **Čermožiše – Donačka gora** = bila v uporabi nekaj let med vojnama. Samotežna, dolga okoli 4 km (skupaj s krakom pod Resenikom).
- GŽ **Črnomelj – Adlešiči** = grajena med Prvo svetovno vojno, končana avgusta leta 1918. Dolžina 18 km + stranski odcepi. Šest parnih lokomotiv. Opuščena okoli leta 1930.
- GŽ **Črnomelj – Golobinjek** na Rogu = bila prestavljena iz Adlešičev, ko so tam izsekali Veliko Bukovje in Zastavo. Zgrajena je bila leta 1929 in je bila v uporabi do leta 1936. Spodnji del je bil dolg 18 km, zgornji pa 7. Vmes je bila pri Sredgori tirna spuščalka (»bremzberg«) dolga slabih 600 m.
- GŽ pri **Gospodični** na Gorjancih = bila v uporabi med vojnama do srede Druge svetovne vojne, ko je pogorela žaga. Gradili so jo postopoma in je bila dolga par kilometrov (7 km ?). Bila je povsem lesena, ker lastnik ni imel dovolj denarja za kovinske tračnice. Lesene tračnice so bile zaščitene s kovinskimi kotniki, da so se manj obrabljale. Vagončki so bili leseni, kovinska so bila le kolesa, osi, ležaji in okovje. Sčasoma so nabavili tudi male lokomotivice na generatorski plin, sicer pa je bila proga samotežna.
- GŽ **Ivnik** v bližini Rogatca = bila dolga slab kilometer. Samotežna. Delovala je med Prvo in Drugo svetovno vojno.
- GŽ **Hrastnik** v Selški dolini = delovala med letoma 1921 in 1933, Samotežna s spuščalko. Dolžina okoli 1,5 km. Zgradila jo je sodarska zadruga iz Češnjice.
- GŽ **Jelendol (** Puterhof **) - Medvodje** (nad Tržičem) = bila dolga 5,5 km, elektrificirana. Tirna širina 60 cm. Delovala od leta 1903 do 1953. Po njeni trasi sedaj poteka gozdna cesta.
- GŽ v Koritih, **Jezersko** = delovala do začetka šestdesetih let. Dolga je bila okoli pol kilometra levo in desno od zgornje postaje tovorne žičnice. Samotežna. Kdaj so jo postavili, ni znano.
- GŽ **na Kočevskem Rogu** = delovala med letom 1895 in 1932, potem pa je bila razstavljena in skupaj s stroji, opremo in železniškim voznim parkom velike Roške žage prodana kot staro železo. Dolžina vseh prog: 35 km. Projektirana je bila tudi povezava Roška Žaga – Soteska oziroma Straža. Realizacijo je prekinila Prva svetovna vojna. Dolžina: 20 km. Po trasah nekdanjih železnic na Rogu so danes speljane gozdne ceste. Parna vleka.
- GŽ **Kolovec** (severno od Radomelj pri Mengšu) = bila dolga baje dobra 2,5 km. O njej ni zanesljivih podatkov. Delovala je konec 19. in na začetku 20. stoletja do izseka gozdov.

- GŽ **Lendava – Bogojina** = je bila v uporabi od leta 1917 do 1941. Dolga je bila okoli 30 km in imela več krajših odcepov. Parna vleka. Tirna širina 76 cm.
- GŽ **Loka pri Žusmu** = imela dva kraka – 1,5 in 3 km in je vodila v gozdove zahodno od Loke. Do rudnika premoga pod Babno goro je vodila ločena ozkotirna proga dolga okoli 1,5 km. Vse tri proge so bile samotežne in v uporabi med vojnama.
- GŽ **Lopučniška dolina – Komarča** (Bohinj) = bila dolga menda okoli en kilometer. V uporabi je bila dobrih deset let od 1889 dalje. Tiri: leseni; samotežna. Tedaj so izsekali na Komni menda 25 000 m3 lesa.
- GŽ **v Medvednici (** pri Kozjem) = bila zgrajena v letih okoli Prve svetovne vojne in opuščena leta 1943. Samotežna.
- GŽ **Mislinja – Komisija** (pod Roglo) = bila v uporabi od leta 1902 do 1957. Leta 1913 je bila elektrificirana. Dolžina: slabih 11 km.
- GŽ **Pivka** (Šempeter na Krasu) - **Javorniki** = bila v uporabi med Prvo svetovno vojno (1915 – 1918). Dolžina 15, morda celo 20 km. Tirna širina 60 cm. V bistvu samotežna, male lokomotivice (Porsche, Puch) so uporabljali praktično samo za vračanje vagončkov v hrib.
- GŽ na planini **Mija** (nad Kobaridom v okljuku Nadiže) = bila dolga okoli 3,5 km, poleg nje pa sta bili ena nad drugo še dve po km dolgi gozdni železnici. V dolino Nadiže pri Sužidu so les spravljali preko žičnic. Gozd so sekali okoli deset let od leta 1925 dalje.
- GŽ na planini **Spodnja Mija** = bila zgrajena okoli leta 1935 z materialom iz opuščene železnice na planini Mija. Dolga je bila okoli 2,5 km in je delovala do leta 1959. Les so v dolino spuščali preko žičnice v Robič pri Kobaridu.
- GŽ pri **Predmeji** (Trnovski gozd) = delovala samo med Prvo svetovno vojno za lokalne potrebe. Menda je bila dolga 2 km.
- GŽ **Radoha** nad Semičem = bila povezana z železniško postajo Uršna sela. Dolžina vseh ozkotirnih prog na Radohi je bila 47 km! Dve parni lokomotivi. Delovala je od leta 1923 do 1951.
- GŽ **Slaba Gorica** na Rogu = bila v uporabi pred Drugo svetovno vojno. Dolga je bila menda 1,5 km.
- GŽ **Sopota – Radeče** pri Zidanem mostu = bila dolga okoli 3,5 km; tirna širina 96 cm. V uporabi od okoli leta 1870 do 1900. Tiri: leseni.
- GŽ **Stahovica – Kamniška Bistrica** = bila projektirana tik pred Drugo svetovno vojno. Dolga naj bi bila skoraj 9 km. Gradnjo je preprečila gospodarska kriza in Druga svetovna vojna.
- hajchaus = kurilnica (ger.).
- hamer = kladivo (ger.).
- hameršus = udarec s kladivom (ger.).
- HB = trdota nekega materiala po Brinellu. Nekoč so imeli zavornjaki predpisano trdoto 195 HB, bandaži oziroma kolesni obroči 210 in tračnice 240 HB. Polagoma se te vrednosti zvišujejo.
- hebel = vzvod, ročica (ger.).
- hektometer = dolg 100 metrov.
- hektometrski kamni s parno številko = so na desni strani proge gledano stran od začetne točke.
- hektometrski kamni z neparno številko = so na levi strani proge gledano stran od začetne točke.
- Hermes = železniško športno društvo med vojnama. Danes obstoja le še kot Balinarsko športno društvo.
- hidrant = omogoča hiter in enostaven priklop na vodo iz vodovoda.
- hidravlični menjalnik = tip menjalnika pri nekaterih lokomotivah oziroma potniških garniturah.
- hidravlična sklopka = je tip sklopke, ki ne temelji na trenju pač pa na prenosu energije preko hidravličnega medija.
- hidravlika = vse, kar je v povezavi s hidravličnimi (tekočinskimi) pogoni.
- hladilnik = važen del vsakega motorja z notranjim zgorevanjem. Te motorje je med delovanjem namreč treba hladiti. Hladilnik pa se imenuje tudi naprava za shranjevanje hrane.
- hlapon = star izraz za lokomotivo. Se ne uporablja več.

- hozentregerji = narmanice za hlače (ger.). Pred kakimi stopetdesetimi leti je vsak moški, ki je kaj dal nase, prekomerno pil in jedel. Posledica je bil temu primeren trebuh. Pas na hlačah seveda ni mogel ob taki geometriji primerno odigrati svoje vloge; pa tudi lastnika bi tiščal. In so izumili naramnice. Bile so takorekoč obvezen kos moške garderobe, tako tudi železničarjev. Bolj kot ne zgodovina.
- hunt = ozkotirni rudarski voziček.
- hupa = naprava za dajanje zvočnih signalov. Deluje na stisnjen zrak, ta pa na membrano, ki proizvaja zvočno valovanje, ki se ga hudo daleč sliši. Nihanje membrane pa lahko dosežemo tudi z elektromagnetom; taka izvedba je običajna pri avtomobilih.
- hupa, dvo ali večtonska = pogosta na novejših lokomotivah. Zvok tvori vibrirajoča membrana. Nikakor pa ne tehtajo dve ali več ton. Parne lokomotive so nekoč imele piščalke, te pa so delovale na paro; drugačen princip tvorbe zvoka. Glej: Hupa.
- Idrijski feldban = bil napravljen med prvo svetovno vojno. En krak je vodil iz Logatca preko Godoviča navzdol do Idrije in naprej do Dolenje Trebuše, drugi pa preko Črnega vrha in širnih gozdov Trnovskega gozda ter Banjšic do Poncale (Pod Kalom) pri Lokvah. Najprej so vagončke vlekli konji, kasneje pa male lokomotivice na tekoče gorivo. Avtorja motorčkov za te lokomotivice sta bila Ferdinand Porsche in Janez Puh (Puch). Obe konstrukciji sta si bili zelo podobni. Šlo je za dvovaljne zračno hlajene motorčke z močjo okoli 3,5 KW.
Oba kraka Idrijskega feldbana skupaj sta bila dolga okoli 100 km.
- Idrijski lauf = ena prvih železnic oziroma točneje lesenjač (okoli leta 1820). Proga je bila napravljena iz dveh lesenih, vzporedno položenih tramov z režo med njima. Litoželezni kolesi brez sledilnih vencev na posamezni kovani jekleni osi sta bili razmaknjeni za 342 mm. Voziček je bil dvoosen in je imel preprosto zavoro. Usmerjala sta ga dva vertikalna trna, ki sta tekla v reži med tramovi. Celo konstrukcijo so nosile t.i. »koze«. Lauf je služil za transport rudniškega lesa iz težko dostopnih grap in so ga po potrebi prestavljali. Dolg je bil do tri kilometre. Podobna naprava je bila menda v Lopučniški dolini na Komni v Bohinju.
- Idrijska rudniška železnica = povezovala rudnik z raznimi predelovalnimi obrati po Idriji. Zgrajena je bila sredi 19. stoletja, vagončke pa so vlekli konji. Kasneje, okoli leta 1900, so nabavili električne lokomotivice firme Siemens & Halske (dve ozkotirni in dve večji za tirno širino 1000 mm). V letih pred in med Prvo svetovno vojno so nakupili še tri Deutzove C XIV lokomotivice na tekoče gorivo. Dolžina tirov skozi mesto je bila dober kilometer in pol. Leta 1957 je železniški promet skozi Idrijo prevzela žičnica.
- impregnacija = je postopek za podaljšanje življenjske dobe lesenih železniških pragov. Tak obrat je bil nekoč v Šiški približno na mestu, kjer je sedaj đamija. Za impregnacijo se je navadno uporabljal kreozot.
- industrijski tir = povezoval industrijske obrate in rudnike z železniškim omrežjem. Veliko zgrajenih, veliko opuščenih in razmontiranih (Zagorje, Trbovlje, Hrastnik, Javna skladišča v Ljubljani, Kidričevo itd.).
- industrijska železnica = bila pogosta naprava pri nas predvsem v železarskih obratih in rudnikih. Ena takih je bila zgrajena leta 1904 med železarno na Jesenicah in valjarno na Javorniku. Dolga je bila okoli 3 km, ozkotirna in elektrificirana. Sicer pa je imela Železarna Jesenice razvejano omrežje ozkotirnih železniških prog in osem parnih lokomotiv. Podobno je bilo v Štorah, v Ljubljani v Litostroju itd.
- injektor, parni = naprava, ki se uporablja za dotakanje vode v parni kotel med vožnjo pri parnih lokomotivah (lat.). Deluje na kinetično energijo pare in nima gibljivih mehanskih delov.
- I profil = profil v obliki črke I.
- iver = droben del navadno lesa.
- izolator = navadno keramičen element, ki loči območje pod napetostjo od območja brez napetosti.
- izvijač = orodje za privijanje in odvijanje vijakov. Ločimo: Navadni, križni, posebni izvijač itd.
- Jagodič, Franc, Franjo = elektroinženir (1902 – 1990). Soavtor Investicijskega programa elektrifikacije železniške proge Zalog – Postojna iz leta 1955.

- jamska železnica v Postojnski jami = menda edina taka železnica na svetu. Ozkotirna, dvotirna, krožna. Sprva so vozičke potiskali ročno, po Prvi svetovni vojni pa so nabavili najprej eno lokomotivo Montania, (tekoče gorivo), potem pa še dve. Sledil je prehod na akumulatorske lokomotive. Trenutno prevozijo okoli pol milijona turistov v eni sezoni; najprej not, potem pa ven. Dolžina: okoli 3 km.
- JDŽ = bila nekoč kratica za Jugoslovanske državne železnice. Nekateri so to kratico prebrali tudi takole: Je... dok živiš.
- Jeglič, Sergej = strojni inženir (1933 – 2025). Dolgoletni vodstveni delavec v Šiški.
- jeklo = prevladujoč material v strojegradnji. Cenen in žilav.
- jeklolitina = material za kompliciranе strojne dele, ki morajo imeti primerno žilavost.
- Jelenov most = v bližini Borovniškega viadukta, le precej krajši in ne tako visok. Dolg je 230 in visok 29 metrov. Enoetažni. Sinonim: Dolinski most.
- jenbah = dvo ali triosna premikalka izdelana v tovarni v Jehnbachu v Avstriji. Interni naziv v CD Moste.
- jermen = trak iz močnega materiala s sklenjenima koncema za prenos vrtilnega gibanja.
- jermen, klinasti = najbolj pogosta oblika jermena. Navadno je izdelan iz gume in okrepljen s kakimi vlakni, celo kevlarjem.
- jermen, zobati = namenjen npr. krmiljenju ventilov pri motorjih z notranjim zgorevanjem.
- jermenica = kolo, navadno z enem ali več utorov, po katerem tečejo jermeni; razne izvedbe.
- JKŽ = kratica za izjemno uspešen Jamarski klub Železničar, ki deluje pod tem imenom od leta 1978.
- JS PDŽ = kratica za Jamarsko sekcijo Planinskega društva Železničar. Ustanovljena je bila leta 1955. Od leta 1978 deluje kot samostojno društvo z nazivom Jamarski klub Železničar.
- Jugoslavenske željeznice = nekdanji naziv Jugoslovanskih železnic.
- Južna železnica = naša prva in najpomembnejša železniška proga. Njena gradnja je bil doslej največji in najobsežnejši gradbeni podvig na našem ozemlju. Povezuje Dunaj s Trstom. Dvotirna, dokončana leta 1857. Dolga je menda 577 km; ni znano ali je borovniška pentlja upoštevana v dolžini. Projektant: Carl Ghega. Pomembno je vplivala na blagostanje v naših krajih in dajala zaslužek mnogim našim prebivalcem že med gradnjo.
- Južna železnica, varianta Ljubljana, Škofja Loka, Žiri, Idrija, Most na Soči. Ena od variant trase. Tu ne bi bilo težav z oskrbo z vodo, le z njeno trdoto.
- Južna železnica, varianta Ljubljana, Vrhnika, Žiri, Idrija, Most na Soči. Tudi ta možnost je bila v igri.
- Južna železnica, varianta skozi Postojnsko in Planinsko jamo. Najvišja točka bi bila skoraj sto metrov niže kot je danes, kar bi znatno pocenilo vleko, pa tudi težav s snežnimi zameti bi bilo manj. Stranska arabeska raziskav po notranjskih jamah je bila uveljavitev speleologije kot znanstvene vede. Njen avtor je bil Čeh Adolf Schmidl.
- JŽ = bila nekoč kratica za Jugoslovanske železnice
- kabelski čevelj = posebno oblikovan navadno kovinski nastavek, ki omogoča lažjo montažo in dobro prevodnost spojev raznih žic, pletenic itd.
- kad = velika posoda.
- kajla = zagozda (ger.). Z njo se elastično pritrdi zavornjak na nosilec zavornjaka.
- kaljenje = postopek toplotne obdelave kovin.
- kalilnica = namenjena toplotni obdelavi kovin, predvsem orodij.
- kalo = odmet; neuspela proizvodnja.
- kaluženje = čiščenje kotla parne lokomotive med vožnjo preko izpustnega ventila na kotlu.
- kamion = tovorno vozilo (tujka).
- Kamniška proga = bila zgrajena leta 1892 in je dolga 24 km. Na kamniškem koncu je bilo že od nekdaj precej industrije, najvažnejša pa je bila smodnišnica. Vlaki so vozili v Ljubljani samo do Šiške, ker ni bilo sporazuma z Družbo južne železnice o souporabi glavnega ljubljanskega kolodvora.

- Kanalska proga = železnica po Kanalski dolini, ki dandanašnji spada pod Italijo. Projektiral jo je baje Maks Klodič. Opuščena, odkar so napravili novo dvotirno, hitro progo med Furlansko nižino in Avstrijo (preko Tablje in Trbiža do Podkloštra). Ta proga je speljana več ali manj po tunelih. Ko bo dokončana še podobna hitra proga po Avstriji proti Grazu, bo železniški promet lahko v veliki meri potekal mimo Slovenije.
- kanarček = interni naziv v CD Moste za potniško garnituro aluminijastega vlaka firme MBB (Messerschmitt – Bolkow – Blohm) ser. 712. Nekoliko preslaboten, sicer Mercedesov diesel motor in pogon le na en postavni voziček, kar onemogoča dobre pospeške.
- kangla = valjasta posoda z gibljivim ročajem za prenos tekočin.
- kanta = posoda, navadno za smeti.
- kapa, železniška = čepica, železniška. Nekoč so bile temnomodre, tako kot cela železniška uniforma in s šildom. Z osamosvojitvijo je postala uniforma in tako tudi kapa zeleno-siva.
- kapa, postajanačelniška = rdeče barve tako, da se takoj ve, kdo je kdo na železniški postaji.
- Karavanški predor = je najdaljši predor na Bohinjski progi oziroma Transalpini. Dolg je 7976 m, približno pol ga je v Sloveniji. Bil je dvotiren, trenutno pa je enotiren. V njem je zajetje dobre pitne vode (Juliana).
- karbid, kalcijev = služil skupaj z vodo za tvorjenje acetilena (C_2H_2) v karbidnih svetilkah na čelih parnih lokomotiv in ročnih železniških svetilkah. Plamen je bil zelo svetel in stabilen. Acetilen pa se je uporabljal skupaj s kisikom tudi pri varjenju, rezanju in ravnanju kovinskih, predvsem železnih, konstrukcij.
- karbidka = svetilka, v kateri izgoreva acetilen, ki daje močan in svetel plamen. Nekoč je bila na železnici v splošni uporabi.
- karbidna trdina = rezalna ploščica za stružnice in rezkarje. Pritrdi se na posebno držalo oziroma nosilec.
- kardan, kardanska os, gred, zglob = strojni element, ki prenaša vrtilno gibanje npr. s stabilnega motorja na gibljivo premo recimo pri drezinah. V množično uporabo je prišel šele po Prvi svetovni vojni. Poimenovan po izumitelju Cardanu.
- kardanski zglob, križ = strojni element, ki omogoča, da se vrtilni moment z ene gredi pod poljubnim kotom prenaša na drugo gred.
- karjola = samokolnica (tujka).
- karoserija = nadgradnja vozil - okna, vrata, streha, odbijači itd. (tujka).
- karta, peronska = bila potrebna, če si hotel vlak pričakati na peronu (npr. v Ljubljani).
- karta, železniška = bila nekoč iz kartona s približno dimenzijo 35 x 50 mm in debelino okoli 1 mm. S posebno napravo (composteur, fr.) se je vanjo vtisnil reliefni žig, ki je dokazoval, da je karta pristna in veljavna. Te karte je menda zasnoval neki Edmontson.
- karter = posoda za olje navadno na spodnji strani motorjev z notranjim zgorevanjem.
- kazalec = navadno del večinoma mehanskega merilnega inštrumenta.
- kavelj, vlečni = del vlečne naprave.
- kela = zidarska lopatica.
- kembelj, kembel = del zvona, ki udarja po obodu; tolkalo.
- kenedi = diesel-električna lokomotiva, ser. 661. Prve so prišle k nam kot pomoč (UNRRA) leta 1961 v času, ko je bil predsednik ZDA John F. Kennedy. Od tod ime. Proizvajalec: General Motors, USA. Interni naziv v CD Moste. V bistvu je to elektrarna na kolesih. Dizel motor poganja generator, ta pa elektromotorje na podstavnih vozičkih. Precej glasne lokomotive. Moč: 1 MW in več.
- keson = platforma z višjimi ali nižjimi stranicami na vozilu; omogoča varen prevoz tovora.
- ketna = veriga (ger.).
- kevder = klet (ger.).
- kibla = posoda za smeti, vodo itd. (ger.). Tudi oznaka nemškega vojaškega vozila za štiri osebe s štirikolesnim pogonom, ki so ga uporabljali med Drugo svetovno vojno. Konstruktor: Porsche.
- kiler = hladilnik (ger.).
- kilometrski kamni = so na desni strani proge gledano stran od začetne točke.
- kiper = vozilo, ki ima vgrajen mehanizem oziroma hidravliko za praznjenje kesona.

- Kiss = naziv Stadlerjevih električnih potniških garnitur; ser. 313.
- kišta = zaboj (ger.?).
- kladivo = orodje za tolčenje. Napravljeno je navadno iz posebno oblikovanega kosa jekla (odvisno od namena uporabe) z luknjo za ročaj, ki je večinoma lesen. Les namreč dobro absorbira vibracije. Glede na uporabo ločimo ročno, pnevmatsko, električno itd., po namenu pa kovaško, zidarsko, čevljarsko itn. kladivo.
- kladu = okrajšava za kladivo.
- klamfa = navadno kovinski kos v obliki črke U s priostrenima konicama za spajanje lesenih konstrukcij.
- klaviatura = serija tipk npr. pri klavirju; tudi oznaka za serijo ventilov pri vrstnih motorjih z notranjim zgorevanjem.
- klema = spojni element med enim od polov akumulatorja in električnimi kabli iste polaritete pri vozilih.
- Klemenčič, Ferdinand = gradbeni inženir (1841 – 1915). Projektiral je železniško progo Ljubljana – Kočevje in Ljubljana – Straža preko Novega Mesta. Projekt Trebnje – Kočevje – Vinica - Vrbovsko ni bil realiziran.
- klešče = so orodje za prijemanje pa tudi za ščipanje. Ogromno tipov za različne namene.
- klešče, grip = posebna izvedba klešč, ki se zaskočijo; razširjene med kleparji.
- klešče, kabelske = omogočajo namestitev oziroma pritrditev kabelskih čevljev.
- klešče, kombinirke = imajo več nastavkov.
- klešče papagajke = po obliki nekoliko spominjajo na papagajev kljun. Zelo razširjene med vodovodnimi inštalaterji.
- klešče, vrtnarske = poseben tip klešč namenjen vrtnarjenu oziroma obrezovanju drevja.
- klik = v zadnjem času naziv za ukaz na računalniku.
- ključ = orodje za odvijanje in privijanje pretežno matic in vijakov. Neskončno tipov. Ključi imajo najpogosteje obliko vilic, fajfe itd.
- ključavnica, kretniška = vsaka kretnica ima navadno tudi svojo ključavnico, če ni drugače zavarovana.
- kloc = masiven kos nečesa (ger.); tudi izraz za zavornjak.
- Klodič, Maks = gradbeni inženir (1875 – 1953). Sodeloval pri gradnji bohinjskega železniškega predora in snoval železnico na Triglav. Gradnja gorskih železnic na razne vrhove je bila tedaj po Evropi splošna moda. Pravzaprav škoda, da ta železnica ni bila zgrajena. Če drugega ne, bi imeli bistveno manj problemov s smetmi tam okoli Triglava.
Po drugi vojni je inženir Klodič vodil dela pri načrtovanju in graditvi obvozne proge od Preserja skozi in okoli Borovnice (Borovniška pentlja; zaradi nje je Južna železnica daljša za 3 km, kar znese 580 km.).
- knaker = naprava za stiskanje oziroma izsekovanje. Ima majhen hod in relativno veliko silo (ger.?).
- knof = gumb (ger.).
- Kočevska proga = naziv železniške proge med Grosupljim in Kočevjem. Zgrajena je bila leta 1893. Dolžina: 49 km. Napravili so jo v par letih, rekonstrukcija pa še kar traja in traja....
- koks = je produkt suhe destilacije premoga. Uporablja se v metalurgiji za pridobivanje kovin, za kurjenje lokomotiv pa je premočan.
- kolca = voziček za prevoz lažjih bremen s štirimi kolesi. Prva kolesna dvojica ima ročaj in se da obračati.
- kolektor = del elektromotorjev, po katerem drsijo ščetke, ki dovajajo električni tok v rotor. Več pomenov.
- kolesna dvojica = navadno dve železniški kolesi naprešani na isto os.
- **kolesni obroč** = tekalni del železniškega kolesa, ki se je menjaval, če je bil preveč izrabljen, zavaljan ali preveč deformiran. Nasad obroča na kolo se je preverjalo med postanki na železniških postajah s kladivom. Če je kolo lepo »zapelo« je bilo vse v redu, sicer pa je bilo treba kolesni obroč ali bandaž zamenjati. Izumil ga je Josef Ressel.

- kolesna strugarna = obrat namenjen struženju železniških koles. Večinoma se popravljala tekalna površina (izrabljen oziroma zavaljan profil, ploska oziroma ploščata mesta itd.). Te stružnice so precej velike. Struži se lahko tudi brez izvezave (CD Moste), podnivojsko.
- kolm = premog (ger.).
- kolm kišta = zaboj za premog (ger.). Nekoč je bil v vsakem prostoru, kjer je bila peč, tudi zaboj za premog.
- kolo, krilato = v bistvu je bil to nekoč železniški grb oziroma simbol.
- kolobar = naziv za okretnico na Rakeku. Nekoč je bila na severni strani postaje. Že dolgo je ni več. Sama okretnica (most) je bila prenesena v Zenico.
- kolodvor = glej: železniška postaja.
- Kolodvorska ulica = povezava nekdanjega centra Ljubljane z železniško postajo. Po Drugi svetovni vojni do osamosvojitve je bila to Ulica Moša Pijade, Direkcija pa je imela številko 39.
- kolomaz = posebna pasta za mazanje drsnih ležajev.
- kolosek = kolesnica, tir. Zastarelo. Se ne uporablja več.
- kolut = valjasto telo.
- kolut, zavorni = glej: disk, zavorni. Disk je tujka, ki pa se jo splošno uporablja.
- komandni stolp = mesto, s katerega se ureja promet.
- kombi = večnamensko vozilo za več oseb in tovor.
- kompresor = naprava za pripravo stisnjenega (komprimiranega) zraka (lat.). Kompresorje pri parnih lokomotivah je poganjala para, sedaj pa elektromotorji in motorji z notranjim zgorevanjem.
- kompresor, batni = izvedba, kjer se zrak komprimira z bati.
- kompresor, turbo = izvedba, kjer se zrak komprimira z aksialnimi turbinami.
- kombinirke = klešče z več nastavki.
- komutator = glej: kolektor.
- končnik = del krmilnega mehanizma pri cestnih vozilih. Pogosto jih je bilo potrebno menjavati.
- kondukter, kondukterka = sprevodnik, sprevodnica. (lat.: con = skupaj, ducere = voditi).
- kontejner = večji, navadno kovinski zabojnik. Omogoča nemoten transport in relativno enostaven pretovor blaga. Širina je taka kot je širina naših tovornih vagonov, dolžine pa so različne; po potrebi.
- kontejner, ladijski, standardni = Dimenzije: Dolžina 6.058 mm, širina 2.438 mm in višina 2.591 mm.
- kontrolni stolp = na večjih železniških postajah omogoča vizualno kontrolo dogajanja.
- konvejer = naprava za koračni transport. V Livarni v Šiški je služila za transport livarskih okvirjev. Poganjala jo je hidravlika. Remont je bil enkrat letno oziroma po 100 000 ciklih.
- konzola = konstrukcijski element. Na eni strani je vpet, na drugi prosto visi.
- konzolno dvigalo = navadno nameščeno na steno delavnic. Namenjeno je prenosu lažjih bremen. Preobremenjeno postane nevarno.
- Koprska proga = bila zgrajena kot industrijski tir za pristanišče Koper leta 1967. Od proge Divača – Pula se odcepi v Prešnici in je dolga 32 km. Je edina normalnotirna železniška proga, ki je bila zgrajena v Sloveniji po Drugi svetovni vojni in je elektrificirana.
- korito = podolgovata posoda.
- Koroška proga = sprva povezovala le Maribor s Celovcem (126 km), kasneje pa je bila podaljšana do Beljaka (nadaljnjih 39 km). Dograjena je bila leta 1864.
- kostn = omara (ger.).
- koš = nosilna konstrukcija zgornjega dela železniških vozil.
- kotel = večja kovinska posoda.
- kotel, parni = kovinska posoda za pripravo pare.
- kotlar = pri parni vleki neobhoden poklic, dandanašnji pa skoraj ne obstoja več.
- kotlovec = v vodi so raztopljene tudi anorganske snovi, ki se v parnemu kotlu izločajo kot obloga na stenah kotla, kar močno vpliva na toplotni tok. Z večanjem debeline obloge se zmanjšuje izkoristek kotla. Zato se vodi za parne lokomotive dodaja snovi za zmanjšanje trdote vode.
- koturača = belokranjski izraz za stransko ozkotirno železniško progo.

- kovač = delavec, ki oblikuje kovine s kovanjem. Nekoč spoštovan poklic. Kovači so odlično obvladali tudi toplotno obdelavo kovin in znali določiti, za kateri material gre, na osnovi isker pri brušenju.
- kovačija = nekoč je bila neobhodna pri vzdrževanju vagonov in parnih lokomotiv (ravnanje, kovaško varjenje, izdelava orodij itd.).
- kovanje = način obdelave npr. kovin.
- kovček = navadno namenjen transportu osebnih predmetov na potovanju, zaščiti občutljivih inštrumentov itd.
- kovica, zakovica = valjast kos železa navadno s polkrožno glavo, ki se ga je nekoč, pred iznajdbo varjenja, množično uporabljalo za spajanje kovinskih materialov. Razžarjeno kovico se je na kraju samem zakovalo.
- kovičenje = postopek spajanja s kovicami. Pred iznajdbo in uvajanjem varjenja splošen postopek spajanja kovin.
- kraljevi čep = naziv spojnega elementa med podstavnim vozičkom in ogrodjem vagona oziroma lokomotive.
- kramp, železniški = posebno oblikovan in namenjen podbijanju železniških pragov.
- krampar = železniški delavec pri vzdrževanju prog.
- kremenčev pesek = namenjen posipanju poledenelih ali naoljenih tračnic in s tem zvišanju tornega količnika med kolesi in tirom. Sicer pa se ga največ porabi v livarnah za izdelavo livarskih kalupov, za fasade, golf igrišča itd. Povprečna zrnatost: 0,25 mm.
- kreozot = zmes fenola in fenolovih etrov. Uporablja se za zaščito lesa, tako tudi železniških pragov.
- kretnica = naprava, ki omogoča prehod iz enega tira na drugega. Množica izvedb.
- kretnica, ciganska = eden od tipov kretnic. Pogosta na ozkotirnih progah.
- kretnica, ogrevanje = je nujno v zimskem času, da ne zamrzne, ker se potem ne da več premakniti. Ogrevanje je navadno s plinom ali elektriko. Če te možnosti ni, je treba kretnice čistiti ročno.
- kretnik, kretničar = železničar, ki je prestavljal, čistil in mazal kretnice.
- kretniški pogon, kretniški mehanizem = bil nekoč skoraj izključno ročni (mehanski), danes pa je večinoma elektromotorni. Na podzemnih železnicah so navadno pnevmatski iz varnostnih razlogov.
- krigel = vrček npr. piva. Zelo priljubljen rekvizit med železničarji pa tudi na splošno (ger.).
- kripa = zanemarjeno vozilo.
- križnik = del pogonskega drogovja parnih lokomotiv.
- križne mere = na dvoosnih železniških vozilih mora biti razdalja med centroma prvega levega in zadnjega desnega kolesa ter obratno, enaka; prav tako pa tudi razdalji med prvim levim in zadnjim levim ter prvim desnim in zadnjim desnim kolesom, sicer so težave; vozilo sili v levo ali v desno in zaradi tega lahko celo iztiri.
- krmilje, Heusingerjevo = eden od tipov krmiljenja delovanja parnih strojev na lokomotivah.
- krmilo = neobhodna naprava cestnih vozil. Omogoča spremembo smeri vožnje v vsakem trenutku.
- krogla = geometrijsko telo, pri katerem so vse točke na obodu enako oddaljene od središča telesa.
- krošnja = leseno ali kovinsko ogrodje z dvema jermenoma, ki služi transportu težjih bremen na hrbtu; roke ostanejo proste.
- krpa = kos tkanine, ki navadno služi za čiščenje npr. zaoljenih površin.
- krtača = orodje za čiščenje in glajenje.
- kufer = kovček (ger.).
- kugla = krogla, oziroma bolj ali manj okrogel predmet (ger.).
- kugelgelenk = krogličnі zglob (ger.).
- Kumar, Stanislav = slikar in nestor slovenskega Železniškega muzeja (1910 – 1997).
- kupe = naziv za oddelke na potniških vagonih (tujka).
- kupla = spenjača (delavniški sleng).

- kupolka = temeljni agregat za pretaljevanje sive litine, ki se uporablja tudi za ulivanje zavornjakov.
- kurblvela = ročka za zagon motorja z notranjim zgorevanjem (ger.).
- kurilnica = kot že ime pove je to delavnica, kjer so se pripravljale parne lokomotive za vožnjo, oskrbovale s premogom in vodo ter izvajala manjša popravila.
- kurjač = na parnih lokomotivah je skrbel za parni kotel in zadostni tlak v njem s primernim nalaganjem goriva v kurišče, predvsem pa je moral paziti na nivo vode v kotlu, ki je ni smelo primanjkovati, niti je ni smelo biti preveč, sicer so bile težave ali pa je prišlo celo do eksplozije; se je zgodilo celo v Ljubljani, v bližini današnje Moderne galerije. Kotel je poletel nekaj deset metrov daleč.
- kuzla = vagon gozdne železnice z zavoro (Gorjanci); tudi naziv za torbo oziroma aktovko, ki so jo nekoč železničarji redno nosili s seboj v službo. Glej: Aktovka. Sicer pa je kuzla psica (nižje pogovorno).
- kviht = utež (ger.: Gewicht).
- ladlc = predal (ger.).
- Lajovic, Janez = arhitekt in urbanist (1932 – 2024). Avtor: Železniško vozlišče Ljubljana; diplomsko delo iz leta 1957.
- Lajovic, Janko = ekonomist (1903 – 1983). Soavtor Investicijskega programa elektrifikacije železniške proge Zalog – Postojna iz leta 1955.
- lak = v osnovi namenjen protikorozijski zaščiti in zaščiti pred atmosferskimi vplivi, lahko pa ima zgolj dekorativno vlogo. Navadno je obarvan.
- laminat = material izdelan iz več plasti.
- lanceta = livarska lopatica oziroma žlička za fino obdelavo in popravilo livarskih form.
- lata = prečni tramič npr. na kozolcu, drog.
- laterna, lanterna = preprosta svetilka z ohišjem (it.).
- lauf = teči, tek (ger.).
- lauf, idrijski = leseni predhodnik kovinskih železniških prog. Služil je za transport lesa po strmih grapah v okolici Idrije okoli leta 1820. Glej: Idrijski lauf.
- LBV = okrajšava za »lokomotivo bez vatre« - lokomotivo brez ognja. V Ljubljani je še vedno v uporabi v Toplarni kot premikalka. Paro za pogon zagotavlja toplarna sama. Eden od nazivov je tudi »akumulatorska lokomotiva«.
- LED = angleška kratica za Light – emittig diode. Je polprevodniški elektronski element.
- ledica = svetilka s svetlečimi diodami. Revolucija v razsvetljavi. Poraba energije je zelo majhna, svetilnost neverjetna.
- ledkolm = naprava za cinjenje (ger.). Več ali manj zgodovina.
- les = bil nekoč prevladujoči material pri izdelavi predvsem tovornih vagonov.
- lesenjača = lesena tirna steza oziroma proga, ki ima še lesene tire. Kasneje so na njih nabili kovinske trakove oziroma kotnike za zmanjšanje trenja in obrabe.
- lesno oglje = produkt suhe destilacije lesa. Nekoč se ga je precej porabilo v metalurgiji pred iznajdbo koksa oziroma v kovačijah. Pri nas so bili v ta namen izsekani celi gozdovi (Komna).
- leščerba = preprosta svetilka na loj ali olje, ki slabo oziroma medlo sveti.
- letev = podolgovat kos lesa ali kovine poljubnega prereza; navadno kvadratnega.
- letev, okrasna = ima zgolj dekorativno funkcijo.
- letev, zobata = ozobljena letev.
- ležaj, drsni = bil nekoč edini tip ležaja, tudi na železnici. Taki ležaji so se radi pregrevali, zato so jih, zlasti na parnih lokomotivah, redno pregledovali ob vsakem postanku. Izdelani so bili iz baker – kositrovih bronov oziroma iz t.i. bele kovine.
- ležaj, kroglični = najpogostejši v strojegradnji. Kroglice so navadno jeklene, v zadnjem času pa tudi že keramične. Za izumitelja krogličnih ležajev velja Josef Ressel.
- ležaj, sodčkasti = za večje obremenitve. Veliko tipov. Na železnici so običajni na kolesnih dvojicah.
- ležaj, valjčni = podoben sodčkastemu. Tudi tega je izumil Josef Ressel.

- ležajna blazinica = bila izhod v sili med prvo svetovno vojno, ko je bilo v Avstro-Ogrski splošno pomanjkanje kositra, ki je bil tedaj bistven element pri izdelavi ležajnih zlitin. Ležajna blazinica je ležajni čep objemala le z zgornje strani nekako pod kotom 60°.
- linolej = nekoč zelo popularna talna obloga.
- Litorina = naziv italijanskega motornika (EMG in DMG). Obstajala je tudi oklopna izvedba.
- Livarna = nekoč pomemben obrat v Šiški z letno proizvodnjo okoli 3000 ton pretežno zavornjakov, pa tudi drugih strojnih delov. Vsega skupaj je bilo v Šiški med letoma 1920 in 2003, ko je bila Livarna zaprta, ulitih okoli 100 000 ton sive litine. V Mostah je še nedavno delovala manjša livarna, kjer so centrifugalno ulivali drsne ležaje.
- Lizol = nekoč splošno uporabljano univerzalno razkužilo na železnici z izrazitim, precej neprijetnim vonjem, o katerem poje celo Šifrer.
- logaritemske tablice = navadno gre za Vegove tablice. Nekoč neobhodne pri zahtevnih matematičnih izračunih. Mimogrede: Te Vegove tablice so največkrat natisnjena knjiga kakega slovenskega avtorja. Naklade gredo v milijone, predvsem pa zaslugi Sovjetske zveze.
- Logaški lok = je bil zgrajen med Prvo svetovno vojno na severni strani tunela pod Čevcami v Logatcu. Od njega je dandanašnji komaj kaj ostalo – le nekaj deset metrov nasipa pri Trafo postaji.
- lojevec = magnezijev silikat hidroksid ($Mg_3\ Si_4\ O_{10}\ (OH)_2$). Zmlet se imenuje smukec. Široka uporaba.
- lok, divaški = Glej: Divaški lok.
- lok, dobovski = Glej: Dobovski lok.
- lok, goriški = bil nekoč v Šempetru.
- lok, logaški = Glej: Logaški lok.
- lok, moščanski = je povezoval Južno železnico skozi Zeleno jamo v Ljubljani z Dolenjsko progo, ki je vodila od Rakovnika preko Bežigrada do delavnic in domovne postaje v Šiški. Med Prvo svetovno vojno je bil zgrajen še krak od Bežigrada do Dravelj (preko Litostroja – tega tedaj seveda še ni bilo). Od moščanskega loka, ki je vodil proti severu pa, za razliko od zelenojamskega, ki je vodil proti jugu, res ni ostalo čisto nič.
- lok, mariborski = Glej: Mariborski lok.
- lok, pragerski = Glej: Pragerski lok.
- lok, trebanjski = bil projektiran med vojnama med progama proti Sevnici in proti Novemu Mestu, vendar ne realiziran.
- lok, tivolski = Glej: Tivolski lok.
- lok, zelenojamski = opuščen lok skozi Zeleno jamo v Ljubljani med Dolenjsko in Južno železnico.
- lok v Zidanem mostu = omogoča vožnjo direktno proti Zagrebu iz smeri Celja. Dokončan relativno pozno (šele med vojnama).
- lok, železniški = interni naziv za spoj dveh ali treh železniških prog v obliki trikotnika, ki omogoča nemoteno vožnjo vlakov v katerikoli smeri, pa tudi obračanje lokomotiv ali celih vlakov. Morda bi bil primernejši naziv železniški trikot.
- lokomotiva = naziv tirnega vozila z lastnim pogonom, ki je namenjen vleki vlakov (lat.). Množica izvedb, množica pogonov. Samo parnih lokomotiv je pri nas vozilo menda nekaj deset tipov.
- Lokomotiva = naziv mariborskega športnega društva.
- loparček, postajanačelniški = okrogel službeni rekvizit z ročajem, bele barve z dvema črnima puščicama, ki sta obrnjeni navzgor in dvema luknjama, ki prideta prav v protisvetlobi. Obrnjen navzgor in dvignjen, skupaj z žvižgom piščalke pomeni, da je pot prosta in da vlak lahko spelje. Uporablja ga lahko le mož z rdečo kapo – postajanačelnik.
- lopata = orodje, za preklad sipkih materialov.
- lopata, kurjaška = posebej oblikovana lopata, ki omogoča enakomeren raztros premoga po kurilni rešetki na parnih lokomotivah.
- lot = spajka. Je spoj dveh, lahko tudi različnih kovin.
- lotanje = spajkanje.

- L profil = profil v obliki črke L. Tak profil so imele prve kovinske železniške tračnice. Ulite so bile iz sive litine in so se rade lomile.
- luft = zrak (ger.).
- lug = natrijev hidroksid NaOH; kavstična soda. Uporablja se za čiščenje in razmaščevanje.
- lukamatija = star slovenski izraz za lokomotivo, sestavljen pa je iz imen Luka in Matija. Se ne uporablja več.
- MAG = postopek elektrobločnega varjenja v zaščitni atmosferi aktivnega plina.
- magnezij = vedno bolj uporabljan material v strojegradnji. Je lažji kot aluminij in trdnostno nekoliko slabši. Izdelki so večinoma proizvedeni s tlačnim livom. Velika livarna magnezija (tudi v svetovnem merilu) je bila pri nas v Litostroju.
- maketa, železniška = nekoč zelo priljubljena izraba prostega časa (njena izdelava in igranje z vlakci). Še vedno so makete zelo priljubljene, zlasti med otroci.
- malar = slikar (ger.).
- manometer = naprava, ki kaže npr. tlak pare v parnem kotlu.
- Mariborski lok = omogoča vožnjo direktno proti Koroški oziroma proti nekoč največjim železniškim delavnicam na Južni železnici (danes že nekdanji TVT Boris Kidrič).
- Mariborski železniški most = je bil najlepši in največji železniški most v monarhiji. Še danes je impozanten in ena največjih jeklenih konstrukcij v RS. Projektant: Karl Etzel. Otvoritve ni dočakal.
- mašilka = posebej oblikovano tesnilo pri parnemu stroju ob batnici (tujka ?).
- mašina = stroj, lokomotiva (ger.).
- mašinfirer = strojevodja (ger.).
- mašinhajcar = kurjač (ger.).
- mašinhaus = kurilnica (ger.).
- matica = prizmatično, navadno šestrobo telo z luknjo z navojem. Skupaj z vijakom služita za povezovanje, pritrjevanje itd.
- matica, krilna = običajna matica s po dvema krilcema. Privijemo in odvijemo jo lahko z roko.
- matica, očesna = matica z obročem, v katerega lahko zapnemo kavelj. Omogoča lažji transport.
- mazalica, mazalka = mala posodica s pokrovom nad drsnim ležajem, ki se je polnila z mazalno mastjo. Če se je ležaj začel pregrevati, se je mast stalila in stekla v ležaj. In je bilo spet vse tako, kot mora biti.
- mazalni filc = omogoča mazanje drsnih ležajev s kapilarnim dvigom olja iz mazalne posodice pod ležajem na drsno površino ležaja.
- mazalni obroč = sestavni del drsnega ležaja. Pojavil se je relativno pozno. Zagotavlja zanesljivo mazanje.
- mazanje, centralno = bilo urejeno na lokomotivah, ki so imele mnogo mazalnih mest, ročno mazanje pa bi vzelo preveč časa.
- mazivo = sredstvo, ki poskrbi za zmanjšanje trenja med dvema materialoma pri drsenju.
- mazut = kurilno olje slabše kvalitete.
- MBB = okrajšava za firmo Messerschmidtt – Bolkov – Blohm, ki je izdelovala oziroma še izdeluje tudi železniške garniture.
- med, medenina = zlitina bakra (Cu) in cinka (Zn) + dodatki. Pretežno se uporablja za množično litje armatur – raznih ventilov, pip in podobno.
- mehanizem = skupek strojnih delov za uravnavanje, prenašanje gibanja oziroma na splošno za delovanje kakega stroja.
- mehanizem, dvižni = skrbi za dvig recimo stekel na avtomobilskih vratih itd.
- mehanizem, urni = skrbi za delovanje ure.
- mehanik = nekdo, ki se poklicno ukvarja s popravljanjem in sestavljanjem strojev ter tehničnih naprav in priprav.
- mehankar = mehanik (pogovorno).
- meharca = interni naziv v CD Moste za električno lokomotivo serije 362, ki je imela dva člena, med njima pa meh. Lahko je vozila v spregi.

- menažka, železničarska = dvodelna valjasta posoda z gibljivim ročajem. V gornji posodici je bila fižolova solata s čebulo, spodaj pa pol klobase. Klasična železniška malica.
- menjalnik = naprava, ki skrbi, da motor teče v optimalnih obratih glede na hitrost vožnje vozila; razne izvedbe: Planetni, hidravlični itd.
- mercedes = interni naziv za garniture firme Mercedes – Benz, ser. 711; tudi Pohorc, Zelenc itd. Odlične, zelo udobne potniške garniture s klimo. Vozile so na relaciji Ljubljana – Beograd (prevoz funkcionrjev na seje v Beograd), kasneje pa Maribor – Pula itd. Ne vozijo več. Škoda.
- mesing = medenina (ger.); zlitina bakra in cinka.
- metanol = lesni alkohol CH_3OH. Nekoč so ga pridobivali s suho destilacijo lesa – od tod ime. Gorivo za motorje z notranjim zgorevanje (biodizel); je pa tudi surovina za antifriz. Strupen.
- metuljček = posebno oblikovana jeklena vzmet, ki povezuje tirnico s podložno ploščo; novejša iznajdba.
- MIG = postopek elektroobločnega varjenja v zaščitni atmosferi inertnega plina.
- mikrometer = merilna naprava za fine meritve v milimetrskem območju.
- milo = sredstvo za umivanje in pranje.
- minuta = časovna enota.
- miza, delovna = ravna ploskev, dvignjena kakih 75 cm od tal in služi lažjemu popravilu raznih naprav, strojev itd.
- miza, pisalna = nepogrešljiv kos pisarniškega pohištva.
- miza, pogrezna = namenjena izvezavi kolesnih dvojic, podstavnih vozičkov itd.
- miza, poravnalna = navadno litoželezna in služi poravnavi zvitih kovinskih delov. Ni jih več prav veliko. Dandanašnji se v te namene večinoma uporablja hidravlika.
- mizarna = je bila nekoč pomemben obrat v okviru vsake delavnice za popravilo železniških vozil. Nekoč so bili vagoni namreč pretežno narejeni iz lesa. V Šiški je bilo v Mizarni okoli 50 različnih namenskih strojev, danes pa tam domuje ŽKUD Tine Rožanc. Glej še: ŽKUD Tine Rožanc.
- modeltišler = modelni mizar (ger.). Izdeluje livarske modele.
- modeltišlerija = modelna mizarna (ger.). Pomemben obrat v okviru vsake livarne.
- monoblok = jekleno železniško kolo, vroče rotacijsko zvaljano v enem kosu in obdelano. Glej: železniško kolo.
- Montania = naziv tovarne v Nordhausnu v Nemčiji, ki je izdelovala tudi lokomotive. Dobavila jih je tudi Postojnski jami.
- montel, mantel = debel, vatiran plašč za hud mraz (ger.). Takorekoč obvezna oprema železničarjev.
- moped = interni naziv v CD Moste za električne lokomotive firme Ansaldo, ser. 342. Lahko so vozile v spregi.
- most = gradbeni objekt, ki omogoča prehod preko večjih zaprek na terenu kot so reke, potoki, globeli itd.
- most, nadomestni = namenjen hitri vzpostavitvi prometa preko poškodovanje mostne konstrukcije. Taka je bila tudi Roth - Waagnerjeva konstrukcija, ki je bila uporabljena med Drugo svetovno vojno v Borovnici. Premostitvena vrzel je bila dolga dobrih 200 metrov, konstrukcija pa je imela tri oporne stebre.
- most, sistem Howe = ameriški sistem gradnje železniških mostov. Po tem sistemu je bil zgrajen tudi prvi železniški most v Mariboru. Lesen. Projektant: Ghega.
- most, ločni, kamnit = zgrajen iz klesanega kamna. Primer: Solkanski most. Razpon 85 metrov.
- most, ločni, kovinski = bil postavljen namesto prvotnega lesenega v Mariboru. Bil je največji in najlepši v Monarhiji. Še danes je impozanten. Projektant: Karl Etzel. Dokončanja mostu ni dočakal.
- most, ločni, armirano-betonski = vedno bolj pogost tako na cestah kot železnicah. Eden največjih povezuje kopno z otokom Krkom.
- most, predalčni, kovinski = najbolj pogosta konstrukcija železniških mostov.
- most, predalčni z lokom, kovinski = pri nas precej pogost.
- mostno dvigalo, mostni žerjav = pomoč pri popravilu železniških vozil. Navadno je nameščen pod stropom delavnic. Nosilnost tudi do nekaj deset ton.

- motor = stroj, ki spreminja energijo v mehansko delo.
- motor, bencinski = stroj, ki za svoje delovanje uporablja bencin. Da deluje, potrebuje svečko za vžig plinske mešanice. Dvo in štiritaktni.
- motor, diesel = stroj, ki za svoje delovanje uporablja nafto oziroma plinsko olje. Žarilno svečko potrebuje le ob zagonu. Dvo in štiritaktni.
- motor, elektro = stroj, ki za svoje delovanje uporablja elektriko.
- motor na stisnjen zrak = stroj, ki za pogon uporablja komprimiran zrak.
- motor, servo = pomožni motor.
- motor, Wankel = zelo redek in ga na železnici praktično ni. Ima trikoten rotacijski bat.
- motovilo = naprava za navijanje npr. preje, vrvi itd. Izraz se praktično ne uporablja več.
- možnar = manjša, navadno kovinska posoda za drobljenje npr. karbida za karbidne svetilke.
- moštikla, muštikla = ročnik; šoba na koncu gasilske cevi (ger.).
- mulčar = stroj za obrezovanje grmovja ob železniški progi.
- Nabrežinski viadukt = zgrajen na Južni železnici v bližini Trsta. Dolg je 646 in visok 19 metrov. Enoetažni. Dvojček Pesniškega viadukta pri Mariboru.
- nadmorska višina = označena na vzidani litoželezni tablici na vsaki železniški postaji.
- nadvoz = križanje železniške proge navadno s cesto. V nadvozu je lahko ali železnica ali cesta.
- nadvoz, cestni = na nadvozu je cesta.
- nadvoz, železniški = na nadvozu je železnica.
- nafta = gorivo za diesel motorje, toplotne grelce itd.
- nahrbtnik = navadno vreča z dvema jermenoma, ki se nosi, kot že ime pove, na hrbtu. Služi transportu nekoliko težjih bremen: roke ostanejo proste.
- nakladalni stolp = posebna konstrukcija, ki omogoča lažje nakladanje premoga na parne lokomotive. Eden takih stoji v Šiški kot muzejski eksponat.
- nakovalo = posebno oblikovan masiven kos sive litine, ki dobro duši udarce kovaškega kladiva. Neobhoden oziroma osnovni kos opreme vsake kovačije. Pogovorno je bil to ambus.
- napajalnik = hidravlična naprava, ki stoji ob tirih za oskrbovanje parnih lokomotiv z vodo.
- napera = povezava iz špic ali peres med obodom oziroma obročem in pestom kolesa.
- napetost koraka = silno neprijetna zadeva, ki se lahko konča tragično. Razlika v električni napetosti med dvema točkama, ki sta v oddaljenosti enega koraka je lahko tolikšna, da povzroči smrt.
- navoj, colski = izhajal iz merilnega sistema, ki je imel za osnovo colo.
- navoj, metrični = izhaja iz metričnega merilnega sistema. Avstro-Ogrska ga je uvedla šele sredi sedemdesetih let 19. stoletja. Ljudje se na nove mere še dolgo niso mogli privaditi. Nekatere stare mere so v uporabi še dandanašnji; npr. klaftra.
- nipel = mazalka, mazalni nastavek na drsnih ležajih; bradavica (angl.).
- norec = vzmetno, zračno ali parno kladivo v kovačijah. Interni naziv.
- NŽP = okrajšava za normalnotirno železniško progo.
- NŽP **Brezovica – Vrhnika** = je bila zgrajena leta 1899 in je bila dolga 12 km. Glej še: Vrhniška ali Vršenska proga.
- NŽP **Brežice – Novo Mesto** = ostala na nivoju projekta. Dolžina okoli 40 km. Navezava na Sotelsko progo.
- NŽP **Celje – Velenje** = bila zgrajena leta 1891; 38 km.
- NŽP **Črešnjevec – Slovenska Bistrica** je bila lokalna proga, dolga okoli 4 km. Precej frekventirana. Ukinjena leta 1966.
- NŽP **Črnomelj, Vinica, Vrbovsko** = bila delno zgrajena pred in po Drugi svetovni vojni, potem pa so bila dela opuščena. Razlog za gradnjo je bil ta, da je bila pred vojno proga proti Karlovcu in naprej proti Reki in Dalmaciji zelo obremenjena, po vojni pa nenadoma ne več. Promet je namreč na Reko stekel preko Postojne. Dolžina: Okoli 42 km.
- NŽP **Divača – Pula** = bila zgrajena leta 1876, dolga pa je 122 km. Do meje je iz Divače 31 km.
- NŽP **Dutovlje, Komen, Temnica, Kostanjevica na Krasu** = bila zgrajena za vojaške potrebe leta 1915 in opuščena dve leti za tem, ko ni bila več potrebna. Dolga je bila 22 km, po njej pa je vozil

poseben vlak, ki ga je konstruiral Ferdinand Porsche (t.i. B-Zug). Lokomotiva je imela bencinski motor, ki je gnal generator, ta pa elektromotorje na posameznih oseh kompozicije. Ta vlak je lahko vozil le naprej, zato je imela proga več zank, kjer je lahko kompozicija spremenila smer vožnje. Sicer pa je bila namenjena transportu znamenite havbice (možnarja) 305 mm, ki je bila nekaj časa nameščena v Kostanjevici na Krasu in je skupaj s podvozjem tehtala nekaj deset ton; seveda se je dala razstaviti. Mimogrede: Sokonstruktor te znamenite havbice je bil matematik podmaršal Jože Tomše, ki je bil doma iz Poljšice pri Podnartu na Gorenjskem, pokopan pa je v Podbrezjah.
- NŽP **Gorica – Ajdovščina** = bila zgrajena leta 1902 in je dolga 27 km. Glej še: Vipavska železnica.
- NŽP **Grobelno – Rogatec** - (Krapina) = bila zgrajena leta 1908 in je dolga 29 km (do državne meje pri tunelu Dobovec pa 37 km). Leta 1934 je bila proga podaljšana do Krapine (nadaljnjih 19 km).
- NŽP **Grosuplje – Novo mesto** = bila zgrajena leto po Kočevski in sicer leta 1894. Končala se je v Straži pri Novem mestu. Odsek Ljubljana – Grosuplje je dolg 22 km, Grosuplje – Novo mesto 53 km in odsek Novo Mesto – Straža 8 km. Glej tudi: Dolenjska proga.
- NŽP **Kozina – Trst** = bila zgrajena leta 1887 in ukinjena leta 1966. Dolga je bila okoli 20 km z naklonom do 33 promilov. Danes je po njej speljana kolesarska steza.
- NŽP **Kranj – Tržič - Celovec** = ni bila nikoli zgrajena, trasa pa je bila zelo aktualna pred zgraditvijo Transalpine. Leta 1908 je bil zgrajen le odsek do Tržiča (17 km). Proga je bila ukinjena leta 1966. Ostal je le odsek med Kranjem in Naklim. Po nekdanji trasi je deloma speljana kolesarska steza. Glej še : Tržiška železnica.
- NŽP **Jesenice – Bohinj – Nova Gorica** = del Transalpine oziroma Bohinjske železnice.
- NŽP **Južna železnica** = naša prva železniška proga in za povrhu še dvotirna. V Sloveniji je njena dolžina med Špiljami in Fernetiči skoraj 300 km.
- NŽP **Kanfanar – Rovinj** = sicer v Istri, spadala je pa pod ljubljansko železniško upravo. Dolga je bila 21 km, ukinjena pa leta 1966.
- NŽP **Lendava – Mursko Središče** = ostanek železniške proge zgrajene leta 1890 od Čakovca do Zalaegerszega. Odsek Lendava – Redics je bil izgrajen leta 1945. Je trenutno edina proga, ki nima direktne povezave z ostalim sistemom slovenskih železnic. Dolga je 5 km (do Murskega Središča.). Pretežno služi kot industrijski tir (Nafta, Lendava).
- NŽP **Ljubljana – Kamnik** = bila zgrajena leta 1892 in je dolga 24 km. Glej še: Kamniška proga.
- NŽP **Ljubljana – Kočevje** = bila zgrajena leta 1893 in je dolga 70 km. Potniški promet je bil na njej ukinjen leta 1970 in bil ponovno uveden leta 2021 po drugi rekonstrukciji. Glej še: Kočevska železnica.
- NŽP **Ljubljana – Trbiž** = bila zgrajena pred dobrimi 150 leti. Dolga je okroglih 100 km. Glej še: Gorenjska proga.
- NŽP **Logatec – Godovič - Črni vrh - Ajdovščina** = bila grajena med prvo svetovno vojno. Napravljen je bil vojaški kolodvor na Pustem polju na severni strani Logatca, kjer se dandanašnji pasejo krave, tunel Naklo, tunel Kalce in oba tunela v Godoviču. Vozili so že do Kalc (ozkotirna gradbena proga), naprej pa je bilo izkopanih le nekaj usekov. Ob čudežu pri Kobaridu so bila dela čez noč ustavljena. Od cele trase je danes v uporabi le še tunel v Godoviču, ki je bil razširjen in prezidan v cestni tunel.
- NŽP **Lupoglav – Raša** (Istra) = bila zgrajena po Drugi svetovni vojni, spadala pa je pod ljubljansko železniško upravo. Uporablja se samo še del do postaje Učka, ostalo je opuščeno in deloma neprevozno. Zračna razdalja Lupoglav - Raša je 30 km, po železnici pa je seveda precej dlje – 54 km. Od premogovnika Raša do morja (Štalije) je pred izgradnjo NŽP vodila ozkotirna proga dolga 7 km.
- NŽP **Maribor – Dravograd – Celovec** = ena starejših železnic. Glej še: Koroška proga.
- NŽP **Murska Sobota – Zalalovo** = bila zgrajena leta 1907 in priključena na omrežje mađarskih železnic. Dolžina 51 km (do meje 26 km). Šele leta 1924 je bila zgrajena proga Murska Sobota – Ljutomer – Ormož in s tem povezava z jugoslovanski železniško mrežo. Promet na Mađarsko je bil

ukinjen leta 1945, do Hodoša pa leta 1968. Leta 2001 je ponovno stekel promet, to pot po novi trasi, ki je elektrificirana.
- NPŽ **Nova Gorica – Sežana** (Repentabor) = del Transalpine oziroma Bohinjske železnice. Del od Krepelj do Sežane (6 km) je bil dograjen po Drugi svetovni vojni zaradi novonastale meje.
- NŽP **Novo Mesto – Brežice** = ostala na papirju (glej: Brežice – Novo Mesto).
- NŽP **Novo Mesto – Metlika - Karlovec** = bila zgrajena leta 1914. Odsek Novo Mesto, Semič, Črnomelj, Metlika je dolg 47 km. Do Karlovca je še nadaljnjih 30 km.
- NŽP **Ormož - Ljutomer - Murska Sobota** = bila zgrajena leta 1924; 39 km. Pred tem Ljutomer ni bil povezan z ostalim omrežjem v novonastali državi Jugoslaviji.
- NŽP **Pivka** (Šempeter na Krasu) – **Reka** = bila zgrajena leta 1873 in je dolga 54 km. Do meje je od ivke 25 km.
- NŽP **Pragersko – Čakovec** – **Kotoriba - Velika Kaniža** = bila dograjena leta 1860. Odsek Pragersko – Čakovec je dolg 61 km (do meje je 10 km manj).
- NŽP Pragersko – Medvedce je bila v bistvu industrijski tir. Dolga je bila okoli 5,5 km. Naprej do Majšperka je bila žicnica. Proga je bila ukinjena sredi šestdesetih let.
- NŽP **Prešnica – Koper** = bila zgrajena leta 1967. Glej: Koprska proga
- NŽP **Rakek – Babno polje** = ostala na papirju, je bila pa že trasirana. Gradnjo so preprečili Prva svetovna vojna in furmani. Dolžina: 35 km.
- NŽP **Straža – Žužemberk – Kočevje** = ostala na papirju. Dolga bi bila 32 kilometrov.
- NŽP **Špilje – Radgona - Ljutomer** = bila zgrajena 1885 do Radgone (33 km) in leta 1890 do Ljutomera (nadaljnjih 25 km). Železniški most med Radgonama so razstrelili Nemci leta 1945 in ni bil obnovljen. Potniški promet med Radgono in Ljutomerom je bil ukinjen leta 1968.
- NŽP **Velenje – Dravograd** = je bila zgrajena leta 1899 in je bila dolga 36 km, razmontirana pa leta 1968. Ostal je le industrijski tir Dravograd – Otiški vrh. Po trasi proge je sedaj speljana lepa in zanimiva kolesarska steza.
- NŽP **Trbiž – Rabelj - Log pod Mangartom – Bovec – Kobarid – Tolmin - Most na Soči**. Zgrajeni sta bili samo dve električni centrali za pogon vrtalnih strojev ki naj bi jih uporabljali pri graditvi tunelov in sicer v Logu pod Mangrtom in na Gljunu pri Bovcu, ki obratujeta še dandanašnji.
- NŽP **Trebnje – Krmelj** - (Sevnica) = bila zgrajena prvotno samo do premogovnika Krmelj (leta 1908, 21 km), kasneje pa od Tržišča podaljšana do Sevnice. Dograjena je bila leta 1938 in je dolga 31 km. Odsek Tržišče – Krmelj je bil leta 1966 prekategoriziran v industrijski tir. Danes ga ni več. Dolžina: Slabe 3 km. V Puščavi je bil krajši dovozni tir v vojaška skladišča. Tudi tega ni več.
- NŽP **Zagreb – Kumrovec – Stranje** = Glej: Sotelska proga in Dobovski lok. Deloma razmontirana. Od Ž.P. Sutla (cepišče na progi Zagreb – Zidani most) do Stranj je 48 km.
- NŽP **Zidani most – Zagreb – Sisak** = bila zgrajena leta 1862 in je dolga 127 km. Sprva je bila enotirna, leta 1944 je bil dograjen drugi tir. Elektrificirana je bila leta 1969. Odsek med Zidanim Mostom in državno mejo pri Dobovi je dolg 51 km. Desnostranski promet.
- nosilec zavornjaka = del čeljustne zavore, kamor se pritrdi zavornjak.
- Nova proga = trenutni naziv revije Slovenskih železnic.
- nož = najpreprostejše orodje za rezanje.
- nož, keramični = izdelan iz keramike.
- nož, stružni = jekleno rezilno orodje v enem kosu, ki se vpne v stružnico. Danes se skoraj ne uporablja več. Nadomestile so ga karbidne trdine, ki se pritrdijo, navadno z vijaki, na posebne nosilce.
- nož, profilni = olajša struženje profilov.
- obara = nekdaj pogosta malica železničarjev.
- obloga za varjenje tirnic = v bistvu je to livarski kalup, ki se ga namesti okoli reže med tirnicama. Okrepljen je s kovinskim ohišjem. Kalup in tirnice se pred varjenjem segreje do rdečega žara, sledi termitsko taljenje oziroma varjenje. V Šiški se je nekoč izdelovalo do 15 000 kompletov kalupov letno v posebni, namenski delavnici po CO_2 postopku. Kremenčev pesek zanje se je

nabavljal v Pakracu (Hrvaška), ker je bil dovolj čist in zaobljen za razliko od moravškega (Termit, Domžale).
- obvozna proga = bila navadno zgrajena tam, kjer se je bilo treba ogniti raznim preprekam take ali drugačne narave. Okrajšava OP.
- okretnica = naprava za obračanje lokomotiv.
- OP v **Borovnici** = nastala kot posledica razminiranja Borovniškega viadukta 10. apr. 1941. Dolga je dobrih 10 km. Začela se je v Preserju in končala na stari postaji Borovnica. Nemška obvozna proga je bila po vojni porušena, nova trasa pa je za kak kilometer daljša. Projektant: Maks Klodič. Južna železnica je zaradi borovniške obvoznice daljša za okoli tri kilometre.
- OP **Dravlje – Bežigrad – Zelena jama** = bila zgrajena med Prvo svetovno vojno. Ljubljanska železniška postaja je bila tedaj namreč preobremenjena (120 vlakov na dan – to so bili večinama vojaški transporti, dolgi tudi en kilometer). Na njeni trasi danes stoji Litostroj. Kamniško progo je prečkala na nadvozu, ki je bil razstreljen in odpeljan šele v sedemdesetih letih preteklega stoletja. Glej: Slepa proga. Danes nanjo spominja le še podvoz pod Južno železnico v Zeleni jami, ki je bil preurejen v cestnega. Sicer pa je imela v Mostah povezavo na Južno železnico tako, da so se lahko vlaki proti Gorenjski ognili Ljubljanski železniški postaji in seveda obratno. Za Bežigradom je imela povezavo z delavnicami v Šiški, ki so bile tedaj Domovna postaja Dolenjske proge.
- OP **Laze - Šentjakob - Črnuče - Vižmarje** = bila grajena med Drugo svetovno vojno, kmalu po vojni pa razmontirana, saj je promet močno upadel. Povezovala je dve postaji, ki sta bili še v nemškem Reichu (Laze, Vižmarje) in se ognila Ljubljani, ki so jo zasedli Italijani. Po njeni nekdanji trasi je deloma speljana Litijska cesta, železniški most čez Savo v Lazah pa je bil preurejen v cestnega.
- OP **Povir – Dutovlje** = bila zgrajena leta 1917 kot povezava Južne železnice s Transalpino za oskrbo Soške Fronte, saj oskrba s Tolminske strani ni bila več mogoča. Dolga je bila 13 km. Po vojni je bila razmontirana. Delno so se ohranili nasipi.
- OP **Rabelj – Log pod Mangartom** = bila zgrajena v tunelu za odvodnjavanje Rabeljskega rudnika. Veliko vlogo je odigrala med Prvo svetovno vojno, ko so jo elektrificirali ter po njej prepeljali okoli pol milijona vojakov in četrt milijona ton raznega materiala. Dolga je okoli 5,5 km, v uporabi pa je bila skoraj stoletje; večinoma so se z njo vozili rudarji iz Loga pod Mangartom in Strmice na delo v rudnik in seveda nazaj domov. Rudnik so med tem zaprli, voda pa po tunelu še vedno teče v Log pod Mangartom.
- OP **Sežana – Kreplje** = povezava med Južno železnico in Transalpino. Zgrajena po Drugi svetovni vojni zaradi spremenjene meje. Dolga je dobrih 6 km.
- OP v **Škofji Loki** = speljana severno od postaje.
- OP **Vižmarje – Vič** = bila grajena po Drugi svetovni vojni. Položenih je bilo že 1200 m tirov, potem pa je bila gradnja ustavljena. Od te proge je ostal le betonski nadvoz pri Podutiku. Glej še: Proga 5. kongresa SKJ.
- obžigalno varjenje = tračnici se na posebni napravi najprej sočelno s pomočjo električnega toka razžarita in ena drugi prilagodita z obžigom (večkratni pomik naprej – nazaj za nekaj mm), nato pa s pomočjo hidravlike močno stisneta in tako zavarita. Velika delavnica je bila postavljena v devetdesetih letih prejšnjega stoletja ob Kamniški progi, kasneje pa prodana v Nemčijo zaradi pomanjkanja dela.
- odbojnik = pomemben element železniških vozil. Blaži udarce pri premiku in eksploataciji vozil. Vzmetni vložek v odbojniku je lahko jeklena vzmet v obliki polža ali polimer. Navadno so na vozilu po štirje odbojniki – dva spredaj in dva zadaj.
- odbojna višina = je razdalja med tekalno površino tira in sredino odbojne plošče na odbojniku. Definirana je za prazno, nenaloženo vozilo.
- odjavnica = glej: vlakojavnica.
- odjemnik toka = omogoča kontakt električnih lokomotiv z vozno mrežo. Množica izvedb.
- odjemnik toka, škarjasti = eden od tipov odjemnika. Zgodovina.
- odmična gred = sestavni del vsakega motorja z notranjim izgorevanjem. Odpira in zapira sesalne in izpušne ventile.

- odpravnik vlakov = že naziv pove, kaj je počel.
- odsevnik = optična naprava, ki odbija svetlobo nazaj k izvoru. Navadno je na sklepih vlakov.
- odstavni tir = že ime pove čemu služi.
- ogledalo = glej zrcalo oziroma vzvratno ogledalo.
- ohišje ležajev, standardizirano = iz jeklolitne. Množično so jih ulivali (ali še ?) v Štorah, obdelovali pa v Jesenicah na Dolenjskem; tako kot zavorne diske za kolesne dvojice potniških vagonov.
- ojnica = vezni člen med batnico parnega stroja in železniškim kolesom na parnih lokomotivah.
- okretnica = naprava za obračanje lokomotiv. Lahko pa služi tudi garažiranju v Rotundo (npr. v Šiški).
- oljni gorilec = se je nekoč uporabljal na parnih lokomotivah; pri nas skoraj ne.
- omara = večji pokončni zaboj, navadno z vrati na prednji strani. (Orig. fra.: ormoire).
- OP = okrajšava za obvozno progo.
- oplen = vzdolžni drog za povezavo dveh podstavnih voziček.
- Orbanić Josip = legendarni železničar doma iz Žminja v Istri. Dr. znanosti, avtor mnogih člankov o železnici.
- Orient - Express = je naziv luksuznega vlaka, ki je vozil med Parizom in Istambulom; med drugim tudi skozi Ljubljano.
- orodjar = delavec, ki izdeluje razna orodja. Pomemben poklic.
- os, železniška = izdelana iz jekla, ki je nekoč imelo oznako č. 4732. To je prvovrsten material, ki se ga da uporabiti za karkoli in je prava škoda, da gredo izvržene osi v pretaljevanje.
- osna obremenitev = dovoljena obremenitev na eno kolesno dvojico. Trenutno se pri nas obnavljajo železniške proge za osno obremenitev 25 ton.
- osovina = hrvaški izraz za os.
- ozvočenje, železniško = naprava novejšega datuma. Prihodi, odhodi in zamude vlakov se napovedujejo po zvočnikih.
- OŽP = okrajšava za ozkotirna železniška proga. Glej še: Železniška proga, ozkotirna.
- OŽP **Bohinjska Bistrica – Jezero** = je bila dolga slabih 10 km. Po njej so vozili obdelane kamnite bloke, ki so jih potrebovali pri gradnji Bohinjskega predora iz kamnoloma pod hotelom Bellevue. V uporabi je bila od leta 1901 do izgradnje tunela, potem pa so jo podrli. Parna vleka. Ena od štirih parnih lokomotiv, ki so jih uporabljali pri gradnji tunela, lokomotiva Triglav, ponovno vozi po muzejski progi na Mađarskem. Imeli pa so tudi železniško parno dvigalo.
- OŽP **Bohinjska Bistrica – Ukanc (planina Blato)** = dolga 15 km. Zgrajena med Prvo svetovno vojno, po njej pa podrta. Sprva je bila to konjska železnica, kasneje pa je bila elektrificirana. Glej še: Bohinjski Feldbahn.
- OŽP **Čedad – Kobarid** = bila dolga 28 km, zgrajena pa je bila leta 1915 kot oskrbovalna proga za italijanske položaje na Soški fronti. Po vojni je po njej potekal tudi potniški promet do sredine tridesetih let, potem pa je bila razstavljena.
- OŽP **pri Godoviču** = bila v uporabi relativno kratek čas, ko so med Prvo svetovno vojno gradili oba železniška tunela južno od Godoviča. Skromni ostanki proge so v tunelu pod Kovačevim hribom.
- OŽP v Goriških Brdih = bila baje italijanska in je med Prvo svetovno vojno verjetno vodila od Moša do Kozane ob rečici Birša (nepreverjeno).
- OŽP **Dolnji Logatec – Kalce** = bila gradbena proga, ki so jo uporabljali pri gradnji normalnotirne železniške proge Logatec - Črni vrh. Zgodba se je končala relativno kmalu s »Čudežem pri Kobaridu«. Parna vleka.
- OŽP **po strugi Ljubljanice** = bila gradbena proga v strugi reke Ljubljanice skozi Ljubljano ob gradnji melioracije sredi tridesetih let prejšnjega stoletja. Parna vleka.
- OŽP **Log pod Mangartom - Rabelj** = slabih 5 km dolga, v celoti podzemna, elektrificirana železniška proga. Zgrajena je bila pred prvo svetovno vojno in bila v rabi šestdeset let. Z njo so se vozili na delo v rabeljski rudnik domačini iz Loga pod Mangartom in okolice.

- OŽP **Pionirska železnica** = bila zgrajena po Drugi svetovni vojni med Vičem in Kosezami v Ljubljani kot nekak učni pripomoček po sovjetskemu vzoru. Vozila je le par let, potem pa je bila razmontirana. Danes je po njej speljana kolesarska steza. Dolžina: 4 km.
- OŽP **Podvelka – Josipdol** = bila dolga okoli 8 km in je služila predvsem za prevoz granita iz kamnoloma Josipdol. V uporabi je bila od leta 1923 do 1960. Vleka je bila sprva parna, kasneje so uporabljali bencinske in diesel lokomotivice. Tirna širina 60 cm.
- OŽP **Poljčane – Slovenske Konjice – Zreče** = bila dolga 21 km. Zgrajena je bila leta 1892 in razstavljena leta 1970. Zgradila jo je Južna železnica za prevoz premoga iz premogovnikov v okolici Zreč, katerih lastnica je bila. Po njej je potekal tovorni in potniški promet do leta 1962.
- OŽP v **Postojnski jami** = naša edina dvotirna ozkotirna železniška proga, ki je še vedno polno obremenjena in ne ugleda belega dne. Lokomotive poganjajo električni akumulatorji. Trenutno prepeljejo okoli pol milijona turistov na leto; najprej not, potem pa ven. Dolžina: 3 km.
- OŽP **Piran – Lucija** = bila zgrajena leta 1912 in ukinjena 1953. 5,5 km; po njej je vozil tramvaj, pred njim pa nekaj let trolejbus.
- OŽP **Prevalje – Žerjav** = bila zgrajena leta 1917 in ukinjena leta 1934. Dolga je bila 13 km. Po njej je potekal potniški in tovorni promet.
- OŽP **Trst – Poreč** = glej Parenzana.
- OŽP **Zagreb – Bregana** = bila v uporabi od leta 1901 do 1979. Dolga je bila 25 km. Le par kilometrov je je v Sloveniji.
- pajsar = kovan jeklen drog s posebno oblikovano peto za premik težkih bremen, tako tudi lokomotiv na stojnih mestih.
- paketreger = prtljažnik (ger.).
- pakna = del čeljustne zavore, čeljust. Delavniški sleng.
- pant = tečaj (tujka).
- pantograf = odjemnik toka (lat.).
- papagajke = naziv klešč, ki po obliki spominjajo na kljun papagajev. Priljubljene med vodovodnimi inštalaterji.
- Parenzana = naziv ozkotirne železniške proge med Trstom in Porečem v Istri. Zgrajena je bila v času Avstro-Ogrske (1902), razmontirana pa že pred drugo svetovno vojno (1935). Tirni material je bil na poti v Etiopijo, vendar se je ladja potopila. Danes je po ohranjeni trasi speljana priljubljena kolesarska steza (123 km).
- parna lokomotiva = preko pare in parnega stroja se toplotna energija pretvarja v mehansko. Začetki množične izdelave takih lokomotiv segajo v leto 1820, konec pa v sredo 20. stoletja. Slab izkoristek – pod 10%. Neskončna množica konstrukcij ter tisoči in tisoči izdelanih lokomotiv.
- parna vleka = toplotna energija, recimo premoga, se s pomočjo pare pretvarja v mehansko.
- parni dom = najvišja točka parnega kotla, kjer se zbira para in vodi v parne stroje.
- parni kotel = je osnovni agregat vsake parne lokomotive. Sprva so bili nameščeni v vertikalni, kasneje pa večinoma v horizontalni legi. Navadno so zasedali centralno mesto na lokomotivah, so bile pa tudi konstrukcije, ko je bila os kotla nekoliko umaknjena vstran od osi lokomotive (Shy v Ameriki), zaradi večvaljnega parnega stroja, ki je bil nameščen na boku lokomotive.
Sprva so bili parni kotli čim niže in s tem tudi težišče parnih lokomotiv, potem pa so ugotovili, da lokomotive lepše tečejo, če je kotel više.
- parni stroj, batni = pretvarja energijo pare v mehansko (gib naprej – nazaj). Uporaba takih strojev se je začela v rudnikih za pogon črpalk sredi 18. stoletja. Z dograditvijo ojnice oziroma ekscentra je bila omogočena pretvorba premega gibanja v vrtilno. Sprva so bili ti stroji, tudi zaradi teže in velikosti konstruirani kot stabilni agregati, ki so poganjali stroje po fabrikah preko raznih transmisij, kasneje pa so našli pot tudi v transport. Zanimivo je, da je okoli leta 1920 nastala dilema ali bodo osebne in tovorne avtomobile v bodočnosti poganjali parni stroji ali motorji z notranjim zgorevanjem. Kako se je razpletlo, pa tako vemo. In če k temu dodamo, da so bili v New Yorku na prelomu stoletij, to je pred dobrimi stotimi leti, vsi taksiji na električni pogon... Prihodnost je res nepredvidljiva.

Osnovna prednost batnega parnega stroja napram drugim pogonom pa je v tem, da ima največji navor, torej največjo silo v trenutku, ko se bat premakne – torej pri speljevanju železniških kompozicij. Ostali motorji imajo največjo moč šele pri t.i. optimalnih obratih, kar je slej ko prej huda hiba, ki se kompenzira, recimo, preko sklopke.
- parna turbina = tako kot parni stroj tudi ta pretvarja energijo pare (kinetično) v mehansko (vrtenje). V Ljubljani je pred dobrimi stotim leti poganjala generator, ta pa tramvaj. Za pogon železniških lokomotiv pa se parne turbine praktično skoraj niso uporabljale. Težava je namreč v tem, da imajo največjo moč šele pri velikih obratih, kar pa je pri speljevanju vlakov velika ovira. Tedaj obratov na pogonskih kolesih skoraj ni, potrebna pa je velika moč.
- Pferde feldbahn = poljska železnica s konjsko vleko (ger.). Pri nas jih je kar nekaj bilo, zlasti med Prvo svetovno vojno.
- pehalni stroj = naprava za poravnavo površin. Nepraktičen, prepočasen, zastarel.
- Pendolino = naziv Fiatovega nagibnega potniškega vlaka.
- penzel = čopič (ger.).
- peron, železniški = dvignjen podest ali nasip ob železniškem tiru, ki omogoča lažje vstopanje in izstopanje iz železniških potniških vagonov (tujka).
- peron, pokriti = kot že ime pove, zaščiten proti padavinam.
- pes, p·s = vagon gozdne železnice brez zavore (Gorjanci).
- peskanje = postopek, s katerim se očistijo površine npr. ulitkov po ulivanju. Turbina da pospešek jeklenemu sekancu, ki s svojo kinetično energijo zdrobi pritaljeni kremenčev pesek na ulitku.
- Pesniški viadukt = na Južni železnici severno od Maribora. Podobna usoda, kot je bila usoda Borovniškega viadukta – zaradi osuševanja so leseni piloti pogledali iz vode in pričeli gniti. Dolg je bil 649 in visok 21 metrov; skoraj dvojček Nabrežinskega. Prav tako je bil enoetažni.
Par deset metrov zahodno so nedavno zgradili nov viadukt na betonskih stebrih oziroma pilotih. Dolg je 896 metrov in je trenutno najdaljši v Sloveniji.
- peta tirnice = spodnji del tirnice, kjer je ta pritrjena na železniški prag. Tirnice, ki imajo tako peto, kot jih poznamo danes, so se pojavile relativno pozno – šele leta 1830. Avtor: Stevens (ZDA).
- petrolejka, ročna = svetilka na petrolej za železniške potrebe.
- petrolejka, signalna = svetilka na petrolej za uporabo na železniških signalnih napravah in kretnicah.
- Pferde Feldbahn = konjska poljska železnica. Med Prvo svetovno vojno jih je bilo položenih na stotine kilometrov, večinoma po obstoječih cestah; tudi pri nas. Ko je konjev in krme zmanjkalo, so jih poganjale male električne ali lokomotivice na tekoče gorivo (Idrija, Bohinj).
- piganje = postopek (vzdolžnega) krivljenja pločevine (tujka).
- pila = orodje za glajenje površin.
- pildek = listek (ger.); pa tudi priimek enega od vzdrževalcev v CD Moste.
- pilot = tudi naziv navadno lesenih večinoma neobtesanih drevesnih debel, ki služijo za temelje konstrukcij na močvirnih terenih; sicer pa ima beseda pilot več pomenov.
- Pionirska železnica = po sovjetskem vzoru zgrajena par kilometrov dolga ozkotirna železniška proga od Viča do Kosez v Ljubljani. Obratovala je od leta 1948 do 1954, potem pa so jo podrli. Po njeni trasi je speljana kolesarska steza. Ni identična s progo 5. kongresa SKJ niti je ne prečka.
- pipa = naprava za točenje tekočin. Navadno ima ventil. V osnovi tujka (angl.: pipe).
- pipec = manjši nožek, navadno preklopni.
- pipica = mala pipa; tudi naziv nastavka za kajenje tobaka.
- pir = pivo. Priljubljena pijača med železničarji: tako kot povsod.
- pisk = zvok, ki ga proizvaja piščalka.
- pisker = lonec.
- piščalka = nekoč izjemno pomembna za sporazumevanje med lokomotivskim osebjem in delavci pri premiku pa tudi sicer v železniškem prometu.
- piščalka, parna = naprava za ustvarjanje zvočnih signalov na parnih lokomotivah. Medij za ustvarjanje zvoka je v tem primeru seveda para. V Ameriki so imeli značilne štiritonske piščalke, ki pa niso tehtale štiri tone, temveč so štirje različni toni zazveneli istočasno.

- **pišuka** = skrajšano iz piščalka.
- **plajba** = svinčnica (lat.).
- **platonar** = železniški tovorni vagon z ravno nakladalno površino brez stranic. Interni naziv.
- **plazma** = postopek rezanja kovin. Računalniško vodeni stroji omogočajo izrez zapletenih oblik.
- **pleh** = pločevina (ger.).
- **pletenica** = pletena vrv ali iz več pramenov spleten trak. Navadno je spletena iz jeklenih žic. Tedaj je to jeklenica ali zajla (ger.).
- **plin** = zmes zraka in npr. bencinskih hlapov za pogon motorjev z notranjim zgorevanjem; tudi pedal za uravnavanje dovoda goriva v motor z notranjim zgorevanjem.
- **plinsko olje** = gorivo; pridobiva se z destilacijo nafte uporablja pa se za gretje ali pogon motorjev z notranjim zgorevanjem.
- **pljučna obolenja** = so bila pri osebju parnih lokomotiv pogosta. Po prvi svetovni vojni so ustanovili kliniko za pljučna obolenja na gradu Golnik. Prvi predstojnik je bil dr. Oto Haus iz Ljubljane (bil je sin Velika admirala Antona Hausa), za njim pa dolga leta dr. Tomaž Furlan z Vrhnike. Tik pred drugo svetovno vojno so zgradili še stavbo, imenovano železničarska, ker so jo financirale Jugoslovanske železnice. Podobna bolnišnica kot na Golniku je bila tudi v Topolšici.
- **pločevina** = je zelo tanek, pa dolg in širok kos kovine.
- **ploh** = debelejša deska.
- **ploščata mesta** = posledica podrsanja kolesa iz katerega koli razloga po tirnici. Gre za torno taljenje. Problem se potencira, če se staljeni material odloži na zavornjak. Tedaj pride pri zaviranju do trenja enakih materialov – to je jeklo na jeklo in seveda do tornega taljenja. Začne se taliti kolo. Na kolesih tedaj nastanejo brazde, material pa se nalaga na torno površino zavornjakov v obliki zelo tankih lističev (okoli 0,1 mm). Širina brazde oziroma brazd je navadno okoli 20 do 25 mm, globina pa nekaj milimetrov. Sledi obvezno struženje, če je na razpolago še dovolj materiala, sicer pa gre kolesna dvojica v razprešanje oziroma izmet.
- **plug, gradbeni** = namenjen strojni poravnavi tirne grede.
- **plug, snežni** = namenjen odstranjevanju snega s tirov. Lahko ima samostojno podvozje in ga potiska lokomotiva – tak je v železniškem muzeju v Šiški, ali pa je pritrjen stalno ali občasno na lokomotivo. Zelo spektakularen je spopad s snegom t.i. »meharce« (ser. 362), ki ima čelo lokomotive oblikovano tako, da pri visoki hitrosti dvigne sneg visoko v zrak in ga odmetava levo in desno ob progo.
- **pnevmatika** = vse, kar je v povezavi z zračnimi (plinskimi) pogoni; več pomenov. Pnevmatika se imenuje tudi gumijast plašč na kolesih avtomobilov (tujka).
- **pnevmatika, gumijasta** = običajna na cestnih vozilih, na vlakih pa ne ravno pogosta oziroma sploh ne. Izjema so podzemeljske železnice (Paris). Razlog je verjetno večji kotalni upor kot pri dvojici kovinska tirnica – kovinsko železniško kolo.
- **pnevmatsko kladivo, ročno** = naprava, ki deluje na stisnjen zrak. Nekoč so se taka kladiva, pred iznajdbo varjenja, veliko uporabljala npr. za zakovanje kovic na parnih lokomotivah.
- **pnevmatski nabijač, ročni** = naprava za zgoščevanje npr. livarskega peska v kalupu. Različne velikosti. Učinkovito nadomesti truda polno ročno nabijanje kalupa.
- **pnevmatsko orodje, ročno** = se je množično uporabljalo na železnici. V Šiški smo imeli okoli 50 tipov različnih orodij (kladiva, sekači, brusilni stroji, vrtalni stroji itd.).
- **podbijalka** = precej dolgo tirno vozilo namenjeno strojnemu podbijanju železniških pragov z vibriranjem (proizvajalec Plasser & Theurer).
- **podložka** = namenjena preprečevanju odvitja vijakov in matic. Navadno je okrogle oblike z luknjo; množica tipov za razne namene. Ločimo: navadna, vzmetna, kleparska itd.
- **podložna plošča** = kovinska plošča v obliki zelo položnega klina med železniškim pragom in tirnico. Naklon klina je 1 : 20, v zadnjem času tudi 1 : 40. Tir je na ploščo pritrjen s posebnim vzmetnim nastavkom (pentljo, metuljčkom ?), plošča na železniški prag pa s tirfonom. Med njima je obročasta (spiralna ?) vzmetna podložka.
- **podnica** = debela lesena deska. Iz podnic je bil nekoč, pa tudi še danes, napravljen lesen pod na tovornih železniških vagonih.

- podstavni voziček = navadno povezuje dve kolesni dvojici, lahko pa tudi več.
- podvoz = križanje železniške proge navadno s cesto. V podvozu je lahko ali železnica ali cesta.
- **podvoz, železniški** = v podvozu je železnica.
- pogrezna miza = naprava, ki omogoča zamenjavo kolesnih dvojic, podstavnih vozičkov itd., ne da bi bilo zato potrebno železniško vozilo dvigniti ali razložiti. Izdelovali so jih, tako kot dvigalke, v delavnicah v Šiški. Avtor ni znan.
- poliuretan = vzdržljiv material; je katerikoli polimer, sestavljen iz verige organskih enot povezanih z uretanskimi povezavami.
- polž, dozirni = bil montiran na parnih lokomotivah z veliko porabo goriva, v tem primeru zdrobljenega premoga oziroma premoga v prahu.
- pomično merilo = neobhodno pri delu na stružnici. Omogoča meritve do stotinke natančno preko t.i. »nonija ». Vedno več je elektronskih izvedb.
- pomično merilo, livarsko = skala ima dodatek za krčenje kovine po ulitju. Dodatki so za različne materiale različni. Za sivo litino je dodatek 1 %. Za en meter dolg ulitek je model torej dolg 101 cm.
- pomično računalo = bil nekoč pripomoček za računanje. Sinonim: Logaritmično (logaritemsko) računalo, rehenšiber (ger.). Obstajale so tudi okrogle izvedbe. Zgodovina.
- pon = železnica (ger. Orig.: die Bahn).
- Ponkala, Poncala = popačenka naziva Pod Kalom – predela južno od Lokev na Banjščah, kjer je bila med Prvo svetovno vojno velika prekladalna postaja.
- porcija = eden od internih nazivov za komplet za termitsko varjenje tirnic.
- Porsche, Ferdinand = konstruktor tudi železniških vozil (1875 – 1951). Zelo znan je njegov B – Zug. Lokomotiva je imela bencinski motor in generator (okoli 100 KS), ki je napajal elektromotorje na posameznih vagonih. Vlak je vozil lahko le naprej, zato je imela železniška proga, po kateri je vozil, zanke, da je vlak lahko šel v nasprotno smer. Pri nas je taka proga povezovala Transalpino in Kostanjevico na Krasu. Porsche pa je bil tudi konstruktor malega dvovaljnega zračnohlajenega motorčka z veternico, ki je prigrajen poganjal vlakce idrijskega feldbana (3,5 KS). Zelo podobne motorčke je izdeloval tudi Janez Puh (uradno Puch) v svojih tovarnah v Gradcu (Graz, Avstrija).
- posoda, tlačna = rezerva stisnjenega zraka za brezhibno delovanje zavor.
- pospešeni vlak = vlak, ki se ne ustavi na vsaki postaji.
- postajališče, železniško = namenjeno samo kratki zaustavitvi vlakov. Brez osebja.
- postajanačelnik, postajanačelnica = skrbi za nemoten in varen promet na železniških postajah.
- postajanačelniški loparček = pri nas okrogle oblike z ročajem. Belo – črn z dvema navzgor obrnjenima puščicama in dvema luknjama, ki prideta do izraza v protisvetlobi; tudi signalniški loparček. Njegov dvig pomeni, da je pot prosta. Loparček je bil skupaj s značilno rdečo postajanačelniško kapo nekak statusni simbol postajanačelnika. Poleg je sodila tudi piščalka. Ob dvigu loparčka se je zaslišal tudi žvižg piščalke. Prvotno so dajali zvočni signal z rogom.
- postajno poslopje = osrednje poslopje vsake železniške postaje.
- postavljalnica = prostor, od koder se prestavlja signale in kretnice.
- postrešček = bil nekoč na razpolago na vsaki večji železniški postaji za pomoč potnikom. Žal jih danes ni več. Od uniforme so imeli zgolj kapo s šildom (senčnikom) na kateri je pisalo Postrešček.
- poštni vagon = namenjen prevozu poštnih pošiljk.
- potniški vagon = namenjen prevozu potnikov. Množica izvedb.
- potovalka = popotna torba.
- PVVS Šiška = eden od zgodovinskih nazivov železniških delavnic v Šiški (Podjetje za vzdrževanje voz in strojev Šiška).
- prag, železniški = navadno lesen, lahko pa tudi betonski ali kovinski. Leseni so proti gnitju zavarovani z impregnacijo. Leseni pragovi zelo dobro absorbirajo vibracije, betonski pa so krhki. Glej še: Smreker Oskar in železniški prag.
- Pragerski lok = omogoča vožnjo iz Maribora direktno proti Prekmurju. Nedavno obnovljen.
- predor, železniški = podzemni gradbeni objekt urejen za železniški promet.

- predsignal = naprava, ki strojevodjo seznanja, kakšno sporočilo lahko pričakuje na glavnem signalu.
- pregreta para = segreta visoko nad vrelišče vode (recimo na 300 ^{o} C). Para ima neverjetno sposobnost absorbcije energije, kar se s pridom uporablja npr. pri premikalki v ljubljanski Toplarni, ki ima samo rezervoar pare brez kurišča. Glej: LBV.
- prema= raven del železniške proge brez ovinkov.
- premikač = delavec, ki dela na premiku. Precej nevaren poklic.
- premikalka = manjša lokomotiva za premik železniških vozil na kolodvorih, po železniških delavnicah, tovarniških halah itd.
- premog = osnovni energent za kurjenje parnih lokomotiv. Koks je premočan, kurilno olje pa predrago. Pri nas se je kot najprimernejši izkazal kočevski premog. Sicer pa je imela Južna železnica pri nas več svojih premogovnikov (Krmelj, okolica Zreč).
- premog v prahu = nekoč so ga uporabljali na parnih lokomotivah. Doziranje preko polža.
- prenosnica = naprava, ki omogoča prevoz železniških vozil do garažnih boksov ali stojnih mest, kadar so tiri v halah vzporedni (CD Moste). V bistvu gre za most na kolesih, zavzema pa bistveno več prostora kot okretnica, je energijsko potratnejši in pozimi je z njim mnogo več dela (kidanje snega, pa še na električni kabel je treba paziti).
- preša = stiskalnica (lat.).
- preša, ekscentrična = namenjena izsekavanju. V Šiški smo jih imeli v Štancariji in so služile večinoma izdelavi armatur za zavornjake
- Prevalje, železarna = nekoč sloveč obrat, kjer so med drugim valjali tudi tračnice. Na prelomu stoletij je jeklarno kupila Foest-Alpina, jo zaprla in zravnala z zemljo.
- primež = neobhodna naprava v vsaki ključavničarski delavnici. Sestavljata ga dve čeljusti, povezani z navojnim vretenom. Omogoča togo vpetje obdelovanca. So pa seveda tudi druge konstrukcije.
- prisrčnica = čutara ploščate oblike. Precej priljubljena. V njej je navadno žganje.
- priprega = lokomotiva na čelu vlaka, ki ga vleče. Pripeta je na vlakovno lokomotivo. Na obeh sta strojevodji.
- pritlikavi signal = visok kak meter in je nameščen ob kretnici. Navadno je ulit iz sive litine, ker je ta korozijsko dobro odporna in ne potrebuje kakega posebnega vzdrževanja.
- proga = več pomenov. Ločimo:
  - avtobusna p.
  - lesena p.
  - lesna p.
  - sankaška p.
  - tekaška p
  - tramvajska p.
  - valjalniška p.
  - železniška p.
  - itd.

- Proga 5. kongresa SKJ (Savez komunista Jugoslavije) = povezovalna proga od Vižmarij do Viča v Ljubljani. Grajena je bila po Drugi svetovni vojni. Položenih je bilo že 1200 m tirov, potem pa so dela ustavili in progo razmontirali. Ostal je le železobetonski nadvoz v bližini Podutika. Danes bi ta proga prišla še kako prav.
- proga, lesena = lesenjača. Tiri so leseni.
- proga, železniška = ima najmanj en tir. Dvotirna je pri nas Južna železnica in proga od Zidanega mostu proti Zagrebu ter ozkotirna jamska železnica v Postojnski jami.
- progovni čuvaj = skrbi za varnost na železniških deloviščih.
- progovni opozorilnik = vgrajen na predpisani razdalji pred nivojskim prehodom brez zapornic in pred delovišči zaradi varnosti. Zvočni signalni znak Pazi se obvezno sproži pred oziroma ob progovnim opozorilnikom.

- profil = je kovinsko ogrodje, ki je bilo nekoč na železnici zelo pogosto. Določalo je širino in višino dovoljenega naklada tovora na železniške vagone.
- profil tekalne površine železniškega kolesa = zelo važen za brezhibno vožnjo. Množica idej in profilov. Trenutno je v rabi dvojni stožec z naklonoma 1 : 20 in 1 : 10 proti zunanjemu robu posameznega kolesa. Razlika v naklonih deluje kot diferencial in kolesna dvojica se sama od sebe giblje po sredini tira. Če je tekalna površina obrabljena ali zavaljana in naklona ni več, pride pri vožnji do neprijetnih bočnih sunkov, ker tedaj kolesno dvojico po tiru vodijo le še sledilni venci. Glej tudi: železniško kolo.
- prometnik, prometnica = železniški uslužbenec, ki ureja železniški promet.
- prometni urad = prostor, kjer se ureja železniški promet na določeni postaji ali odseku železniške proge.
- prometni znak za nevarnost = namenjen opozarjanju na križanje ceste z železniško progo. Je trikotne oblike, krem barve z rdečo obrobo. V uporabi sta dva:
- stilizirana parna lokomotiva opozarja na nezavarovan prehod.
- stilizirana ograja opozarja na zavarovan prehod z zapornicami.

- prometne table = opozarjajo na križanje ceste z železniško progo. So podolgovate, pravokotne oblike in krem barve z eno, dvemi ali tremi poševnimi rdečimi črtami ki kažejo na oddaljenost od križišča – 80, 160 ali 240 metrov. Postavljene so pokonci ob desnem robu ceste.
- prtljaga = vse, kar potrebujemo med potovanjem.
- prtljažni vagon = namenjen prevozu večjih kosov prtljage.
- prtljažnik = polica nad sedeži v potniških vagonih namenjena osebni prtljagi.
- prva svetovna vojna = na Jadranu minila v ljubem božjem miru po zaslugi Velikega admirala, Ljubljančana Antona Hausa, ki je le par ur po vojni napovedi Italije Monarhiji zbombardiral italijanska pristanišča in infrastrukturo in se ga kasneje Italijani, vse do njegove smrti februarja leta 1917, niso upali napasti.
Druga pesem pa je bila Soška fronta, ki je vsak dan potrebovala ogromno takega in drugačnega materiala, katerega večina je šla preko ljubljanske železniške postaje, ki je bila s 120 vlaki na dan preobremenjena, za povrhu pa so to bili večinoma vojaški transporti, ki so bili dolgi tudi en kilometer.
Ob koncu vojne je v Ljubljani obtičalo 250 (!) parnih lokomotiv. Pol jih je bilo neuporabnih in so šle v razrez takoj, ostale polagoma kasneje. Stacionirane so bile na vojaškem kolodvoru v Dravljah.
- pucati = čistiti (ger.).
- pucflek = čistilec madežev (ger.). Lahko tudi zmerljivka.
- pucvola = namenjena čiščenju umazanih ali zaoljenih predmetov (ger.).
- pufer, pufar = odbojnik (ger.); dobesedno: Blažilnik.
- Puh, Janez = izumitelj in tovarnar (1862 – 1914). Njegov najbolj znan izdelek so bili bicikli. Njegova firma (Puch v Gradcu v Avstriji) pa je izdelovala tudi male dvovaljne, zračno hlajene motorčke za pogon vozičkov feldbanov (3,5 KS), ki so bili zelo podobni Porchejevim motorčkom, le drugačno vetrnico in ohišja so imela. Ta firma je izdelovala med drugim tudi vozičke feldbanov, pa tudi motorje, osebne in tovorne avtomobile. Ti so veljali za zelo zanesljive.
- puhovka = namenjena zaščiti pred mrazom. Izolacijski vložek je bil nekoč puh, sedaj pa razna umetna vlakna.
- pulman = luksuzni železniški spalni vagon, izdelek firme Pullman company.
- pult, komandni = vodoravna ali poševna, mizi podobna ploskev z vgrajenimi instrumenti in napravami za vodenje in nadzorovanje delovnih procesov ali naprav.
- pulzometer = naprava za črpanje vode iz 17. st. Ima samo ventile, poganja pa jo para. Potratna.
- pumpa = črpalka (ger.).
- pumpahauz, pumpen haus = črpalna ali prečrpovalna postaja (ger.). Ena takih na paro in s pulzometri je bila v Logatcu. Žal je ni več. Ostala je le zgradba in zanemarjeno zajetje, imeniten dimnik pa so nedavno podrli.
- puša = valjasto telo z izvrtino; navadno je obremenjena na strig.

- PVVS = eden od zgodovinskih nazivov železniških delavnic v Šiški v Ljubljani (Podjetje za vzdrževanje voz in strojev).
- račna = orodje, ki omogoča enostavno privijanje ali odvijanje vijakov in matic. Je sestavni del vsakega seta natikalnih ključev.
- računski stroj = naprava, ki obvlada določene računske operacije. Pred dobrimi petdesetimi leti so bili to mehanski stroji, ki so znali samo seštevati, odštevati, množiti in deliti. Potem pa so prišli prvi računalniki.....
- radijska komanda = novejši izum, ki se uporablja predvsem za upravljanje z dvigali pa tudi drugimi transportnimi sredstvi.
- RAL = barvna skala, v kateri ima vsaka niansa barve svojo številko. Omogoča enostavno naročanje barv.
- ram = klasičen lesen ozkotirni tovorni vagonček za prevoz polen (do 16 m^3).
- rampa = zapornica (ger.?).
- rampe = zavarovan železniški prehod z zapornicami (pogovorno).
- rampa, nakladalna = privzdignjen prostor ob železniškem tiru, ki omogoča lažje nakladanje in razkladanje tovora z železniških vagonov.
- ranžirna postaja = železniška postaja, kjer se sestavljajo vlaki; v Ljubljani je taka postaja npr. v Zalogu.
- raster = narisana mreža na železniških vozilih, kamor se vpisujejo datumi in mesto popravil.
- rašpla = zelo groba pila.
- raufnk, raufenk = dimnik (ger.).
- raufenkirer = dimnikar (ger.).
- **razbijalnica** = naprava, ki se je uporabljala v livarnah za razbijanje in drobljenje večjih litoželeznih predmetov. Sestavljal jo je vitel, nekaj metrov visok stolp in kako tono težka kugla, ki je ob padcu drobila vse pod seboj. Razbijalnica v Šiški še stoji, kuglo pa smo prodali. Med delom v razbijalnici se je ob udarcu kugle na debele jeklene plošče na tleh tega objekta, stresla cela Šiška.
- razdelilna kapa = del vžigalnega sistema pri motorjih z notranjim zgorevanjem.
- razkuževanje = bilo nekoč pomembno in potrebno. Vse sanitarije so se razkuževale z Lizolom in tako so vse železniške postaje približno enako specifično in v bistvu neprijetno smrdele.
- razporednik = naprava, ki krmili delovanje zračne zavore na železniških vozilih.
- raztirnik = masivna naprava na tiru, ki onemogoča nalet dveh vlakov ali vagonov tako, da enega od njih iztiri. Navadno ima tudi svojo ključavnico.
- razvodnik, drsni = del parnega stroja, ki usmerja paro.
- RDZ = analogna radijska dispečerska zveza za povezavo med dispečerji in strojevodji na lokomotivah. V uporabi do leta 2021; zamenja jo GSM-R.
- reduktor = naprava, ki zmanjša število vrtljajev gnane gredi (lat.). Pogost pri terenskih vozilih.
- reflektor = svetilka z zrcalom in lečo (lat.).
- regal = kos pohištva z več policami.
- regan = diesel-električna lokomotiva, ser. 664. Je naslednica kenedijevk in jim je tudi zelo podobna. Izdelana je bila v tovarni Đuro Đaković v Slavonskem Brodu po licenci General Motorsa v času ko je v Ameriki vladal Ronald Regan; od tod ime. Interni naziv v CD Moste.
- regler = krmilnik npr. pri alternatorju.
- rehenšiber = pomično računalo (ger.). Preden so se pojavili računalniki pred dobrimi petdesetimi leti je bil to edini pripomoček pri zahtevnejšemu računanju. Obstaja tudi krožna izvedba.
- reml, remel = podolgovat tanjši kos lesa; prečka na lestvi (tujka).
- Ressel, Josef = gozdarski inženir doma s Češkega (1793 – 1857). Poleg ladijskega vijaka in posredno tudi letalskega vijaka je izumil še krogličnе in valjčne ležaje, železniške kolesne obroče (bandaže) itd. Pokopan je v Ljubljani na Navju, v neposredni bližini Ljubljanske železniške postaje. Na njegovih izumih se vrti takorekoč celotna današnja strojegradnja.
- retrovizor = vzvratno ogledalo (lat.). Naziv se skoraj ne uporablja.
- rešetka, kurilna = potrošnji material pri kurjenju parnih kotlov. Večinoma so sestavljene iz lamel. Material: Siva litina.

- rezanje = postopek obdelave. Najpreprostejše je rezanje z ročnimi škarjami.
- rezanje, lasersko = novejši postopek izrezovanja zapletenih oblik iz pločevine, lesa itd.; zelo natančen.
- rezanje, plamensko = pogost postopek pri kasaciji železniških vozil. Plin: acetilen.
- rezanje s plazmo = novejši postopek, ki se uporablja predvsem pri izrezovanju zapletenih oblik izdelkov iz pločevine.
- rezanje z vodnim curkom = postopek, ki se uporablja predvsem pri izrezovanju iz papirja, usnja itd. Z dodajanjem raznih abrazivnih sredstev (npr. korunda) pa se lahko reže tudi kovine in kamen. Delovni tlak: okoli 600 atm.
- rezervoar = posoda za shranjevanje tekočin ali plinov (tujka).
- rezkalni stroj = naprava za izdelovanje npr. utorov, ravnanje površin itd. Zelo priročen.
- rezkar, rezkalna glava = osnovno rezalno orodje rezkalnega stroja. Ima fiksne ali zamenljive rezalne ploščice iz karbidnih trdin.
- ribanje = čiščenje tal; navadno z vodo in grobo krtačo.
- riklauf = vzvratna vožnja (ger.).
- rikverc = vzvratna prestava (ger.).
- ripna = vzdolžni utor (ger.?). Takorekoč obvezen element kardanskih gredi. Ripne omogočajo daljšanje oziroma krajšanje dolžine kardanske gredi med obratovanjem.
- rja = železov oksid, ki nastane na slabo zaščitenih železnih površinah.
- rog, železniški = uporabljali so ga odpravniki vlakov; zgodovina.
- ror = cev (ger.).
- rorcange = cevne klešče (ger.).
- rostfrej = nerjaveče železo ali njegove zlitine (ger.).
- Roth – Waagnerjeva premostitev = konstrukcija, ki se je uporabljala za usposobitev poškodovanih mostov. Pri nas npr. v Borovnici med Drugo svetovno vojno, ko je viadukt minirala jugoslovanska vojska. Konstrukcija je tehtala okoli 2000 ton, v Borovnico pa je pripotovala na 130 vagonih. Italijani so jo postavljali tri mesece.
- rotunda = navadno polkrožna zgradba namenjena shrambi ali popravilu železniških vozil. Rotunda v Šiški ima tako npr. vsega skupaj 16 tirov. Bistvo rotunde je, da so vsa vozila, ki so v njej, vsak trenutek dostopna, kar v dolgih halah ni slučaj.
- rucklauf = vožnja nazaj (ger.).
- rudniška železnica = teh je bilo pri nas veliko. Praktično je imel vsak rudnik svoje posebnosti in svojo tirno širino. Nekoč so hunte (rudarske voziček) po rudnikih potiskali oziroma vlekli rudarji sami ali pa konji. Sčasoma so se pojavile male lokomotivice s takim ali drugačnim pogonom; tudi na stisnjen zrak.
- Rudolf, Ivan = rudarski inženir iz Idrije, ki je sodeloval z Adolfom Schmidlom pri trasiranju Južne železnice skozi notranjske jame (1821 – 1863 ?).
- Rustja, Karol = strojni inženir ter pisec mnogih člankov in knjig o železnicah v naših krajih. Vrsto let je delal v Arhivu slovenskih železnic.
- Saab regulator = naprava, ki mehansko prilagaja zev med kolesom in zavornjaki čeljustne zavore glede na obrabo.
- Samoborček = popularni ozkotirni vlak, ki je vozil prvotno od Zagreba do Samobora, po letu 1950 pa še do Bregane. Vozil je od leta 1901 do 1979. Dolžina proge: 25 km (v Sloveniji je le par kilometrov).
- samokolnica = delovni pripomoček za prevoz lažjih bremen. Ima eno kolo in dva ročaja.
- Schmidel, Adolf = sodeloval pri graditvi Južne železnice kot speleolog (1802 – 1863). Skupaj z Ivanom Rudolfom, rudarskim inženirjem iz Idrije, sta raziskovala podzemlje na Notranjskem. Ena od tras Južne železnice je bila namreč predvidena tudi skozi Postojnsko in Planinsko jamo.
- Seegerjev obroč = zaščita proti aksialnim premikom na gredeh. Ločimo: Notranje in zunanje seegerjeve obroče. Zelo elegantna in zanesljiva zaščita.
- sekač = orodje za obsekavanje. Navadno je to podolgovat kos jekla s kaljenim rezilom. Po njem se udarja s kladivom.

- sekač, pnevmatski = pogosta izvedba, ki za delovanje uporablja stisnjen zrak.
- sekret, skret = stranišče (tujka). Obvezen na vseh potniških vagonih, železniških postajah, čuvajnicah itd.
- sekunda = časovna enota.
- Sekuter = naziv pospešenega nočnega potniškega vlaka pred prvo svetovno vojno, ki je vozil na relaciji Dunaj – Trst.
- senzor = tipalo (tujka).
- servo volan = naprava, ki omogoča lažje vrtenje volana.
- servo mehanizem = naprava, ki pomaga pri delovanju kakega stroja itd.
- servo motor = naprava, ki olajša delovanje kake aparature.
- servo zavora = navadno hidravlična naprava, ki olajša oziroma zmanjša npr. potrebni pritisk na pedal zavore za isti zavorni učinek.
- servus = suženj (lat.).
- set (ključev) = komplet enega tipa ključev npr. za privijanje ali odvijanje matic in vijakov.
- Shay = ameriški tip gozdnih parnih lokomotiv imenovanih po konstruktorju, ki pa se v Evropi ni uveljavil. Parni kotel je bil nekoliko pomaknjen vstran od osi lokomotive, ob boku pa je imel vertikalni trocilinderski parni stroj, ki je preko kardanov poganjal dve osi spredaj in dve zadaj + dve na tenderju. V bistvu zelo dobra konstrukcija. Z lahkoto je zmogel zelo ostre ovinke in strme odseke, čemur tradicionalno zgrajene parne lokomotive niso bile kos.
- signal = naprava, ki strojevodjo seznanja s stanjem na progi. Na začetku železnic so bili to baloni ali košare s kakim metrom premera, ki so bili ponoči osvetljeni. Dvigovali so se ali spuščali ob drogovih poleg proge. Tak način signalizacije so prenesli na železnico iz plovbe po rekah in kanalih. Signali so bili kasneje grafični z mehanskim pogonom, danes pa so večinoma optični v kombinaciji z varnostnimi napravami. Množica izvedb.
- signal, izvozni = nameščen na stebru na železniški postaji.
- signal, mehanski = starejša izvedba z mehanskim pogonom. Se praktično ne uporablja več.
- signal, optični, svetlobni = dandanašnji običajna izvedba.
- signal, pritlikavi = nameščen ob kretnici.
- signal, uvozni = nameščen na stebru pred železniško postajo.
- signalna omarica = navadno nameščena na signalnem stebru. Ulita je iz sive litine, ker je ta korozijsko odporna in ne potrebuje kake posebne nege. V njej so električne instalacije in priključki potrebni za delovanje signala.
- signalna zastavica = bila nekoč pomemben signalen pripomoček - poleg piščalke seveda, zlasti pri premiku. Bila je rdeče barve in približne velikosti 60 x 60 cm. Ročaj je imela v obliki kljuke, da se jo je dalo kam obesiti.
- signalni znak »Pazi« = obvezno sprožen pred progovnim opozorilnikom. To je zvočni signal, ki ga proizvede hupa ali troblja, nekoč pa parna piščalka.
- signalno – varnostne naprave = omogočajo varno vožnjo po železnicah.
- signum = znak (lat.).
- sijalka = naprava, ki oddaja vidno svetlobo.
- silen blok = napravljen iz trde gume in preprečuje prenašanje vibracij s koles oziroma podvozja na grod oziroma koš vozil.
- sindikalni dom = zgradba navadno dvoranskega tipa s stranskimi prostori. Množično so jih gradili po Drugi svetovni vojni. V njih se je dogajalo marsikaj, tudi kake plesne vaje itd. Večinoma so služili kot menze. Za tiste čase zelo lep Sindikalni dom je bil zgrajen npr. v Šiški, ki pa zaradi slabih temeljev žal propada.
- simens = interni naziv v CD Moste za garniture firme Siemens ser. 312. Dejansko so to tramvaji z vrati na povsem neprimernih mestih, kar je zlasti neprijetno, kadar je železniška postaja v loku.
- Simplon Express = nekoč naziv enega od ekspresnih luksuznih vlakov med Carigradom in Parizom, ki so vozili tudi skozi Ljubljano. Ime ima po predoru pod prelazom Simplon v Švici.
- siva litina = pogost material v strojegradnji. Ima dobro dušilnost in dobre mazalne lastnosti; je pa relativno krhka. Na železnici se uporablja predvsem za izdelavo zavornjakov, nekoč pa tudi za

kurilne rešetke parnih lokomotiv, ker je ognjeodporna in razne strojne dele. Poraba zavornjakov v Sloveniji: tona / km proge / leto.
- sklepnik = železniški delavec, ki je zaviral sklepni vagon. Zgodovina.
- sklopka = več pomenov. Je strojni element med motorjem in menjalnikom, lahko pa povezuje npr. dve gredi itd.
- skret, sekret = stranišče (tujka).
- sledilni venec = venec na notranjem robu železniškega kolesa, ki preprečuje, da bi kolo zdrsnilo s tirnice v smeri navzven. Na kolesni dvojici sta dve železniški kolesi, ki s svojima vencema omogočata varno vožnjo po tiru tudi v ovinkih. Prvotno so imela železniška kolesa dva venca – po enega na vsaki strani; sčasoma pa se je ugotovilo, da eden popolnoma zadošča. Po dva venca imajo le še kolesa na mostnih dvigalih in prenosnicah.
- sleng, delavniški = pogovorni jezik v delavnicah.
- slepa proga = proga, ki ne vodi nikamor. Tako se je nekoč imenoval tudi del Ljubljane na križišču Dimičeve in Dunajske ceste. Nekoč je ta proga povezovala Dravlje in Zeleno jamo. En krak je vodil tudi v delavnice v Šiško, saj je bila Šiška domovna postaja Dolenjske proge. Od teh prog ni ostalo takorekoč nič.
- slepi tir = tir, ki ne vodi nikamor.
- Slokar Jože = gradbeni inženir in dolgoletni direktor ŽG Ljubljana (1934 – 2022). Kasneje je bil jugoslovanski prometni minister.
- smetiščna jama = bila nekoč obvezna oprema vseh železniških postaj in čuvajnic. Namenjena je bila samo organskim odpadkom.
- Smreker, Oskar = rojen je bil v Kaplji vasi pri Žalcu, diplomiral, doktoriral in kasneje učil pa je na elitni ETH v Zurichu (1854 – 1935). Najprej je načrtoval železniške konstrukcije, kasneje pa se je posvetil podzemeljskim vodam, kanalizaciji in vodovodom; med drugim je projektiral tudi ljubljanski vodovod. Po celi Evropi in Ameriki je patentiral betonske železniške pragove lastne konstrukcije. Ali je prišlo do njihove izdelave in vgradnje pa ni znano.
- smukec = prah iz lojevca. Zmanjšuje trenje. Preprečuje sprijemanje gumijastih predmetov.
- soldi = denar (tujka).
- Solkanski železniški most = bil in je še baje most z najdaljšim kamnitim lokom na svetu, dolgim 85 metrov. Med Prvo svetovno vojno so ga razstrelili, kasneje pa popravili z železobetonom. Prvotno je imel čudovito lepo litoželezno secesijsko ograjo, ki je večinoma končala v Soči.
- Sorč, Ervin = strojevodja. Avtor imenitne knjige o Bohinjskem predoru.
- sornik = valjast element, ki je obremenjen s strižnimi silami; zatič, čep.
- Sotelska proga = speljana po dolini rečice Sotle in večkrat prečka državno mejo med Slovenijo in Hrvaško. Je bila bolj ali manj političen projekt, ki bi omogočal dostopnost Kumrovca (rojstni kraj maršala Tita) širokim ljudskim množicam. Zgrajena je bila leta 1960. Predviden je bil tudi odcep iz Dobove (Dobovski lok), vendar ni bil realiziran. Na progo Grobelno – Rogatec se priključi v Stranah v bližini Šmarij pri Jelšah oziroma Mestinju. Dolžina proge: 48 km. Proga je marsikje opuščena in jo prerašča trava. Hrvaško – Slovensko mejo prečka trideset krat.
- spajkanje = metoda spajanja tudi različnih kovin. Ločimo trdo in mehko spajkanje. Meja med njima je pri 450 stopinjah Celzija. Različne spajke, različna talila in različni gorilniki. Trde spajke so mnogo močnejše – tudi do petkrat.
- spalni vagon, spalnik = vagon, ki ima vgrajene tudi postelje.
- spenjača = namenjena spenjanju železniških vozil. Veliko zelo različnih tipov – od zelo enostavnih v obliki verige do povsem avtomatskih, ki pa so precej kompliciranе in zelo drage, ker imajo prigrajene električne in pnevmatske priključke ter obenem delujejo tudi kot odbojniki.
- spojna glava = ulitek iz temprane litine na enem od koncev gumijaste Westing cevi in služi njihovemu spajanju. Ločimo leve in desne spojne glave oziroma po barvi: rdeče in modre.
- sprega = vožnja dveh ali več povezanih lokomotiv oziroma garnitur, ki jih upravlja le en strojevodja.
- sprevodnik, sprevodnica = železniški uslužbenec, ki pregleduje vozovnice na potniških vlakih, po potrebi pa počne še kaj drugega.

- spuščalka, tirna = glej: tirna spuščalka.
- srce kretnice = najbolj obremenjen del te naprave. Ima obliko trikotnika. Izrabljeno lahko povzroči iztirjenje. Nekoč se jih je skušalo navarjati, pa se ni najbolje obneslo.
- srebrov lot = je spajka na osnovi srebra.
- Stadler = švicarska multinacionalka, ki je nedavno Sloveniji dobavila večje število potniških garnitur.
- stelaža = polica.
- stikalo = navadno gre za električno stikalo, s katerim vklapljamo ali izklapljamo električni tok oziroma električne naprave.
- stiskalnica = namenjena preoblikovanju materialov. Večinoma so hidravlične.
- stojno mesto = prostor v delavnici, kjer se popravljajo železniška vozila.
- strelni stroj = glej: Šicmašina.
- strojevodja = kot že ime pove, skrbi za pravilno delovanje lokomotive in varno vožnjo. Včasih so imeli podoben status kot danes piloti letal. In imeli so bele rokavičke!
- stroj za valjanje ležajev = namenska naprava za popravilo oziroma valjanje čepov osi železniških dvojic, ki so bile opremljene z drsnimi ležaji; in to so bile nekoč vse. Poškodbe osi so bile večinoma posledica zaribavanj.
- strugar = delavec, ki izdeluje predmete na stružnici. Nekoč pogost in cenjen poklic na železnici.
- struženje = postopek obdelave materialov z odrezavanjem na stružnici.
- stružnica = stroj za izdelavo in obdelavo okroglih predmetov.
- stružnica, kopirna = namenjena kopiranju profilov tekalnih površin železniških koles. V Šiški je bila to precej velika stružnica poljske firme Rafamet. Ob koncu Juge je bila nabavljena nova stružnica iste firme, vendar to pot že z računalniškim vodenjem, kar je omogočal računalnik firme Siemens. Kolikor se spomnim, je tedaj ta stružnica stala toliko kot 100 stoenk (avtomobil Zastava 101).
- stružnica, podnivojska = namenjena struženju tekalnih površin železniških koles brez izvezave. Taka stružnica firme Hegenscheidt je montirana v CD Moste in je bila nedavno obnovljena.
- stružnica, revolverska = namenjena obdelavi spojnih glav Westing cevi. Revolversko vpetje različnih stružnih nožev omogoča relativno enostavno menjavo delovnih operacij.
- svečka = del motorjev z notranjim zgorevanjem, ki vžge gorivno zmes ravno v pravem trenutku.
- svetilka = naprava, ki oddaja svetlobo v vidnem spektru.
- svetilka, čelna = dodatek, ki ga sprva na parnih lokomotivah sploh ni bilo, pojavi se šele kasneje. Pri nas so na čelu lokomotiv tri svetilke – dve spodaj in ena zgoraj. Prvotno so bile to karbidke. Osvetljevale progo niso kdo ve kako, bolj so služile ponoči kot svetlobno opozorilo, da se bliža vlak**.** Zlasti pozimi se ga slišalo tako ni.
- svetilka, ročna = večinoma so bile to karbidke pa tudi petrolejke. Z njimi se je tudi signaliziralo.
- svetilka, signalna = namenjena signaliziranju.
- SŽ ViT = Slovenske železnice, Vleka in tehnika. Trenutni naziv slovenskih železniških delavnic. Centrala je še vedno v Mostah, podjetja pa so: Moste, Maribor, Ptuj, Dobova in Divača, delovišča pa Koper, Zalog in Tezno v Mariboru.
- šaga = trščica, ki se ti zarine pod kožo.
- šajba = šipa (ger.). Tak je bil tudi naziv plošče za obračanje navadno dvoosnih vagončkov na ozkotirnih železnicah, ki so služile za notranji transport po železniških in drugih industrijskih obratih; okretnica.
- šajbenvišer = brisalec (ger.).
- šajterga, šajtrga = samokolnica (ger.). Nekoč je bila osnova notranjega transporta recimo v livarni.
- šajnverfer = zrcalo npr. na karbitkah (ger.).
- šalter = stikalo (ger.); menjalnik.
- šalthebl = ročica menjalnika (ger.).
- šasija = grod, ogrodje (fr.: chassis); nosilna konstrukcija vozil.
- šef, šefica = vodja kakega obrata ali organizacijske enote (tujka).

- šefla = zajemalka (ger.).
- šiba = tanka, dolga, elastična, navadno vrbova veja, primerna npr. za pletenje košar.
- šiba božja = zelo neprijeten pojav.
- šibice = vžigalice.
- šicmašina = strelni stroj za izdelavo livarskih form oziroma kalupov z zračnim sunkom (ger.). V Šiški smo jih uporabljali pretežno za izdelavo kalupov za termitsko varjenje tirnic. (Proizvodnja: Okoli 15 000 porcij na leto).
- šiht = služba, delo (ger. ?).
- šilce = majhna količina žgane pijače, ki je med železničarji, predvsem zaradi narave dela, nikoli ni primanjkovalo. Delovni dan se je nekoč navadno začel s šilcem žganja.
- šild = senčnik na službenem pokrivalu (tujka).
- šina = tračnica (ger.).
- Šinkansen = naziv japonskih hitrih vlakov. Potovalna hitrost: Nad 300 km/h.
- šinobus = nekak avtobus, ki je vozil po tirih. Konstrukcija: MBB. Pri nas jih je po licenci proizvajala Goša, Smederevska Palanka, vozili pa so vsepovsod.
- širhakel = grebljica (ger.).
- škaf = navadno lesena, okrogla posoda za tekočine z ročajema.
- škarje = so različno veliko orodje za rezanje. Razne izvedbe; dandanašnji so pretežno hidravlične, nekoč pa so bile večinoma mehanske.
- škarje, ročne = manjše orodje za rezanje.
- škart = slab, nekvaliteten izdelek; izmeček.
- škatla = posoda valjaste ali kvadraste oblike s pokrovom za shranjevanje oziroma za embalažo (ger. ?). Napravljena je lahko iz kartona, pločevine itd.
- šleper, šlepar = vlačilec (ger.).
- šmergel papir = brusni papir (ger.).
- šmirglanje = brušenje (ger.).
- šmerglati = brusiti (ger.).
- šmir = mazivo, mast (ger.).
- šmiržajfa = milo za odstranjevanje masti (ger.).
- šmoren, šmorn = praženec. Pogost na jedilniku železničarjev, pa tudi sicer (ger.).
- šnala = sponka (ger.).
- šnelkurz = hiter poduk (ger.).
- šnicel = zrezek (ger.). Ni bil prav pogosto na jedilniku železničarjev.
- šničzagca = fina žagica vpeta v lok za precizno ročno obdelavo npr. lesenih predmetov (ger.).
- šnirnc, šnirenc = vezalka (ger.).
- šnita = rezina (ger.).
- šnopc, šnops = žganje (ger.).
- šoba = zoženo mesto na vhodu ali izhodu iz cevi. Pri motorjih z notranjim zgorevanjem skrbijo za primerno razprševanje goriva.
- šoba, vbrizgovalna = namenjena vbrizgavanju goriva v zgorevalni prostor pri motorjih z notranjim zgorevanjem.
- šoder = pesek (ger.).
- špajza = shramba (ger.).
- španka = interni naziv v CD Moste za lokomotivo serije 644, ki je bila po licenci GM narejena v Španiji.
- špancirštok = sprehajalna palica (ger.).
- šparovc, šparovec = hranilnik (ger.).
- špegu, špegel = zrcalo (ger.).
- špegli = očala (ger.).
- špena = odrezek npr. pri struženju (ger.).
- šperplata = vezana plošča (ger.).
- špicange = koničaste klešče (ger.). Uporabljajo se npr. za nameščanje Segerjevih obročev.

- špirit = alkohol, ki je bil nekoč precej priljubljen med železničarji. Sicer pa se uporablja za odtajanje zamrznjenih zračnih vodov in ventilov.
- špjater, špijater = zlitina cinka (Zn) in aluminija (Al) + dodatkov. Uporablja se za litje manj obremenjene strojnih delov kompliciranih oblik. Variti se ga takorekoč ne da. Glej tudi: Zamak.
- špohtel = lopatica (ger.).
- šponar = napenjalo, napenjalec (ger.).
- šponati = napenjati (ger.).
- šporhet = štedilnik (ger.); obvezna oprema vsake čuvajnice.
- šprickahla = škropilnica (ger.).
- šprikla = špica (del napere pri kolesu).
- špula = motek, tuljava, klekelj (ger.).
- špura = črta, proga, linija (ger.).
- šrauf = vijak (ger.).
- šraufenciger = izvijač (ger.).
- šraufštok = primež (ger.); osnovna oprema ključavničarskih delavnic.
- šrotplac = prostor za staro železo; deponija (ger.).
- štacjon = železniška postaja (it.).
- štacuna = trgovina (tujka).
- štajger = nadzornik (ger.). V livarstvu je štajger v slovenščini napajalnik.
- štamfar, štamfer = nabijač (ger.).
- štamfar, ročni = posebno oblikovano orodje za ročno zgoščevanje npr. livarskega peska, da doseže primerno trdoto in trdnost.
- štamfar, pnevmatski = orodje na stisnjen zrak za nabijanje livarskega peska v formi.
- štampiljka = naprava za žigosanje.
- štanca = izsekovalna stiskalnica; preša (ger.).
- štancarija = delavnica za izdelavo raznih delov s prešami.
- štanjcanje = postopek izdelave. Navadno gre za izsekovanje (ger.).
- štandgas = prosti tek pri motorjih z notranjim zgorevanjem (ger.).
- štanga = drog (ger.).
- štelanje = nastavitev (ger.).
- štelenga, štelunga = vojaški nabor (ger.).
- štelverk = mehanska postavljalnica signalov, kretnic itd.(ger.).
- štemajzen = sekač (ger.).
- štempel = pečat (ger.), žig; več pomenov.
- štenga = stopnica (ger.).
- štil = ročaj (ger.).
- štiritaktni motor = splošno razširjeni motor z notranjim zgorevanjem. Med dvema vžigoma potuje bat dvakrat navzdol in dvakrat navzgor. Gred motorja se med tem prav tako dvakrat obrne (2 x 360°).
- štirna = vodnjak (ger.). Neobhodna pri vsaki železniški čuvajnici.
- štoflc, štofelc = zamašek (ger.).
- štofelciger = odpirač za zamaške (ger.).
- štokglajz = stranski tir (ger.).
- štokglajzer, štokglajzar = zmerljivka: nekdo, ki je na stranskem tiru; sicer pa čistilec in brusilec tračnic, predvsem tramvajskih, ki imajo tako obliko, da jih je treba čistiti, sicer lahko pride do iztirjenja (ger.). Pri hitrem speljevanju se lahko pogonsko kolo zavrti na mestu. Posledično se stali tračnica (torno taljenje) in nastane grbina, ki jo je treba pobrusiti.
- štor = nerodnež.
- štreka = železniška proga (ger).
- štrekna = narečni izraz za železniško progo npr. za progo Velenje – Dravograd. Po njej je dandanašnji speljana kolesarska steza.
- štrom = navadno je mišljen električni tok (ger.).

- Štrukelj, Mihael = gradbenik svetovnega slovesa in profesor na helsinški univerzi na Finskem (1851 – 1923). Projektiral je največje železne konstrukcije svojega časa, med drugim tudi kolodvorsko halo Južne železnice v Trstu. Rojen je bil v Logu pod Mangartom, kjer ima tudi doprsni spomenik.
- štuc = slepi tir (ger.). Preneseno: Izločen vozni park.
- štumf = nogavica (ger.).
- šubler = pomično merilo (ger.).
- švas = zvar (ger.).
- šveler, švelar = železniški prag (ger.).
- T – kos = ploščato železo v obliki črke T. Omejuje gib ohišja ležaja kolesne dvojice, da ne izpade iz vodil. Na ohišje je pritrjen z vijakom in ker se matica rada odvije, pogosto odpade tako, da jih je precej ob progah.
- tabla, opozorilna, bela = nameščena vertikalno na desni strani proge in obvešča strojevodjo, da se vlak približuje predsignalu. Na njej so ena, dva ali tri poševne črne črte glede na oddaljenost od predsignala.
- tabla, opozorilna, krem = nameščena vertikalno na desni strani ceste in obvešča voznike, da se bližajo prehodu ceste čez železniško progo. Na njej so ena, dve ali tri poševne rdeče črte glede na oddaljenost do prehoda (80, 160 oz. 240 m).
- tahograf = naprava, ki beleži npr. hitrost gibanja vozila, postanke itd. (tujka).
- talk = lojevec (ger.). $Mg_3Si_4O_4(OH)_2$. Najmehkejši mineral. Vsestranska uporaba.
- tank = navadno mišljena posoda za gorivo (tujka).
- tavžent, taužent = tisoč (tujka).
- tekočnost = lastnost tekočin, da raje in lepše tečejo ob višjih temperaturah. Je posledica trenja med molekulami tekočin; nižja kot je temperatura, večje je trenje.
- telefonska omarica = nameščena ob železniški progi in omogoča telefoniranje v primeru potrebe. Danes, v dobi mobilne telefonije, so te omarice postale takorekoč odveč. Je pa fiksna telefonija bistveno bolj zanesljiva od mobilne.
- telegraf = splošno razširjena naprava na železnici. Po njej so se pošiljala telegrafska sporočila. Beležilo se je na papirni trak z luknjanjem. Zgodovina.
- telefon = naprava za prenašanje govora. S telefoni so bile opremljene vse železniške postaje in vse čuvajnice.
- telefon, mobilni = ne rabi fiksnega omrežja.
- telefon, stacionarni = vezan na omrežje. Zanesljiv; le redko odpove.
- teleprinter = izpopolnjen telegraf; ima že tipkovnico.
- telegrafarca = glej: Telegrafenštanga.
- telegrafenštanga = telegrafski, kasneje pa tudi telefonski drog (ger.). Včasih jih je bilo ob železniških tirih veliko, na njih pa množica žic. Bili so nepogrešljiv del železniške opreme.
- tender = vagonček s premogom in vodo pri večjih parnih lokomotivah; več pomenov.
- tepih = talna obloga.
- termitsko varjenje = postopek, ki ga je razvil Elektrothermit Essen sredi 19. stoletja za varjenje tračnic pa tudi drugih železnih profilov na terenu. Termitski prašek, zmes železovega oksida in aluminijevega prahu, se zažge na kraju samem. Talina steče v režo med tirnicama, ki jo obdaja razžarjen kalup. Višek taline na tekalni površini tirnic se po ohladitvi zvara pobrusi.
- test čajne skodelice = kaže na obrabo oziroma zavaljanje tekalne površine železniških koles. Če te niso več pod kotom in postajajo podobne valju, se začne čaj iz skodelice prelivati. Bočni sunki tedaj postanejo preveliki, saj kolesne dvojice vodijo po tirih le še venci koles.
- tetrakloretilen = kemikalija za razmaščevanje in kemično čiščenje. Formula: C_2Cl_4.
- TGV = francoska oznaka za vlak, ki dosega hitrosti tam okoli 320 km/h (fr.: Train a grande vitesse).
- TIG = postopek elektroobločnega varjenja v zaščitni atmosferi z volframovo elektrodo (volfram oz. volframova ruda je v švedščini tungsten = težki kamen).

- Tine Rožanc = narodni heroj. Zaposlen je bil v Livarni v Šiški. Po njem se imenuje železničarsko kulturno – umetniško društvo. Glej še: ŽKUD Tine Rožanc.
- tipalo = naprava, ki merjeno vrednost ali količino spreminja v električni signal.
- tipka = gibljiv nastavek nekaterih naprav, ki ob pritisku nanjo omogoča ali onemogoča njihovo delovanje.
- tirfon = posebno oblikovan vijak, ki se uporablja za pritrjevanje podložnih plošč na lesene železniške pragove.
- tir, železniški = položen na gredo iz tolčenca ali na betonsko podlogo. Navadno je napravljen iz dveh, včasih pa tudi več tirnic oziroma tračnic, pritrjenih na pragove glede na to, ali po njem poteka promet vozil ene tirne širine ali večih. Tak primer je npr. v Železniškem muzeju v Šiški, kjer sta v enem tiru združeni normalnotirna in ozkotirna železniška proga. Nekoč so bili tiri pritrjeni na pragove pravokotno, sedaj pa so pod tiri podložne plošče z naklonom 1 : 20 navznoter.
- tirna spuščalka = naprava za dviganje in spuščanje vagončkov na gozdnih železnicah na zelo strmih odsekih. Imela je dva bobna in tračno zavoro. Na enem bobnu se je jeklena vrv navijala, na drugem istočasno odvijala. Naložen vagonček in zato težji je navadno potoval v dolino, lažji pa v hrib; delovala je torej samotežno. Če to ni bilo mogoče, so prigradili motor. Tirne spuščalke so imele po tri tire, le na mestu, kjer sta se vagončka srečala, pa štiri. V Sloveniji jih je nekaj bilo. Najbolj znana je tista na Mirni Gori v bližini Semiča, pa v Hudem grabnu pri Mučevem pri Črni na Koroškem in še nekaj manjših. Povsem v pozabo pa je utonila tirna spuščalka na Idrijskem feldbanu, ki je bila zgrajena južno od Divjega jezera pri Idriji med Prvo svetovno vojno. Bila je zelo strma, trasa pa je še vidna na Lidarju. Glej: Bremzberg.
- tirna širina = razdalja med notranjima robovoma glav tirnic in je pri nas 1435 mm v premi. Tirnice so na pragove pritrjene pod kotom, ki ga določajo podložne plošče (1 : 20). Nekoč, ko so bile tirnice na pragove pritrjene pravokotno, je bila razdalja med simetralama tirnic 1500 mm. Sicer pa so tirne širine v različnih državah lahko zelo različne. Da ozkotirnih prog sploh ne omenjamo.
- tirna vzpenjača = narava, ki omogoča transport po tirih z velikim naklonom (npr. na ljubljanski grad).
- tirnica = tračnica; množica izvedb in profilov. Med sabo se večinoma ločijo po teži (kg/m). Pri nas so v uporabi na železnici večinoma jeklene tirnice z oznako S 49 (49 kg/m) in UIC 60 (60 kg/m). Težja kot je tirnica, večja je dovoljena osna obremenitev.
- tišler = mizar (ger.).
- tišlerija = mizarna (ger.).
- Tivolski lok = bil zgrajen med Prvo svetovno vojno. Povezoval je Gorenjsko progo z Južno železnico med postajo Šiška in kopališčem Ilirija; po vojni je bil podrt. Drugi Tivolski lok je bil zgrajen med Drugo svetovno vojno in bil opremljen z vsemi mogočimi tedanjimi sodobnimi varnostnimi napravami; prav tako kot prvi je bil po vojni podrt. Trenutno nekateri razmišljajo o tretjem loku.
- točkasto (točkovno) varjenje = elektrouporovno varjenje. Varjenca namestimo med dve elektrodi oziroma čeljusti, močno stisnemo in s pomočjo električnega toka zvarimo. Tako varjenje se množično uporablja v avtomobilski industriji. Podobne aparate je pri nas že pred drugo svetovno vojno izdeloval ing. Furlan z Vrhnike, ki je bil praktično pionir na tem področju. Svoje patente je prodal celo v Nemčijo. Tovarno je imel na Črnučah pri Ljubljani.
- tolčenec = zdrobljena kamnina za nasutje tirnih gred. Pri nas se večinoma uporablja drobljen apnenec s povprečno granulacijo okoli 70 mm iz kamnoloma Verd nad Vrhniko.
- torni količnik = razmerje med normalno silo (na podlago), ki deluje vertikalno in silo, potrebno za premik istega telesa, ki deluje v vodoravni smeri oziroma pravokotno na normalno silo.
- torno varjenje = navadno spajanje dveh ali več rotacijskih teles npr. zobnikov za menjalnike. Dve osi z zobniki se protismerno zavrtita in stisneta z veliko silo. Čeli ploskvi se pri tem stalita, zvarjenec pa pade v kad s kalilnim oljem. Elegantno, natančno. Zadevo sem si ogledal v firmi Caterpillar v Yorku v Pennsilvaniji leta 1973, ko sem se potepal po tistih koncih. Impresivno.
- tošl, tošel = denarnica (ger.).
- T profil = profil v obliki črke T.

- tračnica = posebno oblikovan podolgovat nosilec. Sinonim: tirnica. Prve tračnice so bile lesene oziroma so to bili kar leseni tramovi. Kasneje so nanje nabili jeklene trakove in tako zmanjšali trenje in obrabo. Prve kovinske tračnice so imele profil v obliki črke L in so bile ulite iz sive litine. Železniška kolesa namreč tedaj še niso imela sledilnih vencev. Ker so te tračnice rade pokale, so jih začeli najprej kovati nato pa valjati iz jekla. Profil je z leti postajal vedno bolj podoben današnjemu.
- tračnica, lesena = bila prvotna tračnica, šele mnogo kasneje so se pojavile kovinske. Tudi lesene tračnice je bilo potrebno kriviti, kar so napravili tako, da so lesen tram (npr. 10 x 10 cm) vpeli med dve drevesi in ga privezali na tretjega. S posebnim napenjalom so ga krivili, pod njim pa kurili male ognje na različnih mestih. Po treh dneh krivljenja je bilo delo opravljeno. Počakali so le še, da se je ukrivljen tram ohladil. Obliko je obdržal.
Da so se lesene tračnice manj obrabljale, so jih obili s kovinskimi trakovi ali pa kotniki.
- tračnica, tramvajska = posebne oblike, ker je predvidena za vgradnjo v cestišče.
- tračnica, železniška = napravljena za vgradnjo po železniških progah. Iz tega razloga ima glavo in peto. Taka oblika se je pojavila v Ameriki okoli leta 1830. Avtor: Robert Stevens.
- tračnica, žerjavna = namenjena za žerjavne proge. Je nižja, močnejša in širša.
- trafnanje = zapravljanje npr. časa (ger.?).
- traktor = vozilo namenjeno vlečenju (fra.: tracteur = vlačilec).
- traktor za vožnjo po tirih = vozilo, ki ima prigrajeno posebno podvozje, ki mu omogoča, da lahko vozi tudi po tirih. Tako lahko služi tudi za delavniški premik in čiščenju snega s tirov. V Šiški smo izdelali podvozja in z njimi opremili nekaj deset traktorjev, večinoma firme Torpedo z Reke s štirikolesnim pogonom. Podvozja je skonstruiral Franc Turk iz Logatca.
- tram = navadno lesen nosilni element; štirioglato leseno deblo, obtesano ali obžagano na štirih bočnih straneh s kvadratnim presekom.
- tramvaj = vozilo, večinoma namenjeno prevozu potnikov po mestnih ulicah. (orig. ang.: tramway). Slovenski izraz je cestna železnica. Prvotno je tramvaj dejansko vozil po tramovih, na te so kasneje nabili kovinske trakove in slednjič so bile na te vzdolžne tramove pritrjene tirnice. Kdaj in kje so se pojavili prečni železniški pragovi, taki kot jih poznamo danes, ni najbolj jasno. Vsekakor se je to zgodilo tam okoli leta 1830.
Tramvaji so bližnji sorodniki železniških vozil in imajo z njimi marsikaj skupnega.
Sicer pa so Siemensovi Desiroji, ser. 312, v bistvu tramvaji. Tradicija se nadaljuje!
- tramvaj, celovški = vozil po Celovcu v času med 1891. in 1963. letom.
- tramvaj, goriški = vozil po stari Gorici med obema železniškima postajama in tako seveda tudi do te, ki je danes v Sloveniji.
- tramvaj, ljubljanski = vozil po Ljubljani od leta 1902 do 1958. Še danes marsikdo sanja o njem. Vozni park je bil prodan v Subotico.
- tramvaj, opatijski = bil zgrajen leta 1908 in je vozil do leta 1933. Povezoval je železniško postajo Matulji z Lovranom in Opatijo
- tramvaj, openski = je še nedavno vozil med Trstom in Opčinami nad mestom. Ima svojevrstno konstrukcijo in kot tak je v bistvu tehnični spomenik. Je dediščina Avstro-Ogrske, vozniki pa so bili skoraj izključno Slovenci.
- tramvaj, piranski = vozil od Pirana do Lucije, kjer je bila železniška postaja na Parenzani.
- tramvaj, puljski = začel voziti leta 1904 v času, ko je bil v Puli arzenal AO mornarice. Ukinjen leta 1934.
- tramvaj, reški = začel voziti že leta 1899. Ukinjen je bil leta 1952.
- tramvaj, tržaški = nekoč vozil po Trstu.
- tramvajkomanda = uprava tramvajskega prometa (ger.).
- Transalpina = Glej: Bohinjska proga.
- transmisija = prenos vrtilnega gibanja s pogonskega na delovne stroje preko gredi in jermenov (lat.). Zgodovina.
- traverza = navadno jeklen prečni nosilni element (lat.); prečnik.
- trdina, karbidna = material za navadno sintrane rezalne ploščice, ki se uporabljajo za struženje, rezkanje itd.

- trdota vode = pri parni vleki pomemben parameter povezan z znatnimi stroški za mehčanje vode.
- tribologija = veda, ki proučuje maziva in njihove lastnosti.
- tricikel = trokolo. Zelo priročna naprava. Preden so si podjetja lahko privoščila avtomobile, so nabavniki opravljali svoje delo zelo pogosto s tricikli.
- Triglav = ime večih naših parnih lokomotiv. Eno s tem nazivom so uporabljali pri gradnji Bohinjskega tunela. Je ponovno v voznem stanju in vleče popularen muzejski vlak gozdne železnice v gozdnem rezervatu ob meji med Mađarsko in Slovaško.
- Triglavska železnica = bila projektirana, vendar je ostala na papirju. Avtor: Maks Klodič.
- trikloretilen = kemikalija za razmaščevanje s kemično formulo C_2HCl_3.
- trikot, železniški = glej: Lok, železniški.
- trobenta = glasbeni inštrument, ki pa se na železnici v prometu menda nikoli ni uporabljal, uporabljal pa se je rog.
- troblja = naprava za oddajanje zvočnih signalov; hupa.
- trobljenje = oddajanje zvočnih signalov s trobljo.
- trola = naziv za odjemnik toka pri trolejbusih; na vsakem vozilu sta bila po dva. Taki odjemniki so bili nekoč v rabi tudi na železnici.
- trolejbus = cestno vozilo, ki ga poganja električni tok. Pogovorno tudi: Trola. Marsikje so trolejbusi zamenjali tramvaje; tudi v Ljubljani. V Piranu pa se je zgodilo ravno obratno.
- trska = droben, podolgovat kos lesa, navadno precej oster, ki se rad zapiči pod kožo.
- Tržiška proga = bila zgrajena leta 1908 med Kranjem in Tržičem in bila dolga 17 km. Opuščena. V uporabi je le še odsek do Naklega kot industrijski tir.
- tunel = predor (tujka).
- tunel, železniški = predor namenjen železniškemu prometu. Ima gabarite prilagojene železnici.
- turbina = stroj, ki spreminja kinetično energijo npr. pare v vrtenje. Gonilniki imajo lopatice. Take turbine se na železnici niso obnesle, zlasti ne pri speljevanju. Pri nizkih obratih imajo namreč slab izkoristek.
- turbina, parna = poganja jo para.
- turbina, plinska = zelo drugačne konstrukcije kot parna turbina. Predvsem ima kompresor, ki je na isti osi z gonilnikom.
- turbina, Teslina = posebna izvedba, brez lopatic. Ima le lamele, ki so tesno skupaj. Redkost.
- turbogenerator AEG = na parnih lokomotivah skrbel za proizvodnjo elektrike, ki je služila zgolj za razsvetljavo. Poganjala ga je turbina, ki pa je bila menda precej občutljiva. Teh naprav pri nas skoraj ni bilo.
- turbogenerator Stone = angleški izdelek in zelo neproblematičen. Poganjal ga je gonilnik z grafitnimi lamelami.
- turbo polnilnik = vedno bolj obvezen del motorjev z notranjim zgorevanjem. Izpušni plini ženejo turbino, ta pa komprimira zrak za zgorevanje zopet preko turbine, ki je na isti osi. Visoki obrati.
- tunel, železniški = Glej: predor, železniški.
- turnceler = prikazovalnik števila obratov npr. motorja na časovno enoto (ger.).
- turnus, ruski = 12 ur dela, 24 ur počitka; sledi 12 ur nočnega dela in 48 ur počitka; pa »Jovo na novo....«.
- tuširanje = več pomenov; tudi postopek fine obdelave drsnih ležajev.
- TVT Boris Kidrič = eden od nazivov železniških delavnic v Mariboru. Z delom so začele leta 1863. Po slovenski osamosvojitvi je podjetje razpadlo na več manjših. V najboljših časih je bilo tam zaposlenih tri tisoč delavcev. Izdelovali so železniška vozila, razne rezervne dele in toplovodne kotle.
- ultrazvok = uporaben tudi za pregled osi na železniških vozilih.
- UIC = Union Internationale des Chemins de fer, (Mednarodna zveza železnic). Ustanovljena leta 1922. Naslov vodstva: 16 rue Jean Rey F – 75015 Paris, France. Tel: (331) 44 49 20 29. E-mail: info@uic.org
- uplinjač = naprava, ki tekoče gorivo uplini. Takorekoč neobhoden pri motorjih z notranjim zgorevanjem.

- upori, zagonski = pomagajo pri speljevanju električnih lokomotiv. Zmanjšajo zagonski tok.
- U profil = profil v obliki črke U.
- ura = časovna enota.
- ura, postajna = osrednja točka vsake železniške postaje.
- ura, železničarska = zelo pomemben delovni pripomoček. Prvotno so bile to žepne ure na verižici, kasneje ročne in vredne celo premoženje.
- ura, železniška = prvotno so bile v vseh železniških uradih mehanske stenske ure z nihalom, kasneje z električnim pogonom in povezane med seboj tako, da so vse kazale isti čas.
- urad, železniški = na vsaki železniški postaji.
- vagon = (železniško) vozilo z ali brez lastnega pogona (ang.: Wagon). Množica izvedb.
- vagon, poštni = namenjen prevozu poštnih pošiljk.
- vagon, potniški = namenjen prevozu potnikov.
- vagon prtljažni = namenjen prevozu prtljage.
- vagon, službeni = namenjen železniškim uslužbencem oziroma spremljevalcem vlaka.
- vagon, spalni; spalnik = vagon, ki ima vgrajene tudi postelje.
- vagon, tovorni = namenjen prevozu tovora.
- vagon, živinski = namenjen prevozu živine.
- vahtar = čuvaj (ger.).
- vahtnca, vahtnica = čuvajnica (ger.).
- varilni transformator = naprava za varjenje s pomočjo električnega toka. Prve je pri nas menda izdeloval ing. Furlan z Vrhnike že pred drugo svetovno vojno. Zelo uporabni tudi za odtajevanje zamrznjenih cevi. S tem smo imeli nekoč v Livarni v Šiški po zimskih vikendih kar precej opravka.
- varjenje = množica postopkov za spajanje materialov.
- varnostni vijak = poseben vijak na parnem kotlu z izvrtino, ki je zalita s kovino z nizkim tališčem. Pri pregretju kotla se le ta stali in odpre pot pari na prosto. S tem se izognemo potencialni eksploziji.
- varovalka = predmet ali naprava, ki omogoča varno ali onemogoča nezaželjeno delovanje strojev in naprav.
- varžet = žep (ger.).
- vedro = navadno kovinska posoda s premičnim ročajem in prostornino od deset do dvajset litrov.
- veksl, beksl = kretnica (ger.). Tudi uravnava na strmih gorskih progah, kjer ni prostora za ovinke. Vlak tam spremeni smer vožnje. Tak veksl je bil na Idrijski železnici nad Strugom. Leta 1916 so tam zgradili lesen most na kozah v loku (več kot 180 ^{o}) in s tem močno povečali prepustnost te ozkotirne železniške proge.
- ventil = naprava, ki omogoča reguliranje pretoka tekočin in plinov (lat.).
- ventil, izpušni = nameščen na sistemu za odvod izpušnih plinov iz zgorevnega prostora pri motorjih z notranjim zgorevanjem.
- ventil, krogličnI = pogost tip ventila, ki ima samo dve glavni poziciji: Odprto in zaprto.
- ventil, regulirni = naprava , ki omogoča stalno enak tlak na odvzemni strani.
- ventil, sesalni = nameščen na sistemu za dovod goriva v zgorevalni prostor pri motorjih z notranjim zgorevanjem.
- ventil, tlačni = nameščen na kompresorjih.
- ventil, varnostni = namenjen varovanju naprav pod tlakom pred preobremenitvijo.
- veriga = pripomoček za dvig najtežjih bremen v najbolj neugodnih pogojih.
- veriga, členkasta = bila nekoč na železnici pogosto v uporabi za daljinski pogon mehanskih kretnic, zapornic in signalov.
- veriga, galova = tip verige, ki se pogosto uporablja recimo pri biciklih.
- verižnik = verižno kolo.
- verižno kolo = posebej oblikovano kolo za uporabo členkastih verig. Na železnici je bilo včasih zelo pogosto pri pogonu mehanskih signalov in zapornic ter napenjanju vozne mreže.
- Vestnik = naziv glasila slovenskih železničarjev, ki je začel izhajati konec štiridesetih let prejšnjega stoletja.

- vetrovalna naprava = namenjena prezračevanju predorov (npr. Bukovo v Baški grapi).
- vezana plošča = napravljena iz več plasti zlepljenih furnirjev.
- vezica = navadno močan plastičen trak s patentno glavo za pritrjevanje ali povezovanje česarkoli.
- vezica, tokovna = namenjena boljši prevodnosti med npr. posameznimi zglobi odjemnika toka.
- viadukt, železniški = daljši železniški most (lat.; via = pot, ducere = voditi). Pri nas je najbolj znan nekdanji Borovniški viadukt (561 m, + 38 m). Osnova te konstrukcije so rimski aquaedukti – mostovi, po katerih je tekla pitna voda (aqua) po rakah, tunelih in kanalih v rimska mesta.
- vijak = valjasto ali konično telo z navojem in s tako ali drugačno glavo. Skupaj z matico je namenjeno povezovanju, pritrjevanju itd. Neskončno variant.
- vijak, očesni = vijak, ki ima obroč, v katerega lahko zapnemo kavelj. Omogoča lažji, varnejši in enostavnejši transport recimo strojev in naprav.
- vile = orodje, primerno tudi za prekladanje premoga oziroma koksa.
- vinta = dvigalka; ročica.
- Vipavska železnica = bila zgrajena leta 1902, vodila pa je iz Gorice preko Prvačine do Ajdovščine. Dolžina 27 km. Med Prvačino in Ajdovščino danes sem ter tja vozi le kak tovorni vlak. Med prvo svetovno vojno so nameravali Ajdovščino preko Cola in Črnega vrha povezati z Logatcem po eni od treh variant. Dela so zastala po »Čudežu pri Kobaridu« (24. okt. 1917).
- viskoznost = tekočnost (tujka).
- vitel, vitlo = vreteno, na katerega se navija npr. jeklenica. Pogon: ročni, motorni, elektromotorni itd.
- VITraž = interni informator SŽ oziroma interno glasilo v nekdanjih Centralnih delavnicah.
- vlak = več med seboj povezanih vagonov, ki jih navadno vleče lokomotiva.
- vlakojavnica = službeno mesto na odprti progi, kjer je železničar odjavničar spremljal prevoz vlaka mimo odjavnice in podatek sporočil sosednji odjavnici ali postaji. Zgodovina.
- vlakovodja = kot že ime pove, skrbi za nemoten potek vožnje z vlakom.
- vlečni kavelj = del vlečne naprave. Ima svojo polžasto vzmet ali poliuretanske elemente, ki blažijo sunke pri speljevanju oziroma med vožnjo.
- vlečna naprava = namenjena samo vleki vozil. Sestavljena je iz vlečnega kavlja, stremen, jarma, navojnega vretena in vijačne vzmeti oziroma poliuretanskih elementov. Sin.: spenjača.
- vodna postaja = naprava z bazeni za vodo, ki so nameščeni nekaj metrov nad nivojem tirov in omogoča hitro polnjenje rezervoarjev za vodo na parnih lokomotivah. Črpališča za vodo za oskrbo vodnih postaj so bila pri nas oddaljena lahko tudi nekaj kilometrov (Klanec, Gornje Ležeče itd.), bazeni za hrambo rezervne vode pa precej veliki (Gornje Ležeče; 100 x 30 metrov in globina par metrov). Za čudo so bazeni (rezervoarji) npr. v Šiški še ohranjeni, uporabljajo pa se že dolgo ne več (nad Kovačijo). Za pogon črpalk so se prvotno uporabljali parni stroji (en tak z vertikalnim kotlom je ohranjen v Klancu pri Kozini), kasneje pa električne cetrifugalne večstopenjske črpalke. Eni prvih parnih strojev v Ljubljani so bili v Šiški in namenjeni pogonu črpalk za vodo.
- vodno steklo = vodna raztopina Na ali K s formulo Na_2O x n SiO_2 oziroma K_2O x n SiO_z; uporabno na mnogih področjih.
- vodni udar = značilen za parne lokomotive. Če je vode v kotlu preveč, zaide v parne cilindre. Ker je voda nestisljiva, razžene cilindre; navadno s katastrofalnimi posledicami.
- vodobrusni papir = zelo fin brusni papir. Navadno se ga uporablja pri pripravi površine za lakiranje.
- vodokazno steklo = zelo pomemben del parnega kotla. Vode v kotlu ne sme biti ne preveč niti premalo, sicer pride do eksplozije, kar se je zgodilo že tudi v naših krajih.
- Vodmatski lok = povezovalna proga med Dolenjsko in Južno železnico na Vodmatu v Ljubljani. Zgrajen je bil med Prvo svetovno vojno, nato demontiran, pa spet zgrajen po Drugi vojni in ponovno demontiran. Trenutno ga ni.
- vojaška železniška postaja = namenjena zgolj vojaškim potrebam in precej daljša od navadnih železniških postaj (okoli 1 km). V Ljubljani je bila med Prvo svetovno vojno zgrajena v Dravljah oziroma Stegnah, v Logatcu pa na Pustem polju. Obe sta imeli okoli 20 tirov. Od obeh ni ostalo takorekoč nič. Je pa imel Logatec še eno vojaško železniško postajo in sicer na Poštnem vrtu, kar je

približno tam, kjer je danes Petrolova pumpa. Tam so prekladali tovore na Idrijski feldban, to je na ozkotirno železniško progo, predhodnico normalnotirne proge, ki pa je bila tedaj v gradnji in nikoli dokončana. Prav na začetku vojne pa so tovore, kot kaže, prekladali na ravnem odseku Južne železnice na severovzhodnem pobočju Raskovca, ker je bila logaška železniška postaja prekratka. Ostanki prekladalne rampe so deloma še vidni.
- votle železniške osi = izvrtina služi za pregled z ultrazvokom in kolesne dvojice s tako osjo v ta namen ni potrebno izvezati.
- volan = krmilo (tujka).
- voz = vozilo, navadno s štirimi kolesi, za prevoz ljudi in tovora.
- voz, železniški = slovenski izraz za železniški vagon. Se skoraj ne uporablja.
- vozek, voziček = majhen voz.
- voziček, podstavni = standardni sestavni del štiri ali večosnih železniških vagonov. Vsak vagon ima po dva podstavna vozička, vsak podstavni voziček pa povezuje po dve ali več kolesnih dvojic.
- vozilo = prevozno sredstvo.
- vozna mreža = električno omrežje nad tiri. Pri nas imamo enosmeren tok in napetost 3000 V (DC 3 kV), kar smo podedovali od Italijanov. Avstrijci in Hrvatje imajo izmeničen tok in drugačno napetost.
- vozni red = pomembno vpliva na delovanje železnice. Upoštevanje voznega reda je na železnici obvezno.
- vozovni preglednik = železniški uslužbenec, ki ugotavlja tehnično brezhibnost železniških vozil in jih po potrebi napoti na popravilo v delavnice.
- vreteno, vijačno = važen element npr. ročnih železniških zavor.
- Vrhniška proga = bila na Južno železnico priključena v Brezovici, dolga pa je bila 11 km. Potreba po tej železnici se je pokazala po potresu leta 1895, ko je bilo treba v Ljubljano pritovoriti precej materiala, tako opeke kot gradbenega lesa za popravilo hiš. Leta 1934 je bila podaljšana za slab kilometer do mesta (približno do Petrolove pumpe). Ukinjena je bila leta 1966.
- vrtalni stroj = neobhoden v vsaki, tudi železniški delavnici.
- vrtalni stroj, ročni = namenjen vrtanju lukenj manjših premerov na kraju samem. Pogon: električen, pnevmatski, bencinski).
- vrtalni stroj, stabilen = običajen delovni pripomoček v delavnicah. Nekoč so bili gnani preko transmisij, sedaj jih večinoma direktno poganja elektrika.
- vrtalni stroj, stebelni = posebna konstrukcija s konzolo. V Šiški so bili oziroma so še v uporabi precej veliki madžarske firme Csepel.
- vrvenica = kolo, navadno z utorom, na gredi, po katerem teče vrv ali jo vodi.
- vsipno dvigalo = glej: Nakladalni stolp.
- vzmeti = so neobhodni strojni elementi vsakega vozila.
- vzmeti, gumijaste = vedno bolj pogoste, predvsem pri železniških gradbenih strojih.
- vzmeti, listnate = na železnici so v uporabi večinoma listnate vzmeti, ker so robustne in ne potrebujejo kakega posebnega vzdrževanja.
- vzmeti polžaste = so bile nekoč pogoste v odbojnikih in vlečnih napravah. Nadomeščajo jih polimeri.
- vzmeti, torzijske = so podobne palici. Razmeroma redke.
- vzmeti, vijačne = so v bistvu torzijske vzmeti oblikovane v spiralo. Vedno več jih je.
- vzmeti, zračne = zelo dobro kompenzirajo sunke in udarce, zato je vožnja na zračnih vzmeteh udobnejša. Napravljene so kot gumijasti baloni napolnjeni z zrakom pod tlakom, ki se ga da uravnavati.
- vzpenjača tirna = glej: Tirna vzpenjača.
- vzvratno ogledalo = obvezen kos opreme vsakega avtomobila. Nekoč je imelo vsako vozilo le po enega v kabini, kasneje pa se je ugotovilo, da sta potrebni še dve zunanji ogledali – na levi in desni strani vozila. Zanimivo je, da lokomotive SŽ – ja do nedavna vzvratnih ogledal niso imele. Na pobudo podpisanega so jih dobile šele okoli leta 2010. Tako strojevodje mimogrede lahko preverijo,

če jim kak vagon ne »štrli« iz povprečja zaradi npr. poškodovanega ležaja na kaki kolesni dvojici, kar se je v preteklosti kar nekajkrat zgodilo (Zgornje Ležeče, Borovnica).
- vžigalna tuljava = naprava, ki omogoča dovolj visoko napetost na vžigalni svečki pri motorjih z notranjim zgorevanjem.
- WC, avionski = vedno bolj pogost tudi na železnici. Potrebni tlak vode zagotavlja stisnjen zrak, ta pa tudi zagotavlja potrebni vakuum preko ejektorja za transport fekalij v rezervoar.
- WC, navadni = imel samo loputo in navadno splakovanje. Večinoma huda packarija.
- westing cev = interna železničarska oznaka za gumijasto cev z nastavki iz temprane litine (spojne glave), ki povezujejo zračne vode med vagoni in lokomotivo na železniških kompozicijah. Krmiljenje zaviranja je namreč na železnici večinoma na stisnjen zrak. Nekoč so se te cevi množično proizvajale v Šiški. Proizvodnja: Do 30 000 na leto.
- zablodeli tokovi = šiba božja elektrificiranih prog, zlasti tistih pod enosmerno napetostjo. Bistveno vplivajo na korozijo kovinskih delov na in ob železniških progah.
- zaboj = navadno iz desk zbito enostavno prizmatično telo oziroma posoda za shranjevanje, transport, embalažo itd.
- zabojnik = večji zaboj; kontejner.
- začetna točka proge = običajno tista postaja ali cepišče, ki je najbliže prestolnici. Pri nas je nekoč to bil Dunaj, kasneje Beograd.
- zagozda = jeklen, kovan kos vzmetnega jekla, s katerim se elastično pritrdi zavornjak na nosilec zavornjaka pri čeljustnih zavorah. Pogovorno: kajla.
- zakovica = valjast kos železa z glavo. Nekoč so se, pred iznajdbo varjenja, množično uporabljale za spajanje kovinskih plošč, kovinskih konstrukcij itd. Segrele so se do rdečega žara, potem pa na kraju samem zakovale.
- zajla = pletena jeklena vrv, pletenica; tudi jeklenica (ger.).
- ZAMAK, Zamak = je oznaka zlitin na osnovi cinka (Zn). Zlitina vsebuje še aluminij (Al), magnezij (Mg) in baker (Cu) in čim manj železa (Fe). Uporablja se za litje manj obremenjenih strojnih delov kompliciranih oblik. Pogovorno: Špijater, špjater.
- zamet, snežni = nevšečnost; pri nas predvsem na Krasu in Notranjskem okoli Postojne. Vlaki so nekoč pri nas obtičali v zametih tudi po nekaj dni; napadli so jih celo volkovi.
- zaplata = manjši kos nečesa; kovine, tekstila itd.
- zaribanje ležaja = lahko posledica pomanjkanja maziva zlasti pri drsnih ležajih.
- zapornica = premična naprava, ki onemogoča prehod ali ovira pretok npr. vode.
- zapornice, železniške = naprava, ki omogoča varno vožnjo železniškim vozilom preko cestnih ali drugih prehodov s tem, da fizično onemogoči prehod preko tirov. Nekoč so se dvigovale in spuščale ročno, vsaka pa je imela tudi svoj zvonec. Danes so v uporabi večinoma avtomatske zapornice z elektromotornim pogonom in rdečimi utripajočimi lučmi brez zvočnega signala. Imajo vgrajen aluminijast varnostni element, ki omogoča lažje lomljenje in s tem manjše poškodbe npr. avtomobilov, ki se zaletijo vanje iz takih ali drugačnih razlogov.
- zapornice, elektromotorne = dandanašnji običajne zapornice, ki se vklopijo avtomatsko. Imajo le še utripajoče rdeče opozorilne luči, ki se vključijo pred spuščanjem zapornic, nekatere pa še zvočni signal.
- zapornice, ročne = dvigale ali spuščale so se na ročni pogon. Prenos sile je do oddaljenejših prehodov potekal preko žic in verig. Imele so samo zvočni signal – zvonec, ki je naznanjal, da se bodo zapornice spustile ali dvignile.. V Ameriki so imele zapornice nekoč še trikrako veternico, ki je optično naznanjala dvig ali spuščanje zapornic.
- zaslon = zaklonilo; naprava, na kateri se prikaže slika.
- zasun = poseben tip ventila, ki ima v bistvu le dve poziciji: Odprto in zaprto.
- zaporničar = delavec na cestnih prehodih preko železnice, ki so bili zavarovani z zapornicami.. Nekoč so se zapornice dvigovale in spuščale ročno. Obilo fizkulture.
- zavirač = nekoč je imel vsak podstavni voziček, zlasti na ozkotirnih progah z večjimi nakloni, svojega zavirača. Kasneje je bilo zaviračev na kompozicijah manj – na vsakih toliko in toliko

vagonov po eden. Imeli so svojo hiško, ki je bila nekoliko privzdignjena tako, da so imeli pregled nad celim vlakom. Zelo neprijetna služba, zlasti v hudem mrazu. Zgodovina.
- zaviralnik = naprava za dviganje, uravnavanje ali spuščanje tlaka v zaviralnih vodih železniških vozil.
- zaviralnik Božič = eden od tipov zaviralnika.
- zaviranje, elektrodinamično = odvečna energija se na uporih pretvori v toploto.
- zavora = naprava za zmanjšanje npr. hitrosti vrtenja koles in s tem hitrosti železniških kompozicij. Množica izvedb: čeljustna, kolutna (disk), tračna, elektro-motorna, elektro-magnetna itd. Obstajajo tudi direktne zavore, kjer so zavorni vložki ob zaviranju v neposrednem stiku s tirnico. S tako zavoro (elektromagnetno) so opremljeni vsi tramvaji in le nekateri potniški vagoni.
- zavora, tlačna = naprava, ki omogoča potrebni tlak na zavorno drogovje preko tlačnega cilindra. Če tega tlaka iz kakršnega koli razloga v cilindru ni bilo, so se vlaki s postaj odpeljali sami.
- zavora, vakuumska = naprava, ki potrebni tlak na zavorno drogovje zagotavlja z vakuumom – točneje podtlakom. Vlak je treba pred vožnjo odvreti.
- Zavora, Zavorna delavnica = obrat za popravilo zavorne opreme (zaviralnikov, razporednikov, dp ventilov itd.) ter izdelavo westing cevi.
- zavorna razdalja = predpisana za posamezna železniška vozila in podaja metre do zaustavitve z neke predpisane hitrosti ob maximalno dovoljenemu zaviranju; kolo po tirnici namreč ne sme podrsati, saj bi tedaj na njem nastalo ploščato mesto, kolesna dvojica pa bi morala na struženje.
- zavorni čevelj = je nosilec zavornjaka. V nekaterih jezikih je ta imenovan čevelj v drugih je čevelj zavornjak itd. Od tod ta vesoljna zmeda. V Sloveniji imamo torej zavornjake, ki so izdelani iz sive litine ali kompozita in nosilce zavornjakov, kamor se ti elastično pritrdijo s kajlo ali zagozdo. Nosilci so lahko zvarjenci ali pa so uliti iz jeklolitine.
- zavornjak = zavorni vložek iz sive litine s povišanim fosforjem za čeljustne zavore (nekoč 0,5 %, danes 1,0 % in več P). V Šiški smo jih v času Juge ulili okoli 200 000 kosov na leto, kasneje pol manj. Veliko tipov, razne dimenzije, različne teže. V zadnjem času so zavornjaki vedno pogosteje izdelani iz kompozitov. Ti ne iskrijo in ne cvilijo.
- zavorno drogovje = povezuje npr. glavni zavorni cilinder na železniškem vozilu s posameznimi čeljustnimi zavorami na kolesih.
- Zelena jama = del Ljubljane poseljen pretežno z železničarji.
- zihrenga, zihrunga = varovalka (ger.).
- zobata železnica = ima za premagovanje večjih naklonov prigrajeno zobato letev v vodoravni ali navpični legi. Zobniki imajo svoj, ločen pogon. Množica izvedb. Pri nas so bile take železnice pretežno v Bosni in Hercegovini, zgrajene pa so bile večinoma med avstrijsko okupacijo konec 19. stoletja. Lokomotive so bile iz tovarne Florisdorf na Dunaju. Imele so štiri parne stroje – po dva za normalni pogon in po dva za zobniški pogon. Čudo tehnike. Pogovorno so te lokomotive imenovali Čiro, tak pa je bil lahko tudi naziv cele vlakovne kompozicije.
V Sloveniji bi zobata železnica vozila iz Bohinja na Triglav. Do realizacije ni prišlo.
- zobnik = ozobljeno kolo.
- zobčenik = v osnovi hrvaški izraz za zobnik (zubčanik).
- zračnica = navadno gumijasta cev v obliki obroča; del koles s pnevmatikami.
- zrcalo = optična naprava, ki odbija svetlobo in nam na ta način omogoča tudi pogled nazaj.
- zvarjenec = strojni del izdelan iz pločevine in zvarjen po enem od postopkov varjenja.
- zvonec = pomemben varnostni element železnice. Nekoč je bil obvezen na vseh lokomotivah (zlasti ameriških), na cestnih prehodih, na postajah, v čuvajnicah, v telefonih itd. Danes je to več ali manj zgodovina.
- zvonec, postajni = nekoč oznanjal prihod in odhod vlakov. Ni bil posebno milozvočen , ker je bil navadno ulit iz sive litine, tako kot zvonci na cestnih prehodih.
- žajfa = milo (ger.).
- žaga = orodje za rezanje (ger.). Neskončno variant.
- žaga, dvoročna = bila nekoč namenjena ročnemu rezanju npr. tramov, plohov, debelejših debel v gozdu itd. Zgodovina.

- žaga, krožna = v obliki kroga. Zobje so po obodu. Reže z vrtenjem.
- žaga, lisičji rep = enoročna; za manjše reze.
- žaga, pehalna = eden od tipov žag. Posnema gibanje ročne žage. Zgodovina.
- žaga, ročna = prvotna oblika žage.
- žaga, torna = brez zob. Reže s trenjem. Gre za torno taljenje.
- žaga, tračna = v obliki traku, ki teče preko dveh kolutov. Dandanašnji so že tako izpopolnjene, da režejo železne profile kot maslo.
- žaga, venecijanka = navadno namenjena razrezu hlodovine. Ima enega ali več listov v jarmu.
- žaga, verižna = primerna za delo v gozdu. Zobje so del verige.
- žaga, žična = pogosta v kamnolomih. Reže žica s kremenčevim ali kakim drugim trdim peskom.
- žaganje = posledica razžaganja oziroma obdelave lesa. V bistvu gre za odrezke.
- ŽAK Ljubljana = nekdanji Železničarski atletski klub Ljubljana.
- žamanje = ostanek pri obžaganju desk. Primeren material za podkurjenje oziroma prižig peči na drva ali premog, tako tudi parnih lokomotiv.
- žarnica = izvor svetlobe navadno z žarilno nitko. Bolj kot ne zgodovina.
- žarnica, neonka = cevna žarnica napolnjena z inertnim plinom. Ima boljši izkoristek kot navadna žarnica.
- žaromet = svetilka z zrcalom in lečo.
- žebelj = priostren kos kovine, navadno okroglega preseka, z glavo. Večinoma se uporablja za spajanje lesenih predmetov.
- žebelj, železniški = posebno oblikovan kovan kos železa v obliki črke T, s katerim so nekoč pritrjevali tračnice na lesene železniške pragove.
- žegen = blagoslov; nekoč se je vsaka nova naprava požegnala, kar naj bi bil garant, da bo delovala brezhibno.
- žegen, Blažev = žegen, ki ne pomaga.
- žehta = navadno ročno pranje večje količine npr. perila (ger.?).
- železna cesta = starejši naziv za železniško progo (Prešeren). Se ne uporablja, čeprav izraz v bistvu ni slab.
- železnica = krajši naziv za železniško progo, pa tudi oznaka podjetja; je tudi toponim (v bližini Turjaka).
- železnica, vrtna = izdelana v pomanjšanem merilu in je namenjena zabavi odraslih in celo otrok.
- železnica, zobata = železnica, ki ima prigrajene zobate letve na mestih, kjer je zelo strmo. Glej: Zobata železnica.
- Železničar = slovenska izdaja glasila » Saveza saobračajnih i transportnih radnika i službenika za Jugoslavijo«. Tednik, ki je izhajal od leta 1908 do 1923.
- železničar, železničarka = uslužbenec oz. uslužbenka slovenskih železnic.
- Železničar, Jamarski klub = agilno ljubljansko jamarsko društvo, ustanovljeno leta 1978. Sprva je delovalo kot Speleološka sekcija PD Železničar (ustanovljena marca leta 1955), kasneje pa kot Jamarska sekcija PDŽ.
- Železničar, Planinsko društvo = naziv večih planinskih društev. Ljubljansko je bilo ustanovljeno leta 1949. Ima več sekcij in odsekov. Po drugi svetovni vojni je začelo obnavljati pogorelo kočo na Voglu, kasneje pa se je iz različnih vzrokov preselilo na Vogar in tam zgradilo simpatičen Kosijev dom. Več sto članov. V Sloveniji obstajata še dve planinski društvi z istim imenom in sicer v Mariboru in Celju.
- železniška postaja = mesto na železniški progi, kjer potekajo komercialna, tehnična in prometna dela. Gre za sestav tirov, peronov, naprav, stavb in drugega, ker je potrebno za nemoten potek prometa. Pri nas se za železniško postajo uporablja tudi naziv kolodvor.
- železniška proga = ima lahko enega ali več železniških tirov. Glavne proge pri nas so elektrificirane, ostale pa ne. Vse imajo t.i. »normalno« tirno širino (1435 mm).
- železniška proga, ozkotirna = pri nas redkost, včasih pa jih je nekaj le bilo. Med simetralama tirnic, ki so bile tedaj pritrjene na prag še pravokotno, je bilo okoli 750 mm, lahko pa tudi več ali manj. Avstro-Ogrska monarhija je v času okupacije Bosne in Hercegovine (konec 19. stoletja) tam

zgradila omrežje ozkotirnih železnic, ki je bilo daljše od današnje slovenske železniške mreže. Ta je menda dolga 1207 km.
- Železniški muzej = naša osrednja muzejska enota in je locirana v Ljubljani v Šiški.
- železniški prag = navadno lesen in impregniran, lahko pa je tudi kovinski ali betonski. Glej še: Smreker Oskar. Leseni pragovi so navadno hrastovi. Les ima to lepo lastnost, da izredno dobro duši vibracije in je zelo elastičen. Njegova slabost pa je, da ima neimpregniran zelo kratko življensko dobo zaradi gnitja, sredstva za impregnacijo pa niso ravno zdravilna. V bistvu so hudi strupi. Navadno se je uporabljal kreozot.
- železniški urad = delovno mesto postajanačelnika.
- Železniško gospodarstvo (Ljubljana) = eden od zgodovinskih nazivov današnjih Slovenskih železnic sredi sedemdesetih let. Skrajšano: ŽG.
- železniško kolo = sprva je bilo zgolj kolo, šele kasneje je dobilo na vsaki strani sledilni venec. Sčasoma se je ugotovilo, da na železnici zadošča zgolj en sledilni venec na vsakem kolesu. Geometrija tekalne površine je nekoliko zapletena. Idej je bilo veliko, profilov tudi. Trenutno se tekalna površina struži pod naklonom 1 : 20 proti vencu in 1 : 10 proti zunanjemu robu kolesa, kar služi kot diferencial. Če teh naklonov iz takega ali drugačnega razloga ni več, prihaja pri vožnji do zelo neprijetnih bočnih sunkov.
Nekoč so imela železniška kolesa t.i. »bandaže« oziroma kolesne obroče (avtor Josef Ressel), ki so se menjavali podobno kot gume pri avtomobilih. Kasneje se je ugotovilo, da to nima smisla in da je predrago, ker se da železniško kolo veliko lažje napraviti iz enega kosa (odpade veliko nepotrebnega struženja na stiku kolo – bandaž). To je t.i. »monoblok«, izdelan pa je iz jekla in vroče valjan na rotacijskem valjalnem stroju. Valjanje traja vsega par minut. Postopek sem si imel priliko ogledati v železarni Rheinstahla v Hattingenu v Nemčiji, kjer sem bil na študijski praksi leta 1974. Fascinantno.
- železo = najbolj pogost material v železniški strojegradnji.
- žerjav = dvigalo. Nekatera dvigala po obliki od daleč spominjajo na te ptice; od tod naziv.
- ŽG = Železniško gospodarstvo. Nekoč, sredi sedemdesetih let, uradni naziv Slovenskih železnic.
- žganje = precej pogosta pijača med železničarji.
- ŽG CD Tozd Šiška = eden od zgodovinskih nazivov delavnic v Šiški (Železniško gospodarstvo, Centralne delavnice, Temeljna organizacija združenega dela Šiška).
- ŽIP = kratica železniškega invalidskega podjetja. Uradno: SŽ – ŽIP.
- žica = univerzalen pritrdilni element. Navadno je kovinska in okroglega preseka.
- žična krtača = za čiščenje npr. zvarov po varjenju, rje itd.
- žig = pečat.
- žilavost = sposobnost materiala, da dobro prenaša tudi sunkovite obremenitve oziroma udarce.
- živa = interni naziv v Mostah za lokomotivo Siemens ser. 541.
- ŽKUD Tine Rožanc = Železniško kulturno umetniško društvo z več sekcijami. Najbolj je trenutno znana folklora. Imenuje se po narodnem heroju Tinetu Rožancu, ki je delal v Livarni v Šiški, čeprav je bil po poklicu čevljar. Kot občinski odbornik je bil v Pirničah pod Šmarno goro, kjer je bil doma, skrbnik osirotelega Franca Rozmana – Staneta in njegovega brata. Ustreljen je bil kot talec ob zidu Poljanske gimnazije v Ljubljani leta 1942.
- žlajf = zavora (ger.); tudi naziv za zavornjak.
- žlajfar = zavirač (ger.). Nekoč pomemben poklic.
- žlajfati = brusiti (ger. Orig.: schleifen); zavirati.
- žoga = športni rekvizit, popularen tudi med železničarji.
- žvižg = glas piščalke.

- Leta 1556 izda Georg Agricola v Baslu knjigo De re metallica. V njej je med drugim tudi ilustracija lesene tirne steze in jamskega vagončka s sledilnim trnom. Seveda so take naprave v rudnikih uporabljali že mnogo prej.
- Leta 1769 izdela Nicolas Cugnot v Franciji prvo vozilo na parni pogon. Služil naj bi transportu oziroma vleki topov.

- Okoli **leta 1820** je bil v uporabi Idrijski lauf – lesena tirna steza oziroma lesenjača za spravilo lesa iz tesnih grap v okolici Idrije. Voziček je les prevažal samotež, tekel pa je po dveh lesenih tramovih z režo med njima. Smer gibanja mu je določal trn, ki je segal v režo. Voziček je imel tudi preprosto zavoro, kolesa pa so bila še brez sledilnih vencev – saj jih niso potrebovala.
- Leta 1830 parne lokomotive že redno vozijo po Angliji in Franciji. Robert Stevens v Ameriki razvije širokopeto tirnico, ki se razširi po celem svetu.
- Stephenson dobavi **leta 1837** prvo parno lokomotivo iz Anglije po kosih v staro Avstrijo. Poizkusna proga v Wiener Neustadtu je bila še lesena!
- Leta 1841 je dokončan prvi odsek bodoče Južne železnice in sicer Wien – Wiener Neustadt.
- 16. sept. 1849 odprejo progo Južne železnice do Ljubljane.
- 28. jul. 1857 Južna železnica doseže Trst. Par dni kasneje začno dvakrat tedensko voziti brzovlaki med Dunajem in Ljubljano, kmalu nato pa dnevno do Trsta.
- 2. dec. 1967 je bila otvoritev železniške proge Prešnica – Koper. To je edina proga, ki je bila na novo zgrajena v Sloveniji po Drugi svetovni vojni. Dolga je 31,4 km, zgrajena pa je bila kot industrijski tir.

- 1. april = zelo pomemben datum. Je med drugim rojstni datum avtorja tehle vrstic, pa tudi natančno leto dni starejšega bratranca Marka Bonača, ustanovitelja in direktorja računalniškega podjetja Arnes iz Ljubljane; njegov ded je bil železniški uslužbenec. Sploh pa je v Sloveniji veliko družin, katerih vsaj en član je ali je bil zaposlen na železnici.
- 15. apr. = do nedavnega Dan železničarjev. Tega dne leta 1920 so se začele množične demonstracije železničarjev proti draginji po Prvi svetovni vojni. 24. aprila je prišlo do streljanja na Zaloški cesti v Ljubljani. Več mrtvih.
- 2. jun. = od leta 1996 Dan železničarjev. Na ta dan je leta 1846 Karel Ghega osebno pripeljal prvo lokomotivo v Celje.

Opomba: Nekoč je bilo na železnici zaposlenih mnogo Nemcev, predvsem na vodstvenih položajih in zato ni čudno, da je na železnici še dandanšnji v uporabi mnogo nemških izrazov in popačenk, pomen nekaterih pa se je z leti že čisto pozabil. Spreminjala pa se je tudi tehnologija, pojavili so se novi izrazi. Parna vleka je skoraj povsem v zatonu in tako tudi izrazoslovje povezano z njo. Tale Leksikon je namenjen tudi temu, da to znanje in vedenje ne utone čisto v pozabo.
Podatki o gozdnih železnicah v naših krajih so v celoti povzeti po imenitni knjigi pokojnega dr. Tadeja Brateta Gozdne železnice na Slovenskem.

Aleš Lajovic